

ERDÉLY MAGYARSÁG

XI. ÉVFOLYAM
2001. JANUÁR,
FEBRUÁR, MÁRCIUS

Kétpólusú
román politika

A PDSR –
RMDSZ
Egyezmény

Magyar
maioritas
Erdélyben

A szolvavidéki
magyarság

Romániai
örmények

45

Romániában 1956-ban egy Sztálin nélküli sztálini típusú diktatúra erősödött meg. Február 14-25 között az SZKP XX. kongresszusán a román delegációt mélysegesen megrettentette Hruscsov titkos beszéde a sztálinizmus bűntetteinek leleplezéséről. Mert ha a Szovjetunióban napfényre kerültek mindezek, vajon biztonságban van-e a román pártvezetés? Remélték, várták, hátha megbukik Hruscsov, és minden marad a régiben. Ez volt az oka annak, hogy csak egy hónappal később, 1956. március 23-25 között tartotta meg Gheorghiu-Dej sajtós hangvételű beszámolóját a Központi Bizottságban a XX. kongresszusról. Tulajdonképpen egy zárt levelet olvasott fel, amelyről a jelen lévők még jegyzetet sem készíthettek. A beszámoló legfontosabb gondolatai: 1. A személyi kultusz Romániában is érezhető volt – ld. ütemes taps, nevek, művek ismétlése, városok, utcák elnevezése /Brassó például a Sztálinváros nevet kapta/, de közel sem olyan méretekben mint a Szovjetunióban, ahol a „trockisták és Berija ügynökei” megsértették a lenini normákat. 2. Egyes pártvezetőket a párt fölül emelték, de ez a jelenleg a Pauker-Georgescu-Lucafrakció félreállításával megszűnt. 3. Hibás volt az a tétel, amely „az osztályharc mesterséges szítására ösztönzött”, de ezért is az említett hármast a felelős. 4. Az egyes állambiztonsági szervek megsértették ugyan a törvényességet, de azt hamar leleplezte a párt. Gheorghiu-Dej méltatta Sztálint, aki 1934-1939 között megtisztította a párt sorait. /Sic!/

Egyedül az irodalmi életben tettek sikertelen kísérletet a desztalinizálásra. A kommunista párthoz ezer szállal kapcsolódó Alexandru Jar – fő műve a *204-es kilométerbő* a hazai titotlanításról, egyike a kor tucatnyi sematikus regényének – a Sztálin-rajoni pártaktívá ülésén az SZKP XX. kongresszusa eseményeinek feldolgozása során Gheorghiu-Dej biztatására szólalt fel. Az író a pártgyűlés elé tárta az eltelt évek tapasztalatait, az adminisztratív módszereket, az intézményes terrort, hogy még az írók is rendőri zaklatásoknak vannak kitéve.

Nem sokkal ezután, a bukaresti írók pártszervezetének ülésén az írók megszavazták Jar kizárását a pártból. Majtényi Erik, Szász János és Veronica Porumbacu kivételével. A román írók kongresszusán pedig súlyos vádakkal illették a romániai magyar írókat állítólagos nacionalizmusuk miatt. A bírálóknak megvolt a maga észszerű magyarázata. Ugyanis a desztalinizáció kísérlete a romániai magyar irodalomban sokkal erőteljesebb volt, mint román kortársaik körében, amit nemcsak az a tény jelzett, hogy Jar mellett több romániai magyar író kiállt.

Bizonyos enyhülés is ami a két ország kapcsolatát és a nemzetiségi kérdést illeti éppen ennek volt tulajdonítható, hogy ti. a romániai magyar értelmiség körében fejtette ki a legnagyobb hatását – természetesen a magyarországi változások mellett – a XX. pártkongresszus, Hangsúlyozni kell, hogy arról a magyar értelmiségről van szó, a magyarság hivatalos képviselőiről, akik a rendszer megreformálásában gondolkodtak – ld. reformkommunisták – és a nemzetiségi jogok számukra elsősorban a nyelvhasználat kérdését – kulturális autonómia – jelentette. Nem lebecsülendő ez, de kétségek merülhetnek fel, hogy ők, akik így, vagy úgy a baloldali forrásvidékről jöttek, ők képviselték-e igazán a magyar érdekeket.

Nagy viták születtek 1956-ban Kolozsvár. Márciusban itt vetette fel egy választási nagygyűlésen Miron Constantinescu jelenlétében Szabédi László – amikor az országban alapszervi szinten még hozzá sem kezdtek a XX. kongresszus feldolgozásához – a magyarság egyenjogúságának kérdését. Constantinescu elismerte a panaszok jogosságát, de a román nacionalistákra hárította a felelősséget. Néhány konkrét engedményt tett a román hatalom. Kimondták, hogy a nemzeti kisebbségek iskoláiba csak akkor vezetik be a román nyelv tanulását, ha anyanyelvükön jól írnak és olvasnak. 1956 novemberében megalakították a Nemzetiségi Főigazgatóságot és az 1957-58-as tanévtől

már 15 tanuló esetében indíthattak ötödikes és 10 tanulóval hatodikos és hetedikos nemzetiségi osztályokat. *Művelődés és Napsugár* néven magyar művészeti és gyermekújságot indítottak, újjászülettek a kolozsvári Irodalmi Kör, megjelent Kós Károlytól a *Varjú nemzetiség* és a *Budai Nagy Antal*, az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó új sorozatot ígért, a két világháború között megjelent könyvek újrakiadását, beleértve a polgári írókat is. Egymás után szervezték újjá a többi magyar múzeumot, könyvtárat.

Mivel Románia akárcsak a nemzetiségi kérdést, a kétoldalú kapcsolatokat is taktikai kérdésnek tekintette, az SZKP XX. kongresszusa változást, de nem alapvető és lényegi változást hozott a két ország kapcsolatrendszerében. 1956-ban a felszínen jól működtek a cserekapcsolatok, a közös rendezvények. Az egymás országába való utazások könnyítésére hozott intézkedéseknek igen jó hatásuk volt. Augusztus folyamán megszűnt a vízumkényszer, ami nagyon helyesnek bizonyult. Az érdekeltek körében sok felgyülemlett elégedetlenségnek vetett véget. Növekedett a turistaforgalom. Sok közvetlen kapcsolat létesült a sport, az ifjúsági szervezet, kulturális intézmények, is-

kolák, egyetemek között. Az év nyarán Illyés Gyula erdélyi útja és Tamási Aron október 16-17-iki kolozsvári látogatása, találkozása az írókkal, előadása az egyetemen igazi szenzáció volt. Sőt. Tamási diadalútja felért egy tüntetéssel. A valóság az volt, hogy a román fél nem tartotta be a kulturális, vízügyi, egyezményben foglaltakat, nem kártalanította a magyar kisémbereket ill. a magyar államot az államosított vagyonokért, stb.

Valóságos bombaként robban Pándi Pál cikke a Szabad Nép 1956. szeptember 9-iki számában, amely elsőként tárta fel nyíltan és őszintén, nyilvánosan a magyarság helyzetét és a két ország kapcsolatát. A lapszámot ugyan bevonták a forgalomból, de az írás román fordítása közismertté lett, még a Központi Vezetőség is megtárgyalta. A Pándi-cikket természetesen el kellett ítélni, mely során olyasmik hangzottak el, hogy nem szolgálja a két nép barátságát, a szerző a magyar revizionizmus képviselője, beavatkozott Románia belügyeibe,

Erdély több helységében megjelentek ismét a román pártvezetők, hogy a helyszínen vizsgálja felül az elkövetett hibákat. Szeptember utolsó napjaiban Miron Constantinescu, Fazakas János, Iosif Ardeleanu több napot tartózkodtak Kolozsváron. A bizottság a színházban, iskolákban, más intézményekben a helyszínen nézték meg, a benne foglaltak megfelelnek-e a valóságnak, ezután megbeszélésre hívta meg a magyar írókat, amely három nap, három éjjel tartott. A magyar értelmiség követelése ekkor: a kétnyelvűség visszaállítását, az Akadémia magyar tagozatának megszervezése, magyar alminiszterek kinevezése a kulturális és a közoktatási tárcánál, a mezőgazdasági főiskola újraindítása, a Bolyai Egyetem a román egyetemekkel való egyenjogúsága volt.

Úrüggyül szolgált számára a nyílt magyarellenességre, a személyi kultusz továbbéléséhez, politikai ellenfeivel való leszámolásra; a Varsói Szerződéstől való fokozatos eltávolodásra; és a külön útra, végül a régi vágyra?/ a szovjet csapatok távozására Romániából, amit már 1955 augusztusában, a II. kongresszus előkészületei idején kezdeményezett az RMP KB PB-je, a szovjet csapatok kivonását. 1958-ban – 25.149 szovjet katona tartózkodott Romániában – a kivonulás jutalom volt a román pártnak az 1956-os magyar forradalom idején tanúsított magatartása miatt.

Múltidézés 1.

Lipsey Jelitko

Pártközi megállapodás

EGYEZMÉNY A ROMÁNIAI MAGYAR DEMOKRATA SZÖVETSÉG ÉS A SZOCIÁLIS DEMOKRÁCIA ROMÁNIAI PÁRTJA KÖZÖTT

Az aláíró felek egyetértenek abban, hogy konkrét intézkedéseket hajtsanak végre 2001-ben a jelen egyezményben előírt célok megvalósítása érdekében:

I. A gazdasági reformfolyamat folytatása, a 2001-2004-es kormányprogram tervezetének és az ország gazdasági fellendítésére, az európai és euroatlanti integrációra vonatkozó köztávú stratégiának az alapján.

II. A közigazgatás decentralizálásának folytatása:

1. Véglegesítik a helyi közigazgatási törvény elfogadását, beleértve az anyanyelv használatára vonatkozó rendelkezéseket 20%-ot meghaladó kisebbségi lakosság esetén, a Románia Szenátusa által elfogadott változat szerint;

2. Egyes közcélú szolgáltatások fokozatos demilitarizálása legkésőbb 2002-ig, a következőképpen:

- a lakossági nyilvántartás átvétele, valamint közületi szolgáltatásként való megszervezése a polgármesteri hivatalok és megyei tanácsok által (személyazonossági kártya, választói könyv, az állandó választási listák elkészítése, hajtási jogosítvány, gépkocsitörzskönyv);
- az útlevevényilvántartás áthelyezése a prefektúrák hatáskörébe egy megyei szakszolgálat létrehozásával;
- közcélú szolgálatok megszervezése sürgősségi állapotokra (tűzvész, árvíz, jégverés, földrengés, fagy), amelyek átveszik a jelenlegi tűzoltó- és polgári védelmi egységek hatásköreit;
- a közrendfenntartó közösségi rendőrség létrehozása minden közigazgatási egység szintjén – község, város, megyei jogú város –, a rendőrfelügyelőségek egyes sajátos hatásköreinek átvétele.

Az előírtak hozzájárulnak a személyes biztonság, valamint minden polgárnak és javainak biztonságát és védelmét célzó intézkedések megerősítéséhez, olyan törvények sürgős elfogadásával, amelyek megegyeznek a haladó európai államok normáival.

III. Az államosított tulajdonok visszaszolgáltatási folyamatának véglegesítése:

1. Befejezik a 2000. évi 1. számú törvény alkalmazását. A visszaszolgáltatási folyamaton belül felgyorsítják a birtoklevelek kibocsátását.

2. Az államosított ingatlanokról szóló törvény véglegesítése.

3. Az egyházaktól, valamint a nemzeti kisebbségek egyesületeitől és szervezeteitől jogtalanul elvett ingatlanok és ingó javak esetén megteremtik a tulajdonjog visszaszerzését és ezen javak kezelésének módozatait biztosító törvényes keretet.

IV. A nemzeti kisebbségek védelme minden kisebbség szabad és teljes önkifejezési lehe-

tőségének biztosításával, az emberi jogok tiszteletben tartásával és Románia európai és euroatlanti integrációs kötelezettségeivel összhangban valósul meg.

1. Folytatódni és bővülni fognak az elmúlt évtized intézményes és törvényhozási kezdeményezései.

2. Megteremtődnek a minden nemzeti kisebbséghez tartozó román állampolgár számára a nemzeti identitás szabad kifejezését, megtartását és fejlesztését biztosító feltételek, úgy, hogy ezek az állampolgárok teljes mértékben megnyilvánulhatnak a kultúra, a nyelv, a vallás, a nevelés, az oktatás, és a közélet terén.

3. A döntéshozatal hatékonyságának növelése és a kisebbségi önanonosságnak a lakosság körében való megjelenítése céljából ösztönözni fogják a nemzeti kisebbségekkel közös erőfeszítést és párbeszédet.

4. A kisebbségek minden ország számára nagy erőforrást jelentenek és az ezzel az erőforrással való jó gazdálkodás az az út, amely egyaránt szolgálhatja a kisebbségek nemzeti önanonosságának fejlődését, valamint biztosítja az interkulturális együttműködést. Ezt a modellt polgári-multikulturális modellként lehet meghatározni.

5. A multikulturális fejlődés a következő célok megvalósításával tartható fenn:

- egy olyan közösségi keret biztosítása, amely kedvez minden sajátos kulturális modell fejlődésének folytatásához, mind az illető közösségekben, mind a helyi közösségekben, mind országos szinten;
- a kisebbségek kulturális értékeinek a többség részére való áramoltatását megvalósító modell kifejlesztése úgy, hogy minden polgár számára biztosítsuk a térségben lakó más nemzetiségek szellemiségének és történelmének megismerését.

Ennek értelmében a következőket fogjuk szem előtt tartani:

- a jelenlegi oktatási keret bővítése, szakonként és képzési szintenként, elemi, középiskolai és egyetemi szinten;
- magyar nyelvű oktatási vonal finanszírozásához szükséges szervezési és szakmai keret létrehozása a Babes-Bolyai Egyetemen;
- 2001-ben bővíteni fogják a magyar nyelvű oktatási hálózatot, illetve további felsőfokú tanintézetekben vezetik be a magyar nyelvű oktatást, az igényeknek megfelelően;
- a magyar művelődési intézmények méltányos támogatása;
- a magyar rádió-, illetve televízióműsorok összekapcsolása és egybehangolása oly módon, hogy teljesebbek és tartalmasabbak legyenek mind helyi, mind országos szinten, beleértve új adók létrehozását és az adásidők növelését;
- az anyanyelv használatának biztosítása a közéletben;

- az egyházak szellemi és anyagi javai megőrzésének és fejlesztésének szavatolása, a vallási pluralizmus és a lelkiismereti szabadság elveinek tiszteletben tartásával;

- minden elismert felekezettel együtt támogatjuk a szociális-karitatív tevékenységeket (utagyerekek, árvaházak, fogyatékosok, öregotthonok, nehéz helyzetű családok), az állam erre hivatott intézményeinek közvetítésével;

- az egyházak további pénzügyi támogatása a szükségleteknek megfelelően, az állam lehetőségeinek függvényében;

- a kultusztörvény elfogadásának sürgetése;

- a kisebbségek méltányos képviselőinek biztosítása az ország kormányzati, illetve szakmai és társadalmi intézményeiben, az esélyegyenlőség elvének alapján, az egységen belüli sokszínűség megvalósítása érdekében;

- megmaradnak a kisebbségi főigazgatóságok a Művelődési Minisztérium, valamint az Oktatásügyi Minisztérium keretein belül;

- a Nemzeti Kisebbségek Hivatalának szerkezete és hatásköre kérdésében a kormány képviselői konzultálnak az RMDSZ-szel, valamint más kisebbségek képviselőivel.

V. A regionális fejlesztés terén méltányos támogatást biztosítanak az állami költségvetésből a kisebbségek által is lakott területeknek és helységeknek. Ennek érdekében a szakminisztériumok támogatni fogják ezen területek és helységek infrastrukturális és más jellegű pályázatait.

VI. Az aláíró felek kötelezik magukat egy stabil és konstruktív politikai légkör megteremtésére Románia Parlamentjében, együttműködve a kormány által javasolt törvénytervezetek előkészítése és elfogadása végett, valamint a jelen egyezmény előírásainak helyi és országos szintű alkalmazása céljából.

Az SZDRP kötelezi magát, hogy minden fontos bel- és külpolitikai kérdésben előzetesen konzultál az RMDSZ-szel.

Amennyiben jelen egyezmény feltételeit tiszteletben tartják, az RMDSZ tartózkodik a kormány elleni bizalmatlansági indítványok kezdeményezésétől vagy támogatásától.

Az aláíró felek megegyeznek, hogy a jelen egyezményben foglaltak megvalósítását legálább negyedévenként újrazivizsgálják.

*Romániai Magyar Demokrata Szövetség
Markó Béla szövetségi elnök*

*Szociális Demokrácia Romániai Pártja
Adrian Nastase első alelnök*

(2000. december 27-én írták alá – a Szerk. Lásd ezzel kapcsolatban még a 8. oldalon lévő cikket.)

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független szemle

A határainkon túli magyarok fóruma

Alapító főszerkesztő: Kóteles Pál

XI. évfolyam 45. szám

2001. január, február, március

Megjelenik: negyedévenként

Kiadja **Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány**

Felelős kiadó: Atzél Ferenc

Felkért főszerkesztő: Lipcsey Ildikó

**Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarság c. folyóirat
szerkesztőségének címe:**

1116 Budapest Sopron utca 64. I. em.

Telefon/fax: 206-2048

HU ISSN 0865-6819

Formakészítés: **CoGraf**, Budapest

Készült a POSSUM Lap- és Könyvkiadó gondozásában

Felelős vezető: Várnagy László (Tel.: 06-209-345-318)

KÉZIRATOKAT NEM ÖRZÜNK MEG

ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK

VISELIK A FELELŐSSÉGET.

A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA

AZ ÍRÁSOK SZELLEMEÁT ÉS TARTALMÁT

NEM ÉRINTŐK RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

Megrendelhető az alapítvány címén

(1116 Budapest, Sopron út. 64.).

Előfizetési díj – belföldre: 1500.-Ft./év; külföldre 20 USD vagy ennek megfelelő valuta légipostai díjjal együtt. Kérésre (akár üzenetrögzítőnkön keresztül is) belföldre befizetési csekket küldünk.

A folyóirat támogatására küldött befizetésekről – kérésre – (APEH) igazolást állítunk ki: az **összeggel** – az érvényben lévő rendelet szerint – **támogatóink a befizetés évében adóalapjukat csökkenthetik.**

Forintszámlánk:

Országos Takarékpénztár (OTP)- Szentendrei Fiók 11742087 – 20071776 **Devizaszámlánk:**

(11742087) 11763426 – 19375014 USD

(11742087) 11763426 – 19375887 EUR

Angol elnevezés: National Savings and Commercial Bank Limited (2000 Szentendre) Lapunk megvásárolható vagy megrendelhető AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGÉRT ALAPÍTVÁNY-nál (1116 Budapest, Sopron út 64. Telefon és fax: 206-2048), a PÜSKI KÖNYVESHÁZBAN (1013 Bp., Krisztina krt. 26), valamint a CUSTOS-ZÖLD KÖNYVESBOLT-ban, (1024 Bp., Margit krt. 7.)

Adószámunk: 19667173-1-43

Lapunk megjelenését támogatják az olvasók.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
2001 JÚNIUSÁBAN VÁRHTÓ**

TARTALOM

- Mültidézés 1.
- Pártközi megállapodás
- Hajdu Győző elvtárs

VALÓSÁG – MÉRLEG

- Király Károly: Kétpólusú román politika 4-7
- Kincses Előd: A PDSR - RMDSZ „egyezmény” 8-9
- Wittner Mária beszéde 9
- Borbély Zsolt Attila: Ki beszél itt Neptunról? 10
- László Zoltán: Önkormányzat és önrendelkezés nemzetiségi iskolahálózatunkban 11-12
- Szász István T. Miből is volt elege Sabin Ghemannak? 13-14
- In memoriam gróf Esterházy János 15-16
- Kuntavi Ács János: A pofonok fájnak 16-17
- A nemzet napszámói: Jörös Béla 18-19

SZÉPMÍVESSÉG

- Költők a szolvavidékről 20-21

HISTÓRIA

- Rászlai Tibor: Magyar majoritas Erdélyben 22-25
- Onisifor Ghibu: Az erdélyi és magyarországi egyházak is iskolák 26-32
- Jörös Béla. A szolvavidéki magyarság múltja és jelene 33-37

DOKUMENTUMOK A ROMÁNIAI MAGYARSÁG ÉLETÉBŐL

- Magyar-román kapcsolatok 38
- Hajdu Győző: A pártos szellem erősítéséért irodalmunkban 39-41

MŰHELY

- Búza János: Erdélyi tallérok az európai pénzforgalomban 42-43
- László Zoltán: A magyar történelem oktatása Romániában 44-45
- Sebesy Tamás: A „román” Kalotaszeg 46

FIGYELŐ

- Sebesi Karen Attila: Hová, merre romániai örmények? 47
- Lipcsey Ildikó: fejezetek a román politikai rendőrség életéből 48-49
- L.I. Kultúra és nacionalizmus Nagyromániában 50-51

Postabontás 52-53

Lapzárta 54

**Lapszámunkat Csizmadia Attila
linómetszetei illusztrálják.**

KÉTPÓLUSÚ ROMÁN POLITIKA

A politika azt mondja: „Legyetek okosak, mint a kígyók!”.

A morál hozzáteszi a megszorító feltételt: „És hamisság nélkül, mint a galambok.” (...) De a „becsületesség jobb, mint minden politika”...

(Kant)

Románia egyedüli profi módon viselkedő pártja '98. december után a PDSR (Magyarul: Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja), a FSN (Nemzeti Megmentési Front) jogutódja. E tudatos, előrelátó politika eredményeként lett újból a hatalom birtokosa. Nincs többsége a román parlamentben, de a legtöbb mandátum birtokosaként a kormány alakítása őt illette meg. A Nastase kabinet mandátumának első intézkedései bravúrosak, eurokonformosak. A sok éve húzóódó helyi közigazgatási törvényt, amelyet ellenzéki pártként maga is ellenezett, egy januári rendkívüli parlamenti ülészen elfogadott. Az államot lakásokról szóló törvényt véglegesítették. A föld és az erdő visszaszolgáltatásának törvénye is véglegesítés előtt van. Strasbourgban és Brüsszelben a kormányfő bemutatkozása jó fogadtatásban részesült.

Tizenkét évvel Ceausescu bukása után Románia keresztúthoz érkezett.

A PDSR győzelmét vegyes érzelmekkel fogadta a román közvélemény. Ez a vegyes érzelem nem szűnt az első pozitív intézkedések után sem. Az ambivalencia jelen van a Nastase kormány gyakorlatában. Adrian Năstase kormányfő, pártelnök egyet nyilatkozott Strasbourgban, és mást Ion Iliescu államelnök Focsaniban. A Nagyrománia Párt és a PDSR képviselői csoportjának bagdadi látogatása jelzés értékű, politikailag orientált, kétértelmű cselekedet, a Szaddám Huszeinnel való szolidaritás jele. A demokratikus ellen-

zékkel kötött egyezségek, paktumok (RMDSZ, liberálisok, demokraták) nem zárják ki a Nagyrománia Párttal való kooperációt.

Ez a magatartás a közelmúltba gyökerezik. 1990-96 között, egy ciklusban együtt kormányozták az országot, és nemcsak a Nagyrománia Párttal, hanem a Funar-féle Nemzeti Egységpárttal és a Verdet-féle Kommunista Párttal. Mindannyiuk közös vonása a nyugatellenesség, a centralizált államformához való ragaszkodás, lelkes hívei az egységes, oszthatatlan nemzetállamnak, az etnikai kizárólagosságnak, a másságtagadásnak, Európa ellenességnek, s a mesterségesen szított magyarellenességnek.

(...) „A román társadalomnak ideje elgondolkodnia azon, hogy politikusaik többsége – és az általuk befolyásolt sajtó – a magyarokkal kapcsolatban tíz éve megállás nélkül két olyan tételt hangoztat, amely egyformán hamis. Az egyik úgy szól, hogy a magyarok minden követelése (nyelvhasználat, egyetem, autonómia) állandó veszélyforrás, ezért útját kell állni. A másik nézet szerint viszont a magyar kisebbségnek nincs is oka újabb követeléseket megfogalmazni, mivel eddig megszerzett jogai bőven elegendők.” (...)¹

A kommunizmus bukása és a diktatúra hanyatlása után Romániában a rendszerváltás megtörtént, a pluralista társadalom kezdetét vette, a hatalmi ágazatok szétválásztása megtörtént. A demokratikus jogállam beindult. Románia tíz évvel ezelőtt elfogadott új alkotmánya megnyitotta az utat, esélyt teremtett az

európai struktúrákhoz való csatlakozáshoz.

Mindezek után mi bajunk az Iliescu-Năstase páros hatalomgyakorlásával?

A bizalmatlanság a múltban gyökerezik, a régmúltba, a bizánci ortodoxia erőteljes ápolásában, a balkáni életvitelében és politikai gyakorlatában. Másfelől a FSN-PDSR hétévi kormányzása nemcsak vegyes érzelmeket táplál a román közvéleményben, hanem nagyon sokszor megbotránkoztatást keltett külföldön.

A kétértelműség nemcsak az elmélet és gyakorlat közti különbségben nyilvánult meg, hanem a nyugati értékeket tagadó belpolitikában és a diplomáciában használt, nyugatbát diskurzusban, külpolitikában is.

(...) „Nem lenne elég terem felsorolni mindazokat a svihákságból eredő baklövéseket, amelyeket Románia állampolitikája az utóbbi tíz évben követett el. Kezdve azzal az erőfeszítéssel, hogy pénzt csikarjon ki Nyugattól olyan vállalatokkal, amelyeket soha sem tartott be. Kitarok a meggyőződésnél, hogy ez a viselkedés nem a jelenkorban gyökerezik, hanem – sajnos – mélyen a múltban. Erre a megoldás csak az lehet, ha őszintén magunkba tekintünk és azt mondjuk gyermekeinknek: Elég! Mi túl sokat tévedtünk! Legalább ti legyetek mások!” (...)²

A kommunizmus bukása Romániában lényegesen elüt a Gorbacsov-i peresztrojkától és a kommunista tábor többi tagállamaiban végbe ment változásoktól.

Romániában a Ceausescu-féle nemzeti kommunizmus erősen rászolgált a román társadalom ellenszenvére, gyűlöletére, utálatára. Ennek ellenére a román kommunista, Ceausescu-ellenes népfelkelés kirobbanásához magyar gyutacs kellett. Nem véletlen az sem, hogy a római civilizációhoz tartozó régióban vette kezdetét. A magyar gyutacs szimbolikus értékű. A román közvélemény, s mindenk előtt a bukaresti lakosság nem fogadta oszthatatlan szimpátiával az Iliescu-Petre Roman páros hatalomra kerü-

lését. A kommunista párt és alkotmány törvényen kívül helyezése, Ceausescu falhoz állítása reménytelen táplált a román társadalomban, s növelte az új ideiglenes hatalom népszerűségét. A román társadalomban nagy megbotránkoztatást keltett az 1989. december 22. utáni öldöklés, a több mint ezer halálos áldozat és a tizezernél több sebesült. A bukaresti lakosság ellenszenvre 1990. január 12-én Iliescu ellenes tömegtüntetésbe torkolt. 28-án megismétlődött, februárban, márciusban, áprilisban kiújult. Mondhatnánk, hogy mindez folytatása az 1989. december 16-án kirobbant temesvári népfelkelésnek, kommunista és neokommunista ellenes jellegűek voltak. A FSN 1990. február elején párttá alakult át s bejelentették, hogy a májusi parlamenti választásokon részt vesz. A hatalom megtartásáért és további gyakorlásáért nemtelen küzdelem bontakozott ki. Megindult a félvezető, elterelő tömegmanipuláció, a román társadalom megosztása. A bukaresti Egyetem téri, kéthónapos, antikommunista és FSN-ellenes megmozdulást karhatalmi erővel szétverték. A hatalmat gyakorló vezető személyiségek tudtával, beleegyezésével és támogatásával létrehozták a Vatra Românească fasisztoid kulturális szervezetet, amelynek első nagy fegyvertette a marosvásárhelyi magyarellenos pogrom megszervezése volt. Petre Roman kormánya nem tétlenkedett. Adrian Motiu-t, a Vatra oszlopos tagját Erdélyért felelős államtitkárrá léptette elő 1990. február havában. Az új államtitkár a kormányfőnek volt alárendelve. Az irodája közvetlen a miniszterelnöki kabinet szomszédságában helyezkedett el.

(...) „1989. december 22-ének estéje. A diktátor megfutamodása által kiváltott eufória első pillanata után az országban és külföldön megjelentek az első kétségek. Ki veszi át a helyét? Ismét egy kommunista? Az akkor még Központi Bizottság erkélyén mindenféle alakok jelentek meg, egyesek ismertek, mások nem. A téren azt skandalizálják: „Kommunisták nélkül!” Ebben a pillanatban jelennek meg a terroristák (egy fogalom, amely azóta is jól körülhatárolt meghatározás nélkül maradt). A zsenge demokrácia veszélybe került (*la patrie en danger*), a kétségeket zárójelbe kellett tenni. És megindult a hűségnyilatkozatok végeérhetetlen áradata – valamennyi társadalmi,

szakmai, etnikai, területi kategória képviselői követték egymást a tévé képernyőjén, kifejezni csatlakozásukat a hatalom frissen megalakult intézményeihez (úgy tűnik, akkor kezdődött a reprezentativitás kényszerképzete, hogy ti. „a tömeg én vagyok”). Amikor a zárójel felnyíltak, a volt kommunisták – a gyilkos katonákhoz hasonlóan – már a demokrácia védelmezői voltak, s a lakosság döntő többsége számára pedig Ion Iliescu hőssé vált, akinek megkérdőjelezése egy lett volna a szentséggyalázzással.” (...)³

A bukaresti antikommunista és Iliescu-ellenes, demokratikus örök megfélemlítésére a FSN és a kormány közvetlen támogatásával beindultak a bányászjárások.

Iliescu és pártja hétévig tartó hatalmát a Ceausescu-tól örökölt államstruktúrára építette, s a román kommunista pártban szerzett tapasztalatok felhasználásával uralkodott. A szekuritátának és jogutódjának, a SRI-nek, a hadseregben tevékenykedő titkosszolgálatoknak meghatározó szerepük volt és van mai napig is a román társadalom szétzüllesztésében, diverziók keltésében, az idegengyűlölet szításában, a tömeg manipulásában, s nem utolsósorban a '89. decemberi vérengzésekben. Ezeknek a szerveknek kvalifikált támogatása, fenntartása nélkül a neokommunista uralom rövid életű lett volna.

A posztdecembrista hatalmat gyakorló politikai osztályra, elitre rá lehet mondani, hogy a smecherekre⁴ jellemző talpraesettség, kétszínűség, a partnerek átverése, az ügyeskedés politikája jellemzi. Lehet ezt pozitív értelemben is elkönyvelni. De a kőklerség a román politikában nemcsak társadalomzüllesztő, erkölcstelen – mindenek előtt románellenes.

Románia 1990-ben egyforma eséllyel indulhatott volna az Európai Unió-s és NATO tagságért a többi közép-európai országgal: Lengyelországgal, Csehországgal és Magyarországgal.

A bizánci kultúrához, civilizációhoz való erős kötődése hátramozdító erőként hatott Románia fejlődésére. A Dimbovița parti uralkodó szellemiség tagadta és tagadja az európai civilizáció értékeit, képtelen megérteni, hogy az európai struktúrákhoz nem lehet csatlakozni értékeinek tagadásával. A kétpólusú civilizációt csak úgy lehet egyeztetni,

hogyha mindkettő értékeihez egyformán ragaszkodik. A változó világban uralkodó folyamatok meghatározó szerepet játszanak az ezredforduló modernizációjában, sokszínűségének etnikai, kulturális, gazdasági és társadalmi fejlődésében.

(...) „A román szellemi elit képviselői különbözőképpen viszonyulnak az erdélyi jelenséghez. Boia és Patapievici már idézett megállapításai arra vallanak, hogy ők ezt az Osztrák-Magyar Monarchia sajátos hagyományaiból eredeztetik. Az 1996-os választások eredményeit kommentáló erdélyi Emil Hurezeanu is az eltérő történelmi hagyományokkal magyarázza a két régió közötti szembetűnő eltéréseket. „A felvilágosodás, a reformáció, a tolerancia és a verseny közép-európai értékeihez – írja –, amelyek főként az erdélyi románok sajátjai, Romániában a társadalmi és politikai kultúra olyan formái csatlakoznak, amelyek a szemlélődés és a passzivitás, vagyis más, kevésbé aktív szociális kódot befolyása alatt állnak és az ortodox-keleti értékvilág sajátjai.” Ez – teszi hozzá nagyon helyesen Hurezeanu – „nem értékítélet, hanem ténymegállapítás”. (...)”⁵

A globalizáció és a devolúció egymást kiegészítő, a modernizáció hatékony eszközei. A romániai politikai elit ezzel az áramlattal ellentétes politikát folytat. A társadalomban biztosított kiváltságait félti a devolúciótól, a demokratikus jogállamságtól, a másságtól.

A privatizáció és az állam megreformálásának hiánya katasztrofális eredményekkel járt. A gazdasági élet lezüllett. A GDP 50 %-ot veszített értékéből '89-hez viszonyítva. Az Európai Uniótól származó értékelések szerint 35 évre van szüksége Romániának, hogy elérje az európai kullógó tagországok gazdasági szintjét és 5-10 évre ahhoz, hogy megközelítse a '89-es gazdasági paramétereket. Az Európai Unióhoz való csatlakozásra váró tizenkét jelölt országból az „előkelő” 12. helyet foglalja el. A kétpólusú politika optimizmusa megtévesztő. Az Európai Uniót programokkal, ütemtervekkel és erősen megtévesztő diplomáciával árasztja el, s próbálja megnyerni abban a meggyőződésben, hogy a nyugatiak hiszékenyek, naivak, s át lehet verni őket minduntalan.

(...) „A romániai helyzet különösége és kilátástalansága – abból adódik, hogy a formálódó civil társada-

lom és a politikai és államélet egésze között egyre mélyülő szakadék távong. Ez a modernkori román történelem állandó jellemvonása, csak hogy most nem arról van szó, mint a múlt században és a század elején, hogy az elitek messze maguk mögött hagyták az archaikus körülmények között élő társadalmat, hanem éppen fordítva: az elitek nem tudnak megfelelni a társadalom elvárásainak. Romániában tulajdonképpen nincsenek a szó valódi értelmében vett pártok (ez is az oroszországi helyzetre emlékeztet), és különösen hiányoznak a Magyarországon, Csehországban és Lengyelországban a politikai váltogazdálkodás két pólusát alkotó, szervezett ellenzéki, illetve reformkommunista előzményekre épülő új pártok.” (...)”⁶

Idehaza a belpolitikában a szegénységet, a nyomort, a munkanélküliséget, a mérhetetlen és gátlástalan korrupciót választási kampányokon tett, beválthatatlan, demagóg ígéretekkel manipulálva a román társadalmat, megreformálni nem lehet.

Ahhoz, hogy a PDSR, a Nastase kabinet élvezhesse a román társadalom támogatását, s az európai vezető körök bizalmát, irányváltásra van szükség a politikában, s mindenek előtt a mentalitásban. Eleget kell tennie a pluralista társadalom követelményeinek, alkalmazkodnia kell, magáévá kell tegye azt az előnyt, amit Erdély kínál, mint az európai civilizáció értékeinek hordozója. A Nastase kormányzat csak úgy válthatja be ígéreteit, erősítheti esélyeit az európai struktúrákhoz való csatlakozásban, hogyha tettekben elhatárolja magát a retrográd, visszafogó, nacionalista pártoktól és áramlatoktól, és hogyha határozottan, egyértelműen eleget tesz azoknak a követelményeknek, amelyekkel az Európai Unió-s tagság jár. Különben a sikertelen országok soraiban reked.

Az eddigi tapasztalatok azt igazolják, hogy Románia számára az euroatlanti struktúrákhoz való csatlakozás kényszerpálya, más alternatíva hiányában. A PDSR vezető egyéniségeit a kettősség jellemzi. Egyeszerre akarnak a Vatra Românească alapító tagjai lenni, magyarbarátként az erdélyi magyar képviselőket kormányban látni.

Románia '89 utáni mindenkori kormánya, a Ciorbea kormány kivé-

telével erőteljesen használta a nacionalizmus fegyverét. Egyféleképp, mint nemzeti kohézió, másfelől a megosztás fegyvereként. Mind a kettőből megpróbált maximális hasznot húzni. A Vatra Românească 1990. februárjában megalkotott, elhíresült programja a mérvadó a belpolitikában. Idézünk a program 16. pontjából:

(...) „Most, vagy soha! Ne féljete harcolni és piszkos vérüket ontani! A szőrös majmoknak nincs keresni-valójuk a mi drága hazánkban. Most érkezett el a legkedvezőbb történelmi pillanat arra, hogy megszabaduljunk tőlük és mindazoktól, akikben nem folyik román vér. A németeket részben kikergettük, de még vannak elegenden mások is, akikre nincs szükségünk. Tegyetek meg mindent, hogy megszabaduljunk mindannyiuktól. Ceausescu nem élt eleget ahhoz, hogy megsemmisítse őket, de nemzetünknek nem kell letennie az ellenük irányuló fegyvereket! Nem kell nekünk Svájc! Semmiféle Európára nincs szükségünk! Mi románok vagyunk – ne engedjétek, hogy tévedésbe vigyen titeket a „Pro Europa” jelszó! E jelszavakban a mi román népünk megsemmisítése rejlik. Mi okos nép vagyunk! A közös Európa Ház nem jelenthet mást, mint a mi nemzeti egységünknek és Románia területének a széttűzését. Egységet! Egységet! Egységet! Csak a Vatra Românească kell nekünk – semmi egyéb. A román nyelv legyen az egyedüli uralkodó nyelv! Nem akarunk hallani másféle nyikorgást, egyetlen más szót sem, csak kizárólag román szót!!!” (...)

Iliescu saját bevallása szerint alapító tagja a Vatra Româneascănak.

Sokan felteszik a kérdést Romániában, hogy a Nastase kormány őszintén óhajtja-e Románia Európai Unióhoz való csatlakozását???

Erre egy határozott választ korai, kockázatos adni:

- A Nastase kormány a demokratikus ellenzékkel kötött paktuma egy évre szól. Mi lesz egy év után? Az egyik lehetséges út: meghosszabbítani a paktumot a demokratikus ellenzékkel, esetleg koalíciós kormányzási formát ölthet az együttműködés. Ez az európai értékek iránti elkötelezettségét jelentené.
- A PDSR parlamenti többséghez jutna a Nagyrománia Párt parlamenterei egy részének pedéséréival. (A folyamat beindult.)

- Idő előtti parlamenti választások kiírása, ha a jelenlegi kormánypárt nyeregbe érzi magát és esélyt lát a parlamenti többség megszerzésére.
- Kevésbé valószínű, de teljesen nem kizárható a PDSR és PRM koalíciós kormányzása.

Romániában valami elmozdult a pozitív irányba. Teljesen új nyolcvan év távlatában a román és magyar értelmiségi, az elit párbeszéde. Négy-öt éve Molnár Gusztáv politológus, Erdély szülőtte kezdeményezésére beindult egy vitafórum, nyílt, őszinte érvekre alapozott útkereső párbeszéd. Az erdélyi román és magyar értelmiségiek párbeszédéhez számos Kárpátokon túli származású román értelmiségi is csatlakozott, s a „Provincia” című havi kiadvány köré tömörültek. A „Provincia” román és magyar nyelvű szakfolyóirat, és mind nagyobb teret hódít az értelmiségi körökben. Ennek a páratlan párbeszédnek hívei közé sorolható még: a „Dilema”, a „22” című folyóirat, az „Academia Cațavencu”, a „Hét” bukaresti hetilap, a „Korunk” és a „Magyar Kisebbség”, a „Kronika”, a „Ziua” hetilapok.

Egy pozitív irányváltás észlelhető a román hírközlő írott és sugárzott központi sajtó szemléletében. Kevésbé kormánycentrikus, a hatalommal szembeni elkötelezettsége csökkent. Az „Evenimentul Zilei”, a „România Liberă”, a „Ziua”, sőt még a volt „Scînteia”, a jelenlegi „Adevărul” hasábjain is az objektivitás jelei mutatkoznak.

A civil társadalom, mint nem kormányzati társadalmi mozgalom erőteljesebben vállal részt a politizálásban.

APDSR kormányzásnak számolnia kell a fent említett tényezőkkel, a tömegmanipuláció esélye csökkenőben. Politikai értelemben a román társadalom érettebb, mint ezelőtt tíz évvel.

A politikai pártokban is egy ideológiai tisztázási folyamat és generációváltás indult be.

(...) „A magyar kisebbség iránti többségi viszonyulás egy további vonatkozásban is kiigazításra szorul. A politikai integráció mellett, amelynek eszköze az RMDSZ, a romániai magyar kisebbség társadalmi integrációra törekszik; állampolgári joga-

it, szakmai érdekeit és ambícióit az egyenlőség és a méltányosság körülményei, a minden diszkriminációtól mentes verseny feltételei között kívánja gyakorolni.” (...) ⁷

Az RMDSZ berkeiben is a megújulás jelei észlelhetők. Az erdélyi magyarság érdek és közképviselői szervezetében alulról feszít. A helyi szervezetekben a platformosodás teret hódít, különös tekintettel a Székelyföldön, ahol az elégedetlenség a csúcsvezetés irányába erősödik. A lumpen, karrierista, tisztséget vadászó elemek a községi, városi, területi szervezetekben háttérbe szorulnak. A tagság aktivizálódik. Az RMDSZ csúcsvezetésével szembeni elégedetlenség legfőbb okai:

– az etnikai alapú autonómia tagadása, a tájbasimulás,

– a Székelyföldön a románosítási folyamatok felerősödése, militarizálása, Cserehát, Lábas Ház, kaszárnya építés, az ortodox egyház térhódítása,

– a gazdasági, pénzügyi élet, az adminisztráció, a karhatalom és az igazságszolgáltatás nagyarányú magyarartalanítása, illetve románosítása,

– az RMDSZ ezen jelenségekkel szembeni passzív magatartása.

Ráduly Róbert Kálmán csíki honatya bátran és nyíltan feltárja Dézsi Zoltánnak a román hatalmi politikával való kacérkodását. Sajnos, nem egyedülálló ez az eset, amely a „Romániai Magyar Szó” hasábjain látott napvilágot, Daczó Dénes „*Megkapta a zsák a foltját*” című cikkében. Idézünk belőle:

(...) „A tények ellenben beszélnek: úgymond azok az „eredmények”, amelyek az ő politikai pályafutásával kapcsolatosak 1990-től 2000 végéig. Most nem történt más, minthogy magára öltötte azt a mezt, amely őt kilencven óta megilleti. tény az, hogy minden rosszban van valami jó. Itt is nagyon sok jó van abban, hogy Dézsi úr alprefektus lett, ki kell lépnie az RMDSZ-ből, le kell mondania az RMDSZ SZKT elnökségről, a területi elnökségről és ki kell lépnie a Megyei Önkormányzati tisztségből is. Ez mind jó. Ez nekünk mind előrelépés és nyereség. Az is nyereség, hogy végre odakerült és végre szint vallott és ez egy nagyon fontos dolog az életben: ha a végén derülnek is ki a dolgok, de ki derülnek.” (...)

Király Károly

Árvíz Kárpátalján – Megint!

A Trianon által elszakított területek utódállamainak környezeti rablógazdálkodásának következményeként ismételen, de ezúttal soha nem látott méretű víztömeg zúdult le a Tisza felső szakaszán. Március 5-ről 6-ra virradó éjjelen a Tisza Tiszabecs és Tiszabökény között áttörte a gátat és mintegy két és félméteres víztömeg zúdult le. Az emberek fákra, háztetőkre menekültek. A két évvel ezelőtti katasztrófához viszonyítva egy méterrel magasabb volt a víz szintje. Tizezrek váltak földönfutóvá Kárpátalján éppúgy, mint a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén. Március 13-i jelentés szerint Kárpátalja 240 településén 32 699 épületet árasztott el a víz, az összeomlott épületek száma eddigre már 1661-re emelkedett. Ezek a számok azonban növekedni fognak. Kilenc ember életét veszttette. Az emberek éheznek, szomjaznak, fáznak, lázgyöttri a gyermekeket. Az egész vidéken kritikus a helyzet.

Kontakt személyek: Dupka György – Tel.: 00-380-3122-1-7027; e-mail: dupka@kva.uzhgorod.ua

Mondics Erzsébet: (00-36) 06/309/111-409 (magyarországi mobil szám)

Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

JEGYZETEK:

- 1 Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén – Politika és kisebbségi magyar társadalom Romániában (Magyar Kisebbség V. évfolyam, 1999. 2-3 (16-17) szám.).
- 2 Rodica Chelaru: Nézz vissza szigorúan (DILEMA 404. szám – Smecheria la romani).
- 3 Mircea Kivu: Más események, ugyanazok a szereplők (DILEMA 410. szám – Korunk hőseiről).
- 4 A román értelmező szótár (DEX, Dictionarul explicativ a limbii romane) azt mondja, a smecher „olyan ember, aki kivágja magát a bonyodalmakból, akit nem lehet becsapni,

ügyes, ravasz, talpraesett, leleményes, agyafúrt; sarlatán. E szótár szerint a német Schmecherből ered, ami „választékos ízlésű személyt” jelent.

- 5 Molnár Gusztáv: Az erdélyi kérdés (Magyar Kisebbség III. évfolyam, 1997. 3-4 (9-10) szám.).
- 6 Molnár Gusztáv: Még egyszer az erdélyi kérdéstről (Magyar Kisebbség V. évfolyam, 1999. 2-3 (16-17) szám.).
- 7 Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén – Politika és kisebbségi magyar társadalom Romániában (Magyar Kisebbség V. évfolyam, 1999. 2-3 (16-17) szám.).

A PDSR – RMDSZ „EGYEZMÉNY”

A négyéves koalíciós kormányzás idején és főleg a „Petőfi-Schiller” koalíciót mentő torzszülött utáni időkben a csúcsvezetés részéről sokszor elhangzott, hogy az RMDSZ kívülről nem tudná támogatni a kormányt és a Nagyrománia Párttal közösen nem lehet ellenzékben.

Most mindez bekövetkezett és egyelőre „kifogástalanul” működik, az RMDSZ – még mértékadó román vélemények szerint is – feltűnően lojális partner.

Megismétlem a választások után megfogalmazott véleményemet: a RTDP (PDSR) parlamenti többsége a pártközi támogatást biztosító szerződésektől függetlenül is megvan. A parlamenti többséget a 18 kisebbségi képviselő etnobilizációból leadott szavazatai biztosítják. Ezen kívül a kormányoldalra átülő képviselőkre is lehet számítani – szükség esetén megtörténik a sikeres csábítás. Ebből következik, hogy a parlamenti matematika szerint az RTDP-nek tulajdonképpen nincs szüksége az RMDSZ-es szavazatokra. Belpolitikai okokból az RTDP nem volt rászorulva arra, hogy megkösse az Egyezményt az RMDSZ-szel.

Azt a kérdést próbálom körbejárni, hogy az RMDSZ valóban egyezményt kötött-e az RTDP-vel. Kérdés felvetésem nem tudatlanságom magyaráza, az egyezményről én is értesültem a sajtóból. Számomra, a jogász számára az egyezmény kölcsönösen kialakított akarategységet jelent, azt jelenti, hogy mindkét fél érvényesíti álláspontját és feloldják alapvető nézeteltéréseit.

Ebből a megközelítésből nem állíthatom azt, hogy valóban létrejött az Egyezmény. A 2000. december 27.-én aláírt dokumentum szövege kísértetiesen hasonlít a Nástase kormányprogram X. fejezetéhez (Relațiile interetnice – Etnikumközi kapcsolatok). A kormányprogram pedig – ebből a szempontból – igencsak hasonlít a RTDP választási programjára.

Az Egyezmény is tartalmazza azt, hogy „a kisebbségek minden ország számára nagy erőforrást jelentenek”, a rosszemlékű multikulturális modellt polgárinak nevezi és rögzíti azt, hogy szükséges „a jelenlegi oktatási keret bővítése, szakonként és képzési szintenként, elemi, középiskolai és egyetemi szinten”. A kormányprogramnak ezt a passzusát azonban az Egyez-

ményben leszűkítették a következő bekezdéssel, mely szerint ebből a célból létrehozzák a szakmai keretet a „magyar nyelvű oktatási vonal finanszírozására” a kolozsvári „Babeş-Bolyai” Egyetemen. A Babeş-Bolyai jogi helyzetét, a három nyelvű oktatási struktúrát Andrei Marga rektor oktatási miniszterségének utolsó heteiben sürgősségi kormányrendelettel szabályozta. Az Egyezmény vitatott bekezdése tehát már létező szabályozást ismét meg. Megint kifejejtődött viszont a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, noha ebben az intézményben a diákság bő 50%-a magyarul hallgatja az előadásokat. Itt valóban egyenrangú magyar struktúrákat lehetne létrehozni.

A marosvásárhelyi OGYE magyar oktatói már egy évvel ezelőtt memorandum követelték az Egyetemi Charta-nak a tanügyi törvény szerinti módosítását, a magyar tagozat létrehozását. A memorandumot tavaly ilyenkor tartott marosvásárhelyi SZKT-én ismerttettem, de a csúcsvezetés teljes közönye volt a válasz. A marosvásárhelyi polgármesteri széket már feláldozták, most pedig az OGYE magyar „vonal”-ának megerősítését nem támogatják. (Az oktatási „vonal” kifejezést szívesen használják a román illetékesek, noha e fogalom nem szerepel az oktatási törvényben, ezért mindenki azt ért rajta, amit akar.) Gondolom, nem csak a jogász beszél belőlem, amikor furcsállom azt, hogy a hatályos törvények tiszteletben tartását az Egyezménybe foglalták. Ez tulajdonképpen azt jelenti, az egyezményben fel nem sorolt törvényeket (például az Alkotmányt) nem kell betartani...

Az Egyezményt elfogadó RMDSZ tárgyalók között volt költő, fizikus és állatorvos, de – tudomásom szerint – olyan jogász, mint Eckstein-Kovács Péter vagy akár Frunda György nem vett részt kimunkálásában. Ha abból indulunk ki, hogy az Egyezménybe tulajdonképpen átmásolták a kormányprogram vonatkozó fejezetét, kimond-

hatjuk: tényleg fölösleges lett volna a jogász szenátorok bekapcsolása.

Az Egyezmény minőségéről egyetértőleg idézem Toró T. Tibort, aki szerint ez nagyon rugalmasra sikeredett. „Igen ravasz, nehezen ellenőrizhető, nehezen számonkérhető megállapodás ez”.

Mint mondtam, az RMDSZ-szel megkötött quasi koalíciós egyezség belpolitikailag nem indokolt, ezért csak arra a következtetésre juthatunk, hogy a lépést Románia külpolitikai érdekei diktálják. (Lám-lám mégiscsak van hatása a nyugati nyomásnak – pedig mennyit gúnyolták azokat a „radikálisokat”, akik ezt a lehetőséget figyelembe vették politikájuk kialakításakor). Ne feledjük, hogy Madeline Albright amerikai külügyminiszter tavaly december 14.-i budapesti látogatásakor hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok továbbra is figyelemmel fogja követni a romániai és jugoszláviai helyzetet, különös tekintettel a nemzeti kisebbségekkel szembeni toleranciára. A külpolitikai kényszer teljesítése egybeesik a mindenkori többségi hatalomnak a kisebbségekből származó kiszolgálókra való ráutaltságával.

Az 1996-os választások alkalmával sokan figyelmeztették a csúcsvezetést: csak pontosan megfogalmazott koalíciós szerződéssel, megfelelő biztosítékok kikötésével, kielégítő ellentételezés biztosításával vállalja a kormánykoalíciós részvételt.

A 2000 őszi választási kampány során a csúcsvezetés úgy tett, mintha okult volna a négy évvel ezelőtti hibákból, például a koalíciós részvétel utólagos SZKT jóváhagyattatásából. Vállalták azt, hogy az SZKT fog dönteni arról, hogy belép-e a kormánykoalícióba az RMDSZ, vagy sem. Köztudottan, a szavazó gépezetté silányított SZKT a csúcsvezetés minden javaslatát megszavazza – mégsem tartották be választási ígéretüket. Ez a bizantin politika előbb több oda vezet, hogy a magyarság nem csak szavazni, hanem választani fog. Az RTDP-RMDSZ megállapodás nyilvános részét csak utólag hagyatják jóvá az SZKT-val. Azért használom e megszorítást, mivel egyértelmű: létezik egy titkos együttműködési megállapodás is, amelyből csak az ismeretes, hogy az RMDSZ-es alprefektusok és más tisztségviselők kijelöléséről szól. Az alprefektusok hatáskörét (pontosabban annak hiányát) frappánsan fogalmazta meg Dorin Florea volt Maros megyei prefektus, jelenlegi marosvásárhelyi polgármes-

ter, aki a közel harminc éve bizalmi állást betöltő régi-új alprefektusról a sajtónak elmondta: négy év alatt soha sem mondott neki ellen. Az illető alprefektusi kinevezéséhez – érthető módon – az RTDP is ragaszkodott. Statisztikailag tehát a magyar képviselő kérdésére kipipálható.

Jelenleg az RMDSZ országos és területi vezetése szó nélkül tudomásul veszi azt, hogy a több mint 80%-os magyar többségű megyékben román prefektusok legyenek. Érdemes felidéznünk, miként járt el a szövetség 1992.-ben, mit is mondtak és tettek akkor Domokos Gézáék. „A miniszterelnök (sz.m.: Th. Stolojan) mondta a magát: értsük meg, aki deklarálta a kormány ellen lép fel, a politikai ellenzékhez tartozik. Itt nem választott tisztségről beszélünk, hanem az állam által kinevezett köztisztviselőkről. Mi, azaz Magyar Lajos, Székedi Ferenc, Sántha Pál Vilmos, Sylvester Lajos, hargitaiak, kovásznaiak felváltva, nem tágtítottunk: az nem lehet, hogy úgy járjon el a román kormány, miként régen, a gyarmattartó európai hatalmak tettek, akik a helyi lakossággal mit sem törődve, ültették afrikai, ázsiai vagy szigetvilági domíniumaik kormányzó székéibe megbízottjaikat.” (Domokos Géza: Esély III, Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1998, 123 old.)

Most, amikor az RMDSZ – érdekvépképviseletként – deklarálta a kormány mellett lép fel, miért nem küzdött a valós hatalommal rendelkező prefektusi székekért, miért nyugodott bele abba, hogy a magyaroknak nem járhat vezető szerep, be kell érjék a másodosztályal?

Véleményem szerint az RMDSZ csúcsvezetés 1996 novemberében nem érzékelte azt, hogy milyen fontos román érdekek fűződnek ahhoz, hogy belépjen a kormánykoalícióba, nem kötött koalíciós szerződést és nem tudta elérni kormányba lépésünk megfelelő ellentételezését. A fiaskót tehát előre kódolták.

2000 decemberében fontos román érdekek miatt újabb lehetőséget kaptunk – kérdés, ki tudjuk-e használni?

*Kincses Előd
Marosvásárhely*

A Szerkesztőség megjegyzése: Mire ezek a sorok a nyomdából kikerülnek, addigra Markó és Nástase múlt év december 27-én kötött megállapodásának utolsó mondata szerinti felülvizsgálatnak meg kellett történni. (Lásd címlapunk belső oldalát!) Szerkesztőségünk (is) érdeklődéssel várja ennek eredményét – jóllehet nagy a valószínűsége annak, hogy a bevett gyakorlatnak megfelelően megint nem történt semmi.

WITTNER MÁRIA BESZÉDE

elhangzott a Kommunista Diktatúra Áldozatainak Emléknapja alkalmából 2001 február 24-én

Megilletődve állok a magyar Országházban, ahol történelmünk kimagasló személyiségei a magyar nép javára alkottak törvényeket, mint Tisza István, Klebelsberg Kunó, Hóman Bálint, de itt alkottak törvényeket egy hamis eszme nevében is, mely egy jobb sorsra érdemes magyar nemzet elvesztésén munkálkodott.

Ma, a kommunizmus áldozatainak emléknapján megidézem az áldozatokat – élőket és holtakat –, hogy együtt vádoljunk a szocialista köntösbe bújt hóhérait.

- *Vádoljuk őket, mert a lenini utat nagy igyekezettel honfitársaink csontjával kövezték ki. A világ legdrágább, legfájdalmasabb útja volt ez, s a továbbhaladásuk tétje milliányi emberélet volt.*
- *Vádoljuk őket, mert nemzetünk kiváló polgárait küldték bitófára és gyalázták meg még holtukban is.*
- *Vádoljuk őket a Gulágon embertelen körülmények között elpusztult honfitársaim nevében.*
- *Vádoljuk őket az otthonuktól megfosztott és kitelepített polgárok nevében, kiknek kiszemelt otthonukba betelepítettek, elrabolva egy élet munkáját.*
- *Vádoljuk őket a recski haláltábor megkínzott, megalázott emberek nevében.*
- *Vádoljuk őket a munkaszolgálatosok nevében.*
- *Vádoljuk őket a 298-as parcella halottai nevében, az ÁVH mint erőszak-szervezetük által fogva tartott, megkínzott és agyonvert emberek nevében.*
- *Vádoljuk őket a 6 millió meg nem született gyermek nevében;*
- *Vádoljuk őket a legdrágább kincs, a gyermek nevében, akitől elvették az apát, az anyát és az otthon melegét.*
- *Vádoljuk őket a legfőbb érték, az ember nevében, akit egy tollvonással küldtek bitóra, vagy zártak börtönbe hosszú évekre.*
- *Vádoljuk őket a megkínzott, megalázott bajtársaim nevében.*
- *Vádoljuk őket, mert kiölték az emberből a hitet, a reményt, a morált, egy egyszerű, tisztább élet reményét.*
- *Vádoljuk őket Mindszenty bíborosért. Az Istenhez hű papokért, akiket börtönbe zártak hitükért, mert erkölcsre, hazaszeretetre nevelték népünket.*
- *Vádoljuk őket, mert kifosztották az országot, hogy a dolgozó magyar nép munkájából, elveiket megtagadva lettek vörös kapitalisták.*
- *Vádoljuk őket a magyar parasztok nevében, akiket megfosztottak földjeiktől, életterüktől, és így kiszolgáltatottá tették őket.*
- *Vádolom a nyugdíjasok nevében, akiknek elrabolták a hosszú, dolgozó élet gyümölcsét, bizonytalanná téve biztos, nyugdíjas éveiket.*
- *Vádoljuk őket a történelmünk meghamisításáért.*
- *Vádolnak az élők, és vádolnak a meggyilkolt halottak. És vádoljuk őket, mert hitünkben megcsaltak, meglóptak.*

Ezért megállapítom az áldozatok nevében, soha nem lesznek képesek arra, hogy magyar politikusként egy nemzet felemelkedése érdekében cselekedjenek!

Itt teszem fel a kérdést: milyen morál alapján ülnek egy magyar parlamentben még most is, és alkotnak törvényeket egy általuk tönkretett, kifosztott, megalázott nemzet számára?

Ezért a Szent Korona tana és a magyar nemzet nevében erkölcsi hullává nyilvánítom őket.

*Wittner Mária,
52 A 559 sz. volt halálra ítélt*

Ki beszél itt Neptunról?

A Románia Magyar Szó 2001. február 23-i számából megtudhattuk, hogy az ominózus amerikai szervezet, a PER (Project on Ethnic Relations) Predealon szervez a napokban zártkörű kisebbségpolitikai tanácskozást. A bukaresti napilap az ügy kapcsán megszólaltatta a meghívott RMDSZ-es politikusokat. (Érdekes mód a neptuni tárgyaláson részt sem vevő Verestóy Attilát "ősneptunosnak" bélyegezve – persze a minősítést el lehet fogadni amennyiben a "neptunos" jelzőt egy bizonyos politikai magatartással, a román hatalomnak való alájátszással azonosítjuk.) Míg Markó Bélától Seres Dénesen keresztül Eckstein Péterig a válaszadók többnyire megmaradtak a párbeszéd fontosságát hangsúlyozó kliséknél, Kelemen Hunor miután elmondta, hogy nem akar belemenni a neptuni kérdés tárgyalásába, mely "lerágott csont", mégis belement leszögezve, hogy "ha csak arra utalunk, hogy Tökés László püspök, az RMDSZ tiszteletbeli elnöke elfogadta az atlantai meghívást, és részt vett azon a megbeszélésen, akkor egyértelműen kiderül: a régi neptunos sztori és annak megítélése ma már teljesen más megközelítést

követel." Atlanta emlegetése Neptun kapcsán s Neptun mentegető Frunda szenátornak a vesszőparipája, de íme, erősítés érkezik Markó Béla politikai kíséretéből is. Pedig maga Markó Béla, aki ugyan annak idején nem állt a tárgyalást joggal kifogásoló Tökés László mellé, nem fedezte a neptuniakat mindmáig egyetlen nyilatkozatában sem. 1996-ban, amikor Frunda György kihasználva elnökjelölti státusából adódó vélt támadhatatlanságát megpróbálta visszaható hatallyal legitimé tenni a neptuni politikát éppenséggel Atlantát hozva felmentésül, Markó Béla az Erdélyi Napló kérdésére válaszolva leszögezte: **Atlanta nem legitimizálta, hanem korrigálta Neptunt.** (Lásd: "Neptun politikai hiba volt", aláírás nélküli tudósítás, Erdélyi Napló, 1996. október 23. VI. évf./43 sz.) Ami persze nem akadályozta meg a neptunistákat abban, hogy továbbra is modellként propagálják a magyar érdekek súlyos sérelmével járó tárgyalást. Most pedig még az általuk nem remélt irányból is eszmei segítség érkezik...

Úgy látszik, nem lehet elég szer elmondani, hogy Neptun azért volt kirí-

vó politikai hiba, mert éppen akkor nyújtott az Iliescu-féle magyarellenes politikai vezetésnek külpolitikai segítséget, amikor annak a legnagyobb szüksége volt rá (Románia Európa Tanácsi felvételének küszöbén), anélkül viszont, hogy ennek a segítségnek ellentételezéseként az RMDSZ áttörést tudott volna elérni kisebbségpolitikai síkon. Nem lehet elég szer leírni, hogy az RMDSZ nem számíthat másra a magyarellenes román falanxszal szemben, mint a román nemzetállam feletti fórumok segítségére – azokra is inkább a sokat emlegetett esetleges csatlakozás előtt – s természetesen az erdélyi magyar társadalom önjerejére. *Ezért katasztrofális a jelenlegi politika,* mert egyik oldalról a társadalmunkban szunnyadó nemzeti erők becsatornázása, a társadalomépítés, az állammodellt követő szervezeti struktúrák működtetése a kormánykoalíciók szerepvállalás óta lényegében szünetel, a másik oldalról pedig a Nyugat felé azt üzeni a Szövetség a koalíciós szerepvállalással vagy újabban a protokollum-aláírásával, hogy Romániában minden rendben van, megoldjuk mi országon belül a problémáinkat. Az üzenetet pedig a Nyugat készséggel és örömmel "veszi", hiszen le van tudva egy potenciális válságóc a nemzetközi napirenden. Hogy közben fokozatosan eltűnik Erdélyben a német után a magyar kulturális elem is, amennyiben folytatódik a jelenlegi szemfényvesztő RMDSZ politika, az számukra sokadrendű kérdés.

Neptunra visszatérve, teljesen más dolog volt az RMDSZ legitím fórumait megkerülő s Romániának az Európa Tanácsi csatlakozás előtt kisebbségbarát sminket kölcsönző neptuni tárgyalás és az a legmagasabb szövetségi legitimációt élvező RMDSZ-küldöttség részvételével (melyben helyet kaptak autonomista politikusok is) zajló atlantai tárgyalás, melyet a neptunival ellentétben magyar részről *nem jellemzett Románia imázsának kozmetikázása.* Tehát Atlantának *sem módszertanilag, sem tartalmilag* nem lehet felróni azokat a fogyatékoságokat, amelyeket Neptun-ügyben az SZKT akkor nyilatkozata határozottan elítélt.

A régi "neptunos sztorit" tehát aligha lehet akár Atlanta, akár Predeal fényében átértékelni. Sőt, Neptun átértékelésére még az sem adhat erkölcsi-politikai alapot, hogy időközben az egész RMDSZ politika a neptuni logikára állt át.

Borbély Zsolt Attila

Cseh és szlovák kivégzettek

Több mint 1200 embert végeztek ki a volt Csehszlovákiában 1918 és 1989 között. Egyebek mellett ez derül ki abból a terjedelmes összeállításból, amelyet a kommunizmus bűntetteit dokumentáló és vizsgáló prágai hivatal készített abból az alkalomból, hogy tíz évvel ezelőtt, 1990 nyarán Csehszlovákia is csatlakozott ahhoz a mintegy negyven országhoz, amelyek a halálbüntetést eltörölték.

Csehszlovákia megalakulásakor a halálbüntetést az Osztrák-Magyar Monarchia jogrendjéből vette át. Tomáš Garrigue Masaryk, az első államfő idején (1918-1935) 12 személyt végeztek ki, ebből egyet politikai okok miatt. Edvard Benes első elnöksége alatt (1935-1938) nyolc személyre mérték ki a legmagasabb büntetést, három esetben politikai okok miatt.

A második világháború éveiben, 1938 és 1945 között Csehszlovákia megszűnt létezni. Ebben az időben a Cseh Protektorátus területén a cseh bíróságok öt személyt ítélték fejevesztésre. Mindenesetre a dokumentumok tanúsága szerint 1943 és 1945 tavasza között csak a prágai Pankrác börtönben 1079 személyt végeztek ki a náciak.

Edvard Benes második elnöksége idején (1945-1948) rendkívül megnőtt a halálbüntetések száma. Összesen 731 embert végeztek

ki, közülük 725-en a náciakkal való együttműködés miatt kerültek bitófára.

Az első „munkáselnök”, Klement Gottwald idején (1948-1953) szintén gyakran hullottak a fejek. A statisztika 234 kivégzésről tud. Ebből 12 még a háborúban elkövetett tettéért, míg 189 politikai okok, a szocialista rendszer elleni tevékenység miatt.

Antonín Zápotocky idejében (1953-1957) 94 embert végeztek ki, s ebből 47 minősíthető politikai esetnek. Antonín Novotny elnöksége éveiben (1957-1968) pedig 78 ember kapott halálbüntetést. A utolsó politikai foglyot 1960-ban végezték ki a volt Csehszlovákiában – állítja a hivatal.

A „prágai tavasz” letörése után, Ludvík Svoboda idején (1968-1975) 14, míg Gustáv Husák alatt (1975-1989) harminc személyt ítélték halálra.

A kommunizmus bűntetteit dokumentáló és vizsgáló hivatal szerint a második világháború után számos halálbüntetés indokolatlan volt. Hasonlóan lehet minősíteni a kommunista rendszer első éveiben kiszabott halálbüntetések döntő többségét is. Ráadásul ezekben az években a halálbüntetések 90 százalékát nyilntan, politikai okok miatt szabták ki.

(Magyar Nemzet)

Önkormányzat és önrendelkezés

NEMZETISÉGI ISKOLAHÁLÓZATUNKBAN

I.

Az autonómia elvének érvényesítését egy kétmillió lelket számláló nemzetközösség esetében, semmilyen vonatkozásban, vagy területen nem lehet kötelezőerőjű határok közé kényszeríteni.

A romániai magyar etnikumot létszáma, történelmi tradíciói, sajátos nemzeti kisebbségi státusa, önálló kultúrája, vallási hovatartozása, az érdekekben foganatosított, szentesített, nemzeti, vagy nemzetközi törvényerejű rendeletek feljogosítják arra, hogy iskolahálózatát önállóan, nemzetiségi identitásának megfelelően, minden nacionalista szabványrendtől függetlenül szervezze, építse.

Románia esetében ezt úgy értelmezzük, hogy a magyar nemzeti kisebbségi iskolahálózatot nem lehet belekényszeríteni, vagy alárendelni a román nemzeti iskolahálózat sajátos struktúrájába. Az abba való betago-lódásról lehet szó, de teljesen független státust biztosítva számára.

Ez a meredek és kategorikus álláspont a román nacionalista köröket minden bizonnyal feltűzeli, de tudomásul kell venniük, hogy a közelmúlt népi és nemzetiségsorvasztó, a kisebbségek totális felszámolását megcélzó, a trianoni pszihózis feszültség és félelemkeltő légkörétől szabadulni nem tudó, a körmönfont, fondorlatos balkáni technikával és előre megfontolt degeneráló mechanizmusokkal, ma már lehetetlen az európai struktúrákba felzárkózni. 1989-ig ez alternatíva volt és minden eszközt mozgósítani lehetett annak érdekében, hogy magyart, szászot, svábot, ukránt, cigányt, zsidót, stb. ugyanazon olvasztótégelybe gyömöszöljék, az asszimiláció szent tervét és óhaját érvényesítendő. Ez ma már kizárt dolog még akkor is, ha egyese- ket a birtokon belülség kétes, frász állapota nyugtalanít, vagy vakon és korlátoltan hisznek is benne.

Lehet-e napjainkban magyar iskolahálózati vonatkozásban a román kormány részéről demokratikus, jóindulatú, kultúrális megoldási szándékról beszélni, amikor az eltelt 10 esztendőben a magyar iskolahálózat szervezési szintjén az eredmények enyhén szólva: padlón vannak.

Amikor összmagyar, vagy mindkét haza konstellációban próbálunk gon-

dolkodni, szeretettel és tisztelettel figyelmeztetjük felelős képviselőinket, határon innen és túl, seperjék ki gondolkodásukból az olcsó megalkuvás tudatosult, bűzhödt fogásait, szimptomáit, kászálódnak ki a felébredés halasztgatása kórságból, mert félálomban nem lehet bátran és férfiasan magyar iskolaügyet, de bármilyen tisztességes ügyet is képviselni. Merjék szembesíteni a változó, de mindenkor felelősséggel tartozó román kormányt az erdélyi magyar realitásokkal. Merjenek színt vallani, hogy Erdélyben: 1581, 1622, 1774, 1872-ben már főiskola és egyetem is létezett. Emlékeztessék a kormányt arra, hogy közvetlenül a második világháború után, 5 magyar főiskola és egyetem létezett 19 karral. Jelenlegi méltánytalan helyzetünkhöz képest az paradicsomi állapot volt, a jelenlegi annak csak karikatúrája.

A román kormány részéről és főleg a nacionalista pártok által hangoztatott, méltányos és humánus nemzetiségi iskolapolitika, fanarióta kalózmesse, blöff, demagógia, balkáni szemfényvesztés.

Képviselő uraink naponkénti feladata lenne mindezekről aprólékosan, tárgyilagosan informálni a nyugatot. Tegyéek fel az időszerű kérdést naponként: vajon nincs jogi és politikai inkompatibilitás, a világ felé színleg megjátszott, trianoni csapdafogással tállalt román politikum és a jelenlegi román kormány NATO és Európa Unió tagság, státus forró óhaja között?

II.

A romániai magyar iskolahálózat megvalósításához teljes önállóságot és függetlenséget igényelünk. Ez nem zárná ki a román tanügy-minisztérium és a kormány iránti egészséges lojalitást és felelősséget.

Nem vegyes, hanem különálló iskolahálózatot kérünk. Iskolánként különálló magyar igazgatósággal és tantestülettel. Mindezt óvodai szinttől egyetemi képzésig. A magyar nemzetiségi iskolahálózatnak (állami és felekezeti) külön részarányos költségvetési keretet kérünk, önálló pénz és könyvvitellel.

Infrastrukturális vonatkozásban határozott következetességgel és kitar-

tással igényeljük, követeljük az 1918, 1944 és 1948-ban teljesen megalapozatlanul elorzott tanintézményeink, iskolaépületeink maradéktalan birtokba vételét.

Egységes nemzetiségi tanfelügyelőségek megalakulását kérjük, amelyek integráns elemként betago-lódnának a nemzeti tanfelügyelőségi hálózatba, de független státussal rendelkezének.

Ragaszkodunk a központosított főiskolai és egyetemi centrumok megmaradásához. A romániai magyarságnak nem Sepsiszentgyörgyön, Kézdivásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson, Nyárádszeredában, Korondon szükséges magyar egyetemeket létesíteni, hanem a hagyományos magyar egyetemi központokban, az erdélyi magyar kultúra bölcsője, egyetemi központja mindig Kolozsvár volt.

A decentralizáció elvét ilyen szunnyadó, lappangó, tengő-lengő kalózreform iskolapolitikai légkörben, nagy örömmel és elégtétellel alkalmaznák azok, akik nyíltan vagy titokban felszámolásunkra törekednek.

Annakidején a magyar egyetemeinkkel együtt kialakult egy információforrásokat magába foglaló, tanintézeti struktúránkat kísérő és kiegészítő hálózatrendszer (könyvtárak, laboratóriumok, klubok, stb.). Ezt csak Kolozsváron, esetleg Marosvásárhelyen lehet biztosítani.

A többi, immár említett városokban elképzelhetőnek tartjuk kihelyezett főiskolai, egyetemi, kollégiumi karok egzisztenciáját, de egy központi magyar egyetemi centrum szenátusának gyámságában.

A romániai magyar tanfelügyelőségi hálózatban külön kellene működtetni egy minőségellenőrzési felügyelő csoportot. Ezek munkaterülete tanügyi, de menedzseri szinten is érvényesítendő lenne.

Minden jelentősebb magyar iskolaközpont keretén belül kötelező érvényűnek tartanánk önálló iskolaalapítványok megalakítását. Ezek feladata lenne a kül-, vagy belföldről származó pénzadományok lelkiismeretes, törvényes kezelése, a kuratóriumokon keresztül.

Minden jelentősebb magyar iskolaközpont, egy meghatározó magyar közéleti személyiség (író, költő, tudós, lelkes, politikai, stb.) nevét viselje.

III.

A romániai magyar önálló iskolahálózat keretén belül teljes autonómiát kell biztosítani a felekezeti iskolarendszernek. Ilyen vonatkozásban egy eléggé foghíjas, hagyománytalan ortodox iskolahálózatban, nehezen elképzelhető, hogy perspektivikusan a nemzetiségi, felekezeti iskolahálózat teljes létjogosultsághoz jutna. Egy nemzeti állam és egy 2001-ben még mindig nemzeti egyház koordinátái között megrekedt gondolkodásmód árnyékában, nagyon reménytelennek tűnik a magyar történelmi egyházak valós álma.

Sajnos a szocializmus és a kommunizmus emlőin felcseperedett romániai magyar értelmiség középnemzedéke, nem igazán tudja érzékelni, vagy értékelni a felekezeti iskolahálózat jelentőségét, pedig kötelességünk lenne azon elmélkedni, hogy csak szellemi teljesítményorientált nemzedéket, vagy pedig nevelésközpontúan orientált ifjúságot szeretnénk nevelni.

A felekezeti iskolahálózatot is az állam volna köteles szubvencionálni. Áldásos és eredményes tényező lenne, ha a magyar világi és felekezeti oktatás között egy egészséges, interdependenciális építő jellegű kapcsolat alakulna ki.

Fel kell számolni a világi és az egyházi oktatásban a diszkriminatív vonatkozású A és B típusú diplomákat, mert ezek elsősorban bennünket, nemzeti kisebbségeket érintenek károsan.

Fontosnak tartanánk a magyar világi és egyházi oktatásban a középiskolák kollégiumának megalapítását, hogy mindkét területen koordinálják az eredményes oktatáspolitikát.

A felekezeti iskolahálózat az illető püspökségek közvetlen hatáskörébe tartozna. Ez közelebről azt is jelentené, hogy világi és egyházi igazgatója is lenne az intézménynek.

A vallásoktatást minden típusú magyar iskolába kötelezővé kell tenni.

A felekezeti iskolák tanári karai közvetlen egyházi irányítás alatt működnének.

Világi és egyházi oktatásban széles lehetőségeket kell biztosítani a határon túli bármilyen típusú magyar iskolákkal való kapcsolattartásra.

IV.

A román kormány mindenkor tanügyi politikájában, a legsikeresebb elnemetlenítési mesterfogás, a nagyon komoly szellemi és szakmai tradícióval rendelkező szakiskoláink felszámolása volt. Ebben a megvalósított tervükben iskolapéldával szolgáltak az egész világon, hogyan kell megszüntetni a szak-

Kárpátalján nem csak a magyarok várják a státustörvényt

Kárpátalján a szöványmagyarság is fellendülést vár a határon túli magyarok jogállásáról szóló törvény elfogadásától, de a nem magyar nemzetiségűek közül is sokan fűznek hozzá reményeket – derült ki egyebek mellett az ungvári Kárpáti Igaz Szó megyei lap huszti riportjából. A Huszton élő mintegy kétezres magyar közösség helyzetéről beszámoló tudósítás idézi Kurtyák Zoltánt, az 1992-ben létrehozott, jelenleg kilencosztályos helyi magyar iskola igazgatóját, aki a tanintézet súlyos anyagi gondjainak ismertetésén kívül elmondta: a diákoknak csak egyharmada érkezik magyar otthoni környezetből, a többi vegyes családokban nevelkedik, illetve tíz százalékukat ukrán és orosz szülők iratják be a magyar tanintézetbe. Az is jellemző tendencia a túlnyomórészt ukrán népességű városban, hogy növekszik azoknak a magyar szülőknek a száma, akik a magyar iskolába adják gyermekeiket. A határon túli magyarok jogállásáról szóló törvény elfogadása esetén pedig még jobban megnövekszik majd az iskola népszerűsége – tette hozzá az igazgató, Puka Éva, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség helyi szervezetének elnöke a lapnak kifejtette: az elmúlt év során 504-ről 604-re nőtt az alapszervezeti tagok létszáma. A magyarországi státustörvényről szóló hírek hatására sok helybeli ukrán és orosz nemzetiségű lakos is belépett a KMKSZ-be.

Varga Béla, Ungvár

mai anyanyelvet, hogyan lehet azt mesterfokon legradálni, megalázóan leminósítani. Ezt a nagyon durva és transzparens szándékot úgy próbálták kozmetikázni, hogy bizonyos leminósított, divatjamúlt, időszerűtlen szakmai területeken, biztosították szaklíceumokban, szakiskolákban a szakmai képzést anyanyelven, de a szaktantárgyakat továbbra is román nyelven oktatták. Elit szakmák, divatos mesterségek, csak kimondottan román szakterületen, szakiskolákban, szaklíceumokban maradtak meg. A félművelt, szakbarbár képzés magas iskolapéldáját érthették el ezáltal. A mesterien kiművelt rafinéria legváltozatosabb eszköztárát sem riadtak vissza alkalmazni. Így felejtette el a magyar származású szakmunkás ifjú nemcsak szakmai, de anyanyelvét is. Így felejtett el magyarul írni és olvasni és így kényszerült akarata ellenére román szakiskolák lányának udvarolni, benősülni.

A magyar anyanyelvű oktatásban teljes kibontakozási lehetőséget követelünk a szakoktatásnak. Anyanyelvű szakiskolától a magyar nyelvű műszaki egyetemig, a legmodernebb foglalkozási körökben. Nem magyar nyelvű karokat, hanem magyar nyelvű műszaki egyetemet kérünk.

V.

1918 után a felelős román kormányok, politikai pártok, vezető politikusok nemzetiségi politikájukban nyíltan,

vagy burkoltan a teljes szellemi, nemzeti, lelki eltorzítás, asszimiláció elveit gyakorolták, alkalmazták. Így sikerült rövid időn belül Dobrogeát homogenizálni, a csángókat megfélemlíteni, elrománosítani, a zsidókat elűzni, a szászokat, svábokat eladni, a romló gazdasági és politikai helyzetben a munkanélkülivé vált magyar ifjúságot menekülésre készíteni.

Érdekképviselési szervezetünk, az RMDSZ, nemzetiségi iskolapolitikai stratégiáját igazából nem tudta érvényesíteni. Észrevételelem nem elmarasztalás, hanem inkább ösztönzés határozottabb álláspontra. Merjenek elkötelezetten, bátran dönteni „mellettünk,” vagyis a magyar iskolarendszer önállósodása mellett, vagy öns érdekük mellett. Az önvizsgálat szorongató és kényelmetlen kényszerében tegyék fel önmaguknak a kérdést: nemzetiségi iskolapolitikánk mennyiben ösztönzi fiatalágunkat az otthonmaradásra, a helytállásra? A bűnrészesség kit érint? Kinek termelünk szellemi potenciált, Erdélynek vagy a szürkeállomány vadász külföldnek?

Nemzetiségi iskolapolitikánk ügyét nagyon szeretnénk, ha egy gondolkodásmódjában átminősült, egy elavult kor ideológiájától mentes, őszinte szándéka szerint, mindenkor népét és nemzetét szolgálni vágyó, hívó, reményteljes és bizakodó romániai magyar értelmiség venné a kezébe, s hordozná szívén. Mi ezért imádkozunk.

László Zoltán lelkipásztor
Marosvásárhely

Miből is volt elege Sabin Ghermannak?

Aki előfizetője e lapnak, nagyon valószínűtlen, hogy ne olvasta volna, vagy legalábbis nem hallotta idézni Sabin Gherman jó két éve megjelent úgynevezett manifesztumát, melynek azóta közmondásossá vált címe így szól: „Elegem van Romániából.”

A rövidke, de annál nagyobb indulattal, helyesebben keserűséggel megírt bő két oldal romániai visszhangjait a szerzőnek egy kitűnő gyűjteményében láthatjuk viszont. Magam román nyelven jutottam hozzá, de hallottam, hogy magyarul is kapható.

A magyarországi visszhangok óvatosság és visszafogottak voltak. Ez nem is hiba, bár a kérdés értő elemzése nagyobb erőfeszítéseket is megérdemelne. Persze a magyar olvasó nehezen tudja áttekinteni a hazai kínálatot és nem kizárt, hogy nyomdába került ilyen munka is. Ez esetben azonban annak jobb „terítését” kell reklamálnunk.

Annál érdekesebb volt azt megfigyelni, hogy az itteni érdeklődők gyökereik szerint hogyan reagáltak az ominózus szövegre és a körülötte kavardó viharra.

Az Erdélyből jöttek jelentős része eredendő gyanakvással tekintett az egész kérdésre és provokációt vagy valami más hátsó szándékot, éppen a szotyola civilizáció zseniális alságosságának valamilyen csapdáját vélte benne felfedezni.

Volt olyan közöttünk, aki az írásban valami olyasmit látott amit a szerző – ha őszintén szolt – valóban elmond. Kétségbeesett figyelmeztetést, az Európától leszakadóban levő ország számára *Erdély birtoklásában rejlő esély* elszalasztásának lehetősége miatt szorongást.

Persze voltak felületesekek, a témában felkészületlenek, akik csak a szenzációt, a precedenst látták benne s kárörvendve lobogtatták, hogy na már ők is megelégteltek?

Az anyaországi többség csak egynapos kuriózumként olvasott róla és emléke hamar elvegyült a hazai nagy magyar politikai zakuszkában.

Visszatérve a romániai visszhangokra, azok minden irányból körüljárták a kérdést és mindenféle megvilágításban megvizsgálták vagy bemutatták azt. Egyre azonban nem sokan

gondoltak. Talán a pátoszos mítoszokon és öntömjénezésen nevelkedettség mián. Nevezetesen arra, hogy az írás tudatosan maró hangvételelől függetlenül, egy jó román hazafi kétségbeesett kiáltása, az első lépés éppen annak megakadályozására amivel vádolni próbálják. Ha ő valóban Románia szétesésére játszó, idegenek által befolyásolt, magyarbérenc, „Sörös” gyerek (Corneliu Vadim Tudor nyomán szabadon) lenne, akkor mindez nem írja le. Ellenkezőleg, hallgat. És vár. Mert mindaz az igazság amit leír, amire kétségbeesetten akarja felhívni az eddig közönyös közvélemény és főleg politika figyelmét, magától fogja elvégezni azt a munkát amelynek mentorságával őt vádolták meg. Az ortodox törésvonal – ahogy újabban a jólismert határvonalat emlegetik – létezik és ráadásnak ott vannak még az ó-román területeken belüli különbségek is. Egyik oldalon a bizánci mintára centralizáló ravasz és veszedelmes szotyolakultúra, mely életszínvonal helyett xenofóbiával táplálja polgárait, a másikon egy vonzóan és ugyanakkor zavaróan közeledő Európa-kép. Ez a kontraszt az élet valódi színpadán egymaga végezheti el azt aminek szolgálatával habzósájú bírálói Sabin Ghermant vádolják.

De az ezzel kapcsolatos olvasmányokból fakadóan érdemes még néhány megjegyzést tennünk.

– Corneliu Vadim Tudor megdöbbenően tájékozatlan. Nem csak elvakult nacionalista, de korlátolt és tudatlan ember is. Ez persze még alkalmasabb teszi a végtelen gyűlölködéssre. Fogalma nincs pl. Soros György és a „magyar nacionalizmus” felhőtlennek nem nevezhető viszonyáról. Nem ismeri – gyűlölete egyik fő tárgyának – Soros úrnak az erdélyi kérdéssel kapcsolatos nyilatkozatait. Úgy tűnik nem tud egyáltalán utálat tárgyának szerepéről a világ mozgatórugóinak élő panoptikumában. Még nevét sem tudja leírni. (lásd: Sörös)

– Ezek után még megdöbbenőbb, hogy nagyjából minden harmadik román szavazópolgár ezt az embert akarta hatalomra juttatni. Ez a tény egymagában tragikus képet fest Románia jelenéről és lehetséges jövőjéről. Ami persze – a kétmillió túsra is gondolva – számunkra nem lehet öröm.

– Ami pedig a Haider-cirkusz és a Nyugat egyes képviselőinek MIÉP-pel kapcsolatos „beszólásai” mellett teljességgel érthetetlen, az éppen a demokrácia jegyében minket is egzeciroztatók közönye egy ultranacionalista román párttal szemben, amelyik valóban nagy veszedelmeket rejt magában, nagyságrendekkel nagyobbakat mint az általuk félelmetesnek vélt haiderizmus vagy csurkizmus. Mit szólnának ha mondjuk egy Csurka beszédben olyan mondatok jelenének meg, melyek C. V. Tudor Kolozsváron nemrég elhangzott szavaira rimelnének, melyekben a magyarokat Ázsiába való visszatérésre szólította fel. Vagy mit szólnának ha valamelyik kisebbségünket szörös majomnak nevezné és a fákra küldené. Nem beszélve csupán valamivel régebbi beszélek konvertálásáról, melyekben éppen a magyarok kiirtására buzdított. A balkáni szörnyűségek elkövetőivel kapcsolatos „kesztyűskezre” is gondolva képtelenség nem elmélázni azon, hogy miért éppen Magyarországgal kapcsolatban a legszigorúbbak? Hol vannak ennek a szigornak történelmi gyökerei és hol mai virulenciáját tápláló forrásai?

– Az összeesküvés elméletekre nálunk is sokkal fogékonyabb román lélek eredményezi, hogy több olyan reakció is napvilágot látott, melyek szerint Magyarország és annak kormánya (a jelenlegi különösen) csakis azzal van elfoglalva, hogy a legármányosabb módon vegyen revansot – az ősi jussért ezer éven át vérző és végre kárpótolt – szent szomszéd nemzetet.

– Sokan közülük meggyőződéssel állítják, hogy az ősi román földön élő magyarság világviszonylatban kiemelkedően jó kisebbségi politikának örvendhet. Ugyanakkor a magyar egyetemet úgy emlegetik mint a legnagyobb képtelenséget, s a Románia ellen elkövethető legnagyobb bűnt. Magától értetődő módon teszik ezt és senki nem fejt ki azokat az érveket amelyek alátámasztanák. Természetesen velük együtt tudjuk miért. Az álérvek

igen gyengék a valódiak pedig kimondhatatlanok.

– Csak a kevéssé tájékozott anyországi közvélemény kedvéért emlétem meg azokat a képtelen véleményeket, melyek szerint a mai Magyarország területén a románság száma azért annyi amennyi, mert Trianon után itt durva, elnemzetietlenítő politika folyt.

– Az indulattól azonban más rokon szegek is kibújnak a zsákból. C. V. Tudor úr egy beszéde végén megígéri, hogy ha hatalomra jut, valamennyi katonai iskolát a két magyar megyébe telepíti. Sajnos tudjuk, hogy ennek elkezdéséhez nem is kellett hatalomra jutnia a jeles férfiúnak.

– A nagyon hasonlatos lehetőségek közül ő – többször idézett barátunk – a madárijesztőnek álcázott változat. Félelmetes és nevetséges figuráját elvetve választhattak a szomszéd ország lakói az övével közös tervek megvalósítására készülőkből. A világ pedig ilyenképpen csak örülhet a „jó választásnak”. Ha valaki nem ismerné a bizánci iskolát, e példából megtanulhatja mit is jelent.

– C. V. Tudor úr azonban mást is tud, pontosabban a szemérmetlen magyarokról tudni véli, hogy azok nem férnek a bőrükben és nem értenek a szóból csak a félelemből. Meg is ígéri azonnal, hogy ebben nem lesz hiány.

– És mit ad Isten. E percben szólal meg a háttérből kis rádióm. Kozma atya most érkezett haza Romániából – kirabolva, megverve, de a szándék ellenére nem megalázva és megfélemlítve. Mire e sorok az olvasó kezébe kerülnek mindenki ismerni fogja a történetet. A végtelen szelidségű és mégis bátor Atya, mint valódi keresztény nem haragszik bántalmazójára, az ügyben részben intézkedő hatóságokat dicséri. De a szenvedő fél és a helyzetet ismerő kívülállók számára nem lehet kétséges, hogy ennek a 24 órának a pontos forgatókönyve valahol létezett. A Corneliu Vadim Tudorok – e téren – állják a szavukat.**

– A visszhangok tanulmányozása közben voltak azonban pozitív tapasztalatok is, hiszen a reakciók nem kis százaléka józan, elemző, a figyelmeztetést részleteiben vagy szándékában elfogadó, a bizantin szellemet elítélő. Mert, hogy az említett törésvonal sem vonalzóval van meghúzva. A vélemények is kacskaringóznak, s a legtöbb helyen egymást fedik.

– És előfordulnak érdekességek. Például felbukkan egy vesszőparipát jelentő elméletre utaló célzás. A beolvasztott kun és besenyő elemet emlegetik. Ahogy erről máskor és máshol is írtam ez a beolvasás hoz minket elsősorban genetikai rokonságba – az

egy-egy képviselői által magát adáz ellenségünknek kikiáltó – szerencsésebb (?) szomszédainkkal, sokkal inkább és közelebről (30-35 generáció), mint mondjuk a finnugorokkal.

Végül, de nem utolsó sorban, ha az ezzel kapcsolatos olvasmányok hangulatában és az így kapott információk birtokában gondolkodunk el a teendőkön, akkor csak egy konklúzió lehetséges. És ez szerencsére már nem újdonság. A legtöbbet az elszakított területeken élő magyarságért, ezáltal önmagunkért, és érdekes módon éppen a tőlünk tartó birtokon belüliekért is akkor tehetjük, ha itt, közvetlen közelükben, egy erős és kívánatos Európa képet nyújtani képes országot építünk. Az elvakult román nacionalista számára ez kellene a legveszélyesebbnek tűnjön, a bölcs román hazafi számára pedig ez kellene jelentse a legkézenfekvőbb irányt egy közös Európa felé. Hogy ott – a ma még szotyolaországban – melyik gondolkodásmód kerekedik felül, az már az ő belső

ügyük és harcuk lesz. Egy harc, mely számunkra sajnos egyáltalán nem közböbös, de melybe csak a véleményformáló rátkcsodálkozás lehetőségének minél hatékonyabb felkeltésével szólhatunk bele.

Dr. Szász István T.
Leányfalu

JEGYZETEK

- * Balkáni eredetű, különböző zöldségfélékbeli olajjal kevert paszta
- ** Erről győződhet meg az olvasó – a bizánci iskola újabb leckéjét kapván egyúttal – abból is, ami e sorok leírása után kezdődött az ügy letagadása, pontosabban a cél érdekében való kellő kiaknázása terén, román oldalról. Aki nem ismeri a módszereket az csak figyeljen. Mi leszünk az összeesküvő Európa – ők a szenvedő Bizánc. A klasszikus viccben a rendőr az almamagtól okosodott, úgy látszik a tökmagtól meg ravaszodni lehet. Magyar külpolitikuskok! Még nagyon sok szotyolat kell meggyetnek, hogy szoty-szoty egy-egy sikerélményeket is legyen szotyolaországbéli kollégáink ellenében.

Bemutatkozott az önálló Provincia

„DÉL-ERDÉLYBEN HELYE VAN EGY REGIONÁLIS PÁRTNAK”

Molnár Gusztáv „Budapest és Kolozsvár között ingázó politológus” és Daniel Vighi, a szerkesztőbizottság tagja február 15-én, az Írószövetség temesvári székhelyén bemutatott az önállósult Provincia havilapot. A Krónika, illetve a Ziaa után Ardeal mellékleteként megjelenő „erdélyi 22-es” ezentúl önálló kiadványként lesz kapható az újságíróknál, külön román és külön magyar kiadásban.

A mit akar a Provincia? kérdésre Molnár Gusztáv, a lap magyar változatának felelős szerkesztője adta meg a választ: megteremteni az erdélyi és a bánági nyilvánosságban azt a közös, transznetikus vitafórumot, amelyben román, magyar és német értelmiségiek egyaránt otthon érzik magukat. A Provincia és a kőre csoportosuló értelmiség számára a nemzeti identitásnál fontosabb: a közép-európai, illetve földrajzilag jobban körülhatárolva az erdélyi és bánági identitás. Ugy tünik, a Provincia hasábjain, a transzilvanizmus közös nevezőjén sikerült egy olyan román-magyar(-német) értelmiségi párbeszédet beindítani, amelynek során végre megbeszélhetjük közös dolgainkat, leásva az ellentétek gyökeréig és felmutatva a bennünket összekötő értékeket.

Hogy valóban Erdély-centrikus, Bukaresttől és Budapeستől is egyformán távolságot tartó szemléletről szól a Provincia, azt Molnár Gusztáv történelmi példával illusztrálta: véleménye szerint a magyarok „nem engedünk a 48-ból” jelszóval az 1860-as években megakadályozták az osztrák császárság haladó szellemű, a federalizálás felé mutató megreformálását, és az 1867-es kiegyezéssel mepecsételték a Monarchia sorsát. Visszatérve a jelenbe, Molnár a Provinciában is közzétett, a *Romániai politikai tömörülésnek regionális megosztása* című elemzése hívta fel a figyelmet, amelynek konklúziója a következő: a balra tolódás meglepő mértékben túlmenően az erdélyieknek közel a fele a jobboldali pártokra szavazott (az RMDSZ-t is ideértve) és csak 20 %-a a baloldali pártokra, míg az Okiráltságban fordított az arány. A nacionalisták országszerte egyenletesen 20 % körüli eredményt értek el. Abból viszont, hogy vannak olyan területek (különösen Dél-Erdélyben), ahol a választók 30-40 %-a a parlamentből kimaradt pártokra adta a voksát, a politológus azt a következtetést vonta le, hogy itt helye lenne egy új, alternatív jobboldali politikai alakulatnak, egy regionális pártnak.

Romániai Magyar Szó

In memoriam gróf Esterházy János

Gróf Esterházy János születésének 100. évfordulójára a világ minden részéből összesereglett nagyszámú közönség ünnepi ülésen emlékezett ez év február 11-én az Országházban. Mádl Ferenc köztársasági elnök védnöksége alatt és személyes jelenlétében méltatták a magyar történelem egyik legnagyobb mártírjának érdemeit, aki nemcsak a magyar, hanem a szlovák nép egyik legnagyobb alakja is.

Az alábbiakban közre adjuk a mártír gróf lányának – Esterházy-Malfatti Alice grófnőnek – ez alkalomból elhangzott beszédét.

A Jóisten csak kevés embert választ ki arra, hogy szenvedésein keresztül hitvallóvá váljon. Reánk maradt Esterházy János nővérehez írt levele, amiben bevallja, hogy ő kérte azt a kegyelmet, hogy szenvedésein keresztül Krisztus Urunk méltó követője legyen.

Megadatott neki ez a szenvedés, 12 évnyi kálvária, amit saját akaratából vállalt magára, mert úgy 1945-ben, mint 1949-ben, amikor a Szovjetunióból visszahozták, megszervezték volna nyugatra való jutását. Ő ezt mindkét alkalommal visszautasította, mert úgy a jobban, mint a rosszban, szeretett nagy családjának, a szlovákiai magyaroknak akarta sorsát osztani. Szüneteseit őértük és a magyar hazáért ajánlotta fel, s érzem, hogy ő a mai napig is itt van velünk.

Mi volt az ő erejének, bátorságának titka? Mi volt az oka, hogy a Wehrmacht tisztjei fogadtak egymással, hogy nem fogja megszavazni a zsidók deportálását?

Esterházy János politikai működését nem a hatalom szeretete, hanem a szeretet hatalma jellemezte, és bátorságát hitéből merítette.

Számos zsidó mentésakciójáról tudunk. Talán az egyik legjelentősebbet a néhai Antall József miniszterelnök mondta el az osztrák szenátus elnökének, professzor Herbert Schambecknek, amikor férjem kíséretében hivatalos látogatáson voltak a miniszterelnöknél. Elmondta, hogy Esterházy János volt az, aki megszervezte, hogy az üldözött szlovákiai zsidók a dunai hajókra juthassanak fel, és magyar segítséggel, Magyarországon keresztül a szabadság kikötőjébe juthassanak. – Még egy másik epizódot említek, ezt magam éltem meg, amikor mint gyerek egyszer kopogás nélkül léptem dolgozósobájába, s ott egy kis koffert láttam útlevelekkel. Ezeket a magyar útleveleket az üldözöttek között osztották szét, s én ennek csak később értettem meg az értelmét.

Esterházy János első, életét meghaztázó, bátor lépését még fiatalokorban

tette. A trianoni új határokkal Csehszlovákiához csatolt birtokán maradt, és hogy az ott kirótt cseh adósarcot megfizethesse, eladta magyarországi birtokát. Már akkor, 20 évesen, a nehezebb utat választotta, s osztozott az idegenbe szakadt magyarok sorsában. Nem volt könnyű sorsa, és nem is akarok itt ezen az emlékünnepen politikai témát érinteni, csak egyet kell tisztázni: a polgári Csehszlovákia demokratikus hitvallása kéz a kézben járt az elnemzetlenítés politikájával. Ezt minden magyar a saját bőrén érezhette, s Esterházy János 20 éven keresztül nap, mint nap próbálta elérni, hogy a magyaroknak ígért jogok valósággá váljanak. Nem lehet elégedetlen emberekkel egy országot életben tartani másképp, mint diktatúrával.

Sajnos az óta két diktatúrának is áldozatai voltunk, s talán szabad elmondanom, hogy személy szerint én is mindkét üldözésnek részese voltam. Először, mint faji üldözött – magyarságom miatt lettem sok száz ezerrel együtt elüldözve szülőföldemről, s utána, mint osztályüldözött éltem ebben az országban. Azok a poszt-kommunista politikusok, akik most utólag a holocaust áldozatainak hangos védelmezői, gondoljanak arra is, hogy a kommunista rendszer hány ártatlan embert üldözött és gyilkolt meg – nagyon sok zsidó is volt az áldozatok között. Sajnos nem volt egy második nürnbergi per, ami ezt mind feltárhatta volna!

De, hát én nem politizálni akarok, hanem Esterházy Jánosra emlékezni, aki ennek a kétszeres, a faji és az osztályüldözésnek vált áldozatává. Ezzel kapcsolatban szeretném megszólítani a magukat liberálisnak valló és a nemzet múltjához nem kötődő politikusokat, hogy emlékezzenek, nekünk magyaroknak is volt egy Holocaustunk, s azt Trianonnak hívták! Ezt elfelejteni ugyanúgy nem szabad, mint ahogy a zsidók sem felejtik el a saját Holocaustjukat. Nekünk sem szabad feledni a 2-3 millió magyar érdekét 10 millió anyaországi

magyar vélt érdekéért! Legyenek példamutatók itt a zsidók – akik még 2-3 hit-társuk érdekét sem adnék fel soha.

Még akkor is, ha ideológiailag más parton állunk, össze kell tartanunk, erre mutat példát Esterházy János. Össze kell tartanunk, mert a közös nyelv, a közös kultúra, a közös múlt köt össze minket, s a határok nem válthatják el a népet. Ezek a határok a globalizáló Európában meg fognak szűnni, s pont akkor lesz a legnagyobb szükségünk identitásunk megvédésére. Esterházy János politikai hitvallása keresztény, magyar és szociális pillérekre volt építve. Egy globalizálódó Európában mind e három pillérré szükség lesz!

Legnagyobb örömöm, hogy a FIDESZ, a múlt borzalmaitól mentes fiatalok, akik a fiatalok energiájával állítják az országot újra lábra, álltak Esterházy János mellé és hogy Németh Zsolt, politikai államtitkár úr méltatta őt. (Esterházy János most Kölcsey szavaival ezt mondaná nekik: „Szedjétek össze a romokat, s tegyetek belőle mély alapot jövőendő nagyságnak... Csináljátok a békekesség műveit temérdekkel!” Ugyanazokat a szavakat, amik az esztergomi hid alapzatába lettek vésvé.)

A miniszterelnök úr, Orbán Viktor, amikor a család fontosságáról beszél, ugyanazt a gondolatot fejezi ki, mint Esterházy János. A családnak kell alapvető fontosságúnak lennie, hogy szeretetével és szolidaritásával erőt adjon és utat mutasson. A Szlovákiához szakadt magyarokat nevezte Esterházy János „magyar család”-nak, a magyar házakat a család összetartására alapította.

Akkori újságokat olvasva, mély benyomást kelt, hogy mily szeretettel és szolidaritással segítették a szlovákiai magyarok a kárpátaljai árvízkárosultakat, vagy a szegényebb sorsúakat. Legyen mindez mementó és útmutató nekünk.

Hallgassuk meg Esterházy szavait, amit a szlovákiai magyarokhoz intézett:

„Egyet kérek tőletek: szívünk, lelünk nagy kincsét, nemzeti öntudatunkat és Krisztus Urunkba vetett hitünket ne tévesszük szem elől egy pillanatra sem.

Ápoljuk és őrizzük ezt, mert ez az egyetlen pozitív érték, amelyet senki el nem vehet, s amelynek varázslatos ereje átsegít a legnehezebb megpróbáltatásokon is.

Erezze át mindenki, hogy amikor a szlovákiai magyarok családjáról beszélünk, akkor az nem üres szó, hanem élő valóság.”

Ennek a szlovákiai magyar családnak most kitűnő vezetői vannak, akik a lehetőség szerint a legtöbbet próbálják

elérni. Biztos vagyok benne, hogy még csak felüton vagyunk, de türelemmel és kölcsönös jóakarattal a magyarság maximális jogait is el lehet érni.

Végezetül Esterházy János a szlovákok iránti beállítottságáról szeretnék szólni. Régebben marxista, most útjukat vesztett szlovák történészek óriási kárt okoztak, mert Esterházy Jánost a szlovákok ellenségeként tüntették fel a szlovák nemzet előtt. Ezzel nemcsak Esterházy János emlékét rágalmazták, hanem a szlovák-magyar megértés útjába is akadályt gördítettek. Ideje volna eltakarítani már ezeket az akadályokat, amelyek a hazugság fala ledöntése után még itt maradtak. Esterházy János minden írásában és beszédében a szlovák-magyar megértést hangsúlyozta, a közös gyökereket a közös földben. – Kassa visszacsatolásakor azt kérte Horthytól, hogy adják meg a szlovákoknak, akik Magyarországhoz kerültek, ugyanazon jogokat, mint amit ő kér a vele együtt Szlovákiában maradó magyaroknak. Tehát első szavai, az új helyzetben, a szlovákok érdekében hangzottak el! Számtalanszor lépett

közbe a magyarországi szlovákokért, így 700 MÁV vasutasnak, akiket munkájukból elbocsátottak, ő szerezte vissza állását. A Slovenska Jednota-t, a magyarországi első szlovák nyelvű újságot ő segítette megalapítani. Esterházy János minden gondolata, minden tette, a szlovák-magyar megértés szolgálatában állott!

1942. május 14-i „nem”-mel való szavazását én egy morális olimpiai győzelemnek tartom, s ő ezt mint szlovák állampolgár tette meg. Ne legyen itt választóvonal magyar és szlovák között, legyen ez egy közös győzelem az ember-telenség fölött!

A szlovák nép ugyanabban a keresztben hisz, mint a magyar, s ez kell, hogy közös nevezőnk legyen a kölcsönös megértésre. 10 évvel ezelőtt a most itt jelenlévő, Frantisek Mikloskonak, a szlovák parlament elnökének meg volt a bátorsága, hogy a pozsonyi dómban, az első magyar misén Esterházy János emlékére, megemlékezzen róla és baráti kezet nyújtson a magyarok felé. Én tudom, hogy ehhez a bátor tethez akkor és ma is a hit adta neki az erőt.

Ez a közös hit a keresztben, ez fogja megadni nekünk a türelmet és megértést, hogy együtt lépünk remélem nemcsak egy egyesült, hanem egy keresztény Európába!

P. s.: Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány megalakulásának pillanatától kezdve egyik legfőbb feladatának tekintette és tekinti ma is, gróf Esterházy János emlékének ébrentartását. Esterházy nemcsak miértünk magyarokért, hanem a szlovák népért is áldozta életét.

Éppen ezért, mint azt már is korábban felvetettük, nagymértékben hozzájárulna a két nép közeledéséhez, és egy tartós barátság kialakulásához, ha a reményeink szerint most már tényleg felépülő Esztergom-Párkány közötti híd a Gróf Esterházy János-híd nevet viselné. Erre ezennel javaslatot tesz alapítványunk és a lap szerkesztősege.

Nem csak hazai politikusaink és közéleti személyiségeink figyelmét hívjuk fel ezúton, hanem valamennyi felvidéki honfitársunkét is.

A pofonok fájnak

Státusmagyarból vajon hogyan és mikor lesz nemzetpolgár?

A magyar kormány 2000 decemberében a Magyar Állandó Értekezlet elé terjesztette a nemzetpolgárságról szóló tervezetet, ami nagy csatlódást keltett a határon túli magyarok körében, még akkor is, ha exponált, megszólaltatott politikusaik nagyon jónak, minden igényt kielégítőnek mondják a státustörvény-tervezet módosított változatát. Számukra biztosan jó lesz ez is, mint ahogyan nekik megfelel minden olyan látszatcselekvés, ami meghosszabbíthatja kisebbségi politizálásukat. Mert ugye, jó üzletág lett a politika az utóbbi időben határokon innen és túl.

A nép, az istenadta, kiszolgáltatott nép meg már megint semmit sem ért, becsapottnak, kijátszottak, elhagyatottak érzi magát a Kárpátok alján éppúgy, mint az Alföld déli végein.

Egy nép akkor lesz igazán felnőtt, ha teljes súlyában átérzi azt, hogy minden egyes tagja felelős minden egyes nemzetársáért. Akkor tud egy nép felnőttként gondolkodni, ha anyaországi tagjaiban a határokon kívülre taszítottaknak szánt segélyről nem az jut azonnal az

eszébe, mennyibe fog ez neki, adófizető magyar állampolgárnak kerülni, s a határokon kívülre taszítottak erkölcsileg elfogadhatatlannak tartják azt, hogy a magyar adófizetők pénzén gyógyítsák őt, vagy iskoláztassák gyermekeit.

A magyarságnak az egész Kárpát-medencében nem nemzetpolgári igazolványra, hanem fizikai egyesülésre van szüksége. A nemzetpolgári igazolvány, készüljön bár a legmodernebb, az uniós elvárásokat tökéletesen kielégítő technológiával, ami szinte lehetetlenné teszi a meghamisítását – ilyenek ígérte Németh Zsolt politikai államtitkár úr december 3-án a Duna Televízióban –, nem oldja, nem oldhatja meg az elszakított nemzetrészek agóniáját a szülőföldön. Akinek (elsősorban anyagi) lehetősége lesz rá, az elhagyja elődei földjét és átköltözik Magyarországra, hiszen az előbb vagy utóbb tagja lesz az Európai Uniónak, és mint az Unió tagja, a beutaztatáskor nem tehet különbséget Unión kívüli állampolgár és állampolgár között. De addigra nem is kell majd a határon kívüli magyaroknak Magyarországra menni. Minek is mennének? Az anyaország egyre gazdagabb, az elcsatolt területek egyre szegényebbek lesz-

nek. A gazdasággal együtt járó életszínvonal-növekedés a csóró magyaroknak megfizethetetlen lesz. Valójában máris az a határon túli magyarok nagy többségének. Az ember gyorsan felejt. Az a mérhetetlen nyomor és szegénység, amiben a kárpátaljai vagy csángó testvéreink élnek, ma már elképzelhetetlen a 40 ezer forintos alaplábért dolgozó anyaországiaknak.

Kik lesznek azok, akik három hónapra Magyarországra mennének dolgozni? Tanárok, ügyvédek, orvosok biztos nem, mert hivatásuk profilja azt eleve kizárja. Jó mesteremberek sem, mert ők sem alapozhatják a megélhetésüket a néhány hónapos magyarországi munkára. Akik talán próbálkoznának a majd adandó, három hónapos munkavállalási lehetőséggel, azok a kétkezi munkások lesznek. Viszont számomra felfoghatatlan, hogyan szolgálja a magyarországi munkavállalás lehetősége a szülőföldön való maradást? A törvénytervezet előkészítői belegondoltak-e annak embertelen, megalázó mivoltába? Családok hullanak majd szét, kapcsolatok bomlanak meg, kötődések szakadnak el.

A nemzetpolgári státus egy másik „előnye” a határon túli fiatalok ösztön-

díjazása lenne – szülőföldjükön. Az elképzelés ismét nem végiggondolt, kiértelmezett. Jelenleg is elsősorban azért tanulnak az elcsatolt területek diákjai Magyarországon, mert ottthon arra nincsenek meg az anyanyelvi feltételek. De nem csak emiatt. A Délvidéken például már több mint egy évtizede nincs rendes tanítás. Hol a pedagógusok sztrájkolnak, hol áramkorlátozás van, hol gázhiány, hol meg éppen valamelyik háború vagy „forradalom” szólítja a diákokat tanárostul az utcákra. Ez a bizonytalan helyzet nem ért véget 2000. október 5-ével. Az eddigi viszonylagos nyugalom véget érni látszik Romániában is. Iliescu hatalomra jutásával elképzelhetetlen, hogy magyarbarát politikát fog követni. Aki egy kicsit is ismeri az utódállamok eszjárását, egy csöppet sem csodálkozik el azon, hogy Romániában több mint 3 millió támogatója van C. V. Tudornak. Attól, hogy nem mondjuk ki, félünk, vagy szemérmesen elhallgatjuk, a szerb, a román, az ukrán és a szlovák, de a horvát és a szlovén sovinizmus még él. Ha a magyar fiatalokat ilyen szellemiségű közegbe, ilyen szellemiségű tervhez láncoljuk, márpedig ösztöndíj nélkül nagyon kevés határon túli magyar tudja taníttatni gyermekét, akkor azok a fiatalok, ha egyáltalán képesek lesznek befejezni tanulmányaikat, a magyarság számára elvesztek.

Morbid, de így igaz: a magyar adófizetők pénzén akarunk janicsárokat nevelni. Az elcsatolt területek békés visszacszerzése az egyetlen kiút, a trianoni trauma feloldásának egyetlen esélye. A nemzetnek fel kell egyenesednie végre, és ki kell mondania: Trianonban, majd Párizsban hazugságokon alapuló döntést hoztak a nagyhatalmak, az utódállamok ígért kötelezettségeikből az elmúlt nyolcvan évben semmit sem teljesítettek, Magyarország a rajta elkövetett igazságtalanságok ellenére a XX. században példát mutatott az egész világnak. Megcsinálta '56-ot, felcsillantva az elnyomott népek előtt a zarnoki hatalom megdönthetőségének reményét, elsőként feloldotta a vasfüggönyt a kelet-németek előtt, elősegítve és meggyorsítva a német újraegyesítést, majd békés hatalomváltással letért a kommunizmus és a szovjet birodalom diktálta útról, NATO-tagországgként pedig aktívan részt vett egy gyilkos, népi hatalom megdöntésében.

1996 februárjában Dr. Bernáth Zoltán így írt a Magyar Nemzetben Raffay Ernő Magyar tragédia című könyve kapcsán: „... Magyarországnak megadatott a lehetőség, hogy a megkötött trianoni békeszerződés alapján is kérje a szerződés felülbírálását... A magyar fél a trianoni béketervezetet egy külön okiratba foglalt nyilatkozattal fogadta el... Ebből pedig az következik, hogy a magyar fél a trianoni békeszerződés alapján is kérheti felülbírálását... Az utódállamok, illetve képviselőik a békeszerződés megköté-

se előtt mindannak a teljesítését ígérték, amelyek be nem tartását (sok vonatkozásban is igaztalanul) korábban sérelmezték (autonómia, szabadságjogok, demokratikus berendezés, iskoláztatás, nyelvhasználat stb.). Az antant hatalmak annak feltételezésében kötötték meg a Magyarországra nézve katasztrofálisan súlyos szerződéseket, hogy az utódállamokban [...] az igazság uralma valósul meg. Tehát a nemzetközi szerződéseknél irányadó gyakorlat szerint – a felek feltételezhető akaratának szem előtt tartásával a magyar kisebbséget megillető jogok megsértése szerződésességként jelentkezik. Így Magyarország a szerződésesség minden következményével az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fordulhat.

A magyar államnak – az eddig elfoglalt téves jogi állásponttal szemben – nem az Európában alkalmazott, valamennyi kisebbségre vonatkozó, 1945 után létrejött kötelező és ajánlott szabályozás alapján kell állnia. Ez a szabályozás is szolgálhatja a magyar kisebbség érdekeit, de az jogosultságbeli minimum lehet, az utódállamok kötelezettségét elsődlegesen a trianoni és párizsi békeszerződések írják elő.

Aligha vitatható, hogy 1920 óta, illetve 1945 után a szerződéskötési viszonyok lényegesen megváltoztak, s ez módot ad a jogi alapok új rendezésére. De több is történt. A trianoni és párizsi békeszerződések már nem is léteznek, miután a dokumentumokat aláíró felek megszünték: Csehszlovákia kettévált, Jugoszlávia darabjaira szakadt.” (Dr. B. Z.: Az utódállamok szerződésességét követték el.)

Ha valakiben kétségek merülnének fel a határok békés úton való megváltoztatásának lehetőségét illetően, annak megnyugtatóra álljanak itt az alábbi tények, amelyek bizonyítják, Európában a második világháború után is változtathatók a határok!

– Pozsony hátszögét (a követelt öt helyett) három magyar falu elcsatolásával erősítették meg: Horvátjásfal, Oroszvár, Dunacsún.

– Dél-Dobruzsában az 1940-es határrevízió (a magyar határrevíziókkal ellentétben) érvényben maradt, így 400 ezer bolgár nem került vissza romániai kisebbségi sorba, annak ellenére, hogy Bulgária „vesztes”, Románia „győztes” ország volt.

– A Szovjetunió Romániától visszavette Besszarabiát és Észak-Bukovinát, Finnországtól leválasztotta a Karéliai-földszorosot, valamint Pecsenga fagymentes kikötőjét, megkaparintotta az egykori porosz, majd lengyel Königsberget – Kalinyingrádot, Csehszlovákiától elragadta az egykori magyar Kárpátját.

– Németország keleti határát az Odera és a Neisse folyókon jelölték ki. Az országot a megszállási övezetek mentén kettéosztották, valamint kettéosz-

tották a fővárost, Berlint is. Azóta Németország és értelemszerűen a főváros, Berlin újra egyesült.

– A Saar-vidék hovatartozásáról 1955-ben népszavazás döntött, a háborús főbűnös, Németország javára!

– 1946-ban Jugoszláviához került az addig olasz fennhatóság alatt álló Isztria, Cres és Losinj, valamint a dalmát partvidék: Zadar, Sibenik és Split, szigetvilágukkal együtt.

– Az 1947-es olasz-jugoszláv békeszerződésben eredetileg szabad területté nyilvánított trieszti vidék „B” zónáját 1954-ben Jugoszláviához csatolták (Koper és Buje járást), az „A”-t Olaszországhoz.

– 1995-ben Bosznia-Hercegovina nemzetközileg elismert államot nemzetközi segítséggel felosztották az addig nem létező határ mentén, aminek végkifejlete a mai napig nem dőlt el.

– Jugoszlávián belül már voltak korábban is határmódosítások: 1961 és 1963 között módosult a határ Szerbia és a Vajdaság, Szerbia és Koszovó, Bosznia és Horvátország, illetve Szlovénia és Horvátország között. Jugoszlávia szét hullásával az utóbbi két esetben ezeket a határokat vitték magukkal Bosznia, Horvátország és Szlovénia, nem pedig az 1945-ös, úgynevezett „AVNOJ”-i határokat, amelyeket a második világháború utáni Jugoszláviában állapítottak meg.

– Népszavazás döntött Sopron, Észak-Schleswig, Dél-Karintia és a már említett Saar-vidék hovatartozásáról, valamint a Feröer-szigetéről. (Részben a második világháború előtt.)

– 1974-ben Ciprus osztották ketté.

(Forrás: Türi Gábor: Mi és a precedensek. Adatok a határmódosítás-autonómia vitához – az egyik vagy a másik oldalon elhangzott érvek tényszerű kiégészítéséül, Napló, Újvidék, 1996. január 24.)

Kis-Jugoszlávia további osztódásának most vagyunk szemtanúi. Koszovó de facto a Jugoszláviának nevezett államtól teljesen független, mi több, a háborúkat megjárt szerb rendőrség különleges alakulatai Dél-Szerbia albánok lakta területeit sem tudják tartani: rendszeresek az albán fegyveres betörések. Montenegró törvényerejű rendeletbe foglalta: az év első felében népszavazást tartanak a tagköztársaság elszakadásáról. A népszavazás végeredménye nem kétséges...

A határon túli magyarságot nem elsősorban az anyagi jólét vonzza Magyarországhoz, hiszen akkor kivándorolna Amerikába vagy Ausztráliába, hanem létezik egy megfogalmazhatatlan, eltörölhetetlen kötődés, amelyet még az oly gyakran mostoha anyaország dzsentris nemtörődömsége sem tud megingatni. De a pofonok azért fájnak.

Kuntavi Ács János
Demokrata

A nemzet napszámosai

Mindegy, kik beszélnek hazád nevében. Mindegy az is, mit mondanak azok, akik jogosultnak hiszik magukat, a haza nevében beszélni. Te hallgass a hazádra.

Mindíg, mindent adjál oda a hazádnak. A világnak nincsen semmiféle értelme számodra hazád nélkül. Ne várj jót a hazától, s ne sopánkodj, ha megbántanak a haza nevében. Mindez érdektelen. Egyáltalán, semmit ne várj a hazádtól. Csak adjál azt, ami legjobb az életedben.

Ez a legfelsőbb parancs. Bitang, aki ezt a parancsot nem ismeri.

Márai Sándor: Füves könyv

Lapunk új rovatot szeretne indítani. Ebben azokat szólaltatja meg – a határon innen és túl, s lehetőleg kisebbségi magyarokat –, akik céljai között nem a címek, állami kiüntetések megszerzése lebegett, semmi ilyesmire nem gondoltak, csak tették a dolgukat. Hűséggel és alázattal. Kisebb közösségük ismeri is őket. A lap azt tűzte ki célul maga elé, hogy ismerje meg őket mindenki. Megkeressük őket, s felkérjük: valljanak, a szó legszorosabb értelmében tegyenek vallomást, vagy gyónást eddigi életükről.

Családi indíttatás, példaképek, az út tudatos kiválasztása vagy véletlenszerűség, akadályok a pályán, csalódások, kapcsolatok, barátok és ellenségek – mind, mind meghatározói lehetnek ennek az életűtnak, következésképp életműnek. És ezeket a tapasztalatokat köteles az értelmiségi, fokozottabban, ha magyar és kisebbségi átadni.

Új sorozatunkban elsőként a Kárpátalján élő magyarság egyik jeles képviselőjét, Jöröss Bélát kívánjuk bemutatni, akinek áldozatos tevékenységéről mindenképp el kell értesülnünk. Kapóra jött, hogy levelével és tanulmányával megkereste szerkesztőségünket. Minden különösebb kommentár nélkül ad-

juk közzé ezt a levelet, melyben röviden vázolja életpályáját és hitvallását.

Jöröss Béla

Nevem – Jöröss Béla. Ez évben 61. éves vagyok. Kárpátalján születtem 1940-ben, még „magyar időben” Técső városában. Az akkori Máramaros megyében. Közgazdász vagyok, de immár elértem a nyugdíjas kort. Ukrajnán kívül bejártam a volt Szovjetunió szibériai tájait, közép-ázsiai köztársaságokat és a volt szovjet-oroszországi megyéket (úgynevezett oblasztyokat).

Szolyvára és vidékére úgy kerültem, hogy ott találtam meg a leendő nejemet, akit éppen három éve elvesztettem...

A szovjet „peresztrojka” éveiben a megyei Kárpáti Igaz Szó hasábjain gyakran megjelentettem írásaimat, melyek a nemzeti önismeretről, anyanyelvünk megőrzése óriási fontosságáról, a kivándorlás károsságáról, a magyar nyelv oktatása szükségességéről, stb., stb. szóltak. Cikkeimhez sok tíz hozzászólás volt, melyek bátorítottak további cikkek megírására.

Az 1988. január 6-án megjelenő „Kötődés a szülőföldhöz” című cikkem a kárpátaljai magyarság az anyaországba való tömeges kivándorlása kezdete ellen emelt szót, il-

letve a magyarság közelmúlti üldöztetéséről.

A „Kárpáti Igaz Szó” 1989. július 22. száma közölte a „Lelki életünk is megújul” című írásomat, melyben a vallásszabadság kezdetét, a lelkiismereti szabadság problémáit tártam az olvasók elé.

A „Kútba estünk, ki (mi) húz ki?” című esszém – 1990. szeptember 12., „Kárpáti Igaz Szó” megyei lapban – a gazdasági krízis kezdetéről, a magántulajdon, a többpártrendszer, a piacgazdaság, a demokrácia, a vallásszabadság, a kis nemzetek békés együttélése előnyeiről győzi meg az Olvasókat.

A „Hangyaboly” című politikai esszém a „peresztrojka” ellenzőiről, barátjairól és a kaméleonokjairól szól. Az a megállapításom, hogy mivel a „peresztrojka” európai folyamatá nötte ki magát, így evvel együtt Todor Zsivkov, Erich Honecker, Nicolae Ceausescu és Fidel Castro személyeiben ellenzőkre tett szert...

A „Nem külön – együtt” című publikációmban (1996. március 12., „Kárpáti Igaz Szó”) a „magyar autonóm körzet” létrehozása kezdeményezéséről – Kárpátalján – szól. Mint szerző, hibának vélem egy kis körzet létrehozását. Kárpátalja egészét javasolom autonómiává, illetve szabad gazdasági övezetté nyilvánítani.

A „Bőségzavar” című cikkem mondanivalója (1990. március 25.) a nyelvtanításra tér ki: az ukrán, az orosz, a magyar és egy nyugati (angol, német, francia) nyelv kötelező oktatásáról.

A „Mindannyiunk kincse” című írásom 1991. február 20-án jelent meg a „Kárpáti Igaz Szó” című megyei lapban. Az anyanyelv ápolásáról, megőrzéséről, s jelentőségéről szól. Az idegen szavak helytelen, káros használatáról mind Kárpátalján, mind az anyaországban. A „Kosuth Rádió”, a „Petőfi Rádió”, a „Magyar Televízió” némely „ludaságáról” e kérdésben. Az idegen szavak helytelen, káros voltára az anyanyelvünk tisztasága megőrzéséhez. A reklám, az üzletek, boltok, szállodák, élelmiszertermékek stb. nevei idegenszerűsége stb., stb.

A Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség szervezet megalakítása,

vezetése és a „SZOLYVA KRÓNKA” című közéleti szolyvavidéki lap létrehozása, szerkesztése, működtetése sok időt, energiát igényelt 1992-1998 között. Ez okból kevesebb publikáció látott napvilágot. Azonban 1996-1999 között számos kispróza jelent meg. Ezek közül említésre érdemesek az „Esti Ima”, a „Szeretet udvarfénye”, „Fordulat”, „Esküszegők”, „Hadirokkantak”. Szürke napok, színes napok”, „Őshazánk kutatóinak négy útja”, „Harc a karaván ösvényen”, „Gyere, kicsim, velem”, „Sobri Jóska hitelesebb története”, és az „Asszonyok” kisprózák. Az utóbbi díjazást nyert a FAOSZ Magyar Írók Nemzetközi Szövetsége pályázatán, 1997. aug. 10-én, Egerben. II. díj.). A zsűri elnöke Czine Mihály volt. Ukrajna önállóságúlsa után elérkezettnek láttam az időt, hogy szűkebb tájunkon – Szolyvavidéken – is megalakítsam a nemzeti érdekvédelmi szervezetünket: a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetséget. 1992-től 1996 nyaráig voltam az első megválasztott elnöke, mely idő alatt irodahelységet, magyar kiskönyvtárat és a „Szolyvai Krónika”c. lap szerkesztőségét szerveztem, illetve alapítottam meg. Egyidőben voltam az SZMKSZ elnöke, a Szolyvai Krónika felelős szerkesztője, és a Szolyvai Járási Társadalmi Szervezetek Fórum-ának első elnöke, mely négy tagszervezetet tömörít magában: a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség szervezetet, a Ruszinok Társaságát, a Duhnovics Társaságot és az Onkéntesek egyesületét. Ennek a szervezetnek a neve „Szolyvai Járási Társadalmi Szervezetek FÓRUMA”. A FÓRUM célja a járási méretű közös célok és feladatok megoldásai, gondok enyhítése a járás lakossága érdekében, szem előtt tartva a magyarok, ruszinok, németek, szlovákok stb. nemzeti kisebbségek létfontosságú és nemzeti érdekeit. A FÓRUM hasznos létét szemmel láthatóan bizonyítják a helyhatósági választások. Négyévi intenzív munka után már csak a felelős szerkesztő teendőit vállaltam. A szervezeteket más emberek, az akkori helyetteseim vezetik. Én csakis tanácsadói szerepet töltök be, illetve javaslatokat teszek az Elnökségi Tanács asztalára, megvitatásul. Kislapunk ma is él, néhány legutóbbi számát küldöm ezúttal „mutatóban” Önöknek. Ám nem ezért írok. Levelem megírására az indított, hogy Szerkesztőségükhöz elküldjem

egy kisebb tanulmányomat, szociográfiai témára „A szolyvavidéki magyarság múltja és jelene” címmel. publikálás végett az Önök rangos folyóirata – Erdélyi Magyarság – szerkesztőségéhez. A küldeményem a

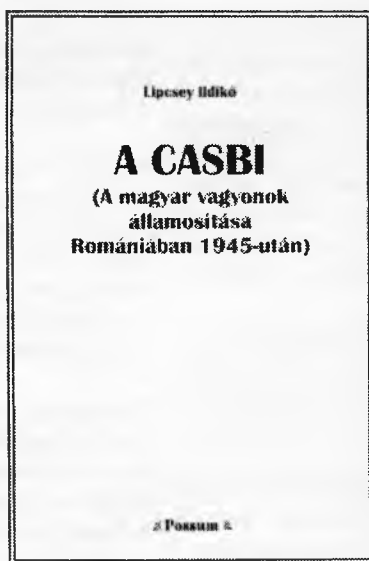
„MAGYAR NAPLÓ” szerkesztősége pályázatán díjazást nyert (Oláh János, f. szerkesztő tanú rá), ám még senkinek nem ajánlottam fel. A técsői születésű és lakosú dr. Szöllősy Tibor ajánlására választottam az Önök szerkesztőségét és bizalmát: Ha érdemesnek tartják önök a szociográfiai tanulmányomat publikálásra, az „ERDELYI MAGYARSÁG”-ban, kérem tegyék azt. Jó lenne, ha az anyaországtól elszakított országrészek s a világ magyarsága olvasna arról, milyen szerepet töltött be ez a történelmi táj magyarsága a honfoglalástól napjainkig a jóban és a kevésbé jóban, a rossz, s a nagyon rossz időkben. És a jelenben.

ÖNÖK lapját tartom legmegfelelőbbnek erre a célra, mert eljut az elszakított országrészekre és az emigrációban élő magyarsághoz is.

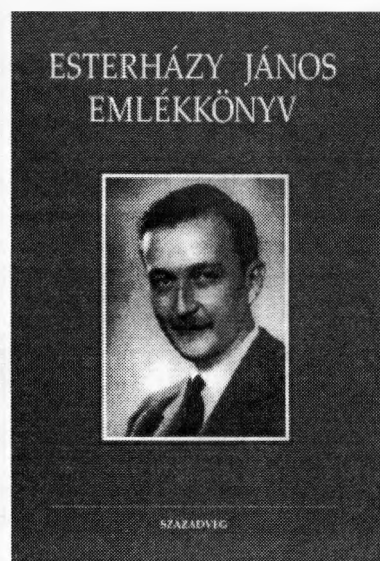
Tisztelettel, csodálattal lapjuk népszerűségéhez:

Jőröss Béla
a Szolyvai Krónika fel. szerkesztője,
a SZMKSZ t.b. elnöke

ÚJ KÖNYVEK

Lipsey Ildikó: **A CASBI (A magyar vagyonok államosítása Romániában 1945 után)**
Megvásárolható az Erdélyi Magyarságért Alapítványnál, a Gondos, a Püski Könyvesboltban.

ESTERHÁZY JÁNOS EMLÉKKÖNYV
A kötetet Esterházy-Malfatti Alice és Török Bálint szerkesztette és a Századvég Kiadó gondozásában jelent meg. Ára 1680 Ft.

Szolyvavidéki vonatkozású magyar irodalom, költészet és publicisztika közül említésre érdemes Vereckei (Vikuk) Béla (1922-1995) („Vikuk” – eredeti – nevet a Vereckei Béla édesapja 1939-ben „Vereckeire” magyarosította) verses kötete, mely 1995 tavaszán látott napvilágot „Ha én költő lehetnék” címmel. A verseit a második világháború utáni hatvanas-hetvenes években írta – titkon. Ezért verseskötete meglepetésszerűen hatott még a legközelebbi barátaira is. Ezen kívül még megemlíteném Subecz Pétert és Ajtay Sándort. (Jőröss Béla)

Vereckei Béla

PETŐFI EMLÉKÉRE

Erőszak, önkény, hóhér és rabiga
Rég pusztítja néped, szép Pannónia!
Kufstein, Spielberg és Munkács börtöneiben
Kihunyt a fény rab fiaid szemében...
Hadúr szól: mikor az idők beteltek:
„Prófétát támasztok, magyarok, nektek;
a szabadság lángját magasan tartja,
kövesse hát népem apraja-nagyja!”
– De jaj nektek, ha félúton megálltok –
– elvész a proféta, s elvész Hazátok!

És jöttek, mint üstökös, Petőfi,
ki a népek szabadságát hirdeti...
Utadon kevesen mertek követni...
A császár-királyt nem tudták fölkötni.
A megtorlás szörnyűbb volt, mintsem várták.
Vörös és fekete. Vér, gyász és árvák...
A proféta meghozta áldozatát,
mutatva, hogy harc nélkül nincs szabadság.
A költő él és vele a becsület;
Hála illeti és végtelen tisztelet!

HIPPARKHOSZ

MEGBOLONDULT

Alexandria tékáiban,
Ízisz-templom szentélyében,
Heliopolisz pincéiben
őrzik, olvassák, tanulják
(a nép előtt elhallgatják)
egymillió éjszakányi
szent csillagfejtés anyagát.

(Titokzatos ákombákom –
nem fér el száz teveháton.)

Hipparkhosz nyugtalan, sétál.
Szűk már neki a levéltár...
Alexandria tekerceit,
valamennyi papiruszát,
Memphiszt, Sziénát,
ismeri a piramisok szent titkát.

Így tőle kérdik a papok,
hogy nevezze meg a napot,
mikor ér véget a korszak,
milyen lesz majd, és rabszolga
könnyes szeme megszárad-e?

„Jól zárjátok be az ajtót!
– Hétpécseletes titkot mondok.”
Széttéríti a tekerceket
és elkezd a beszédet:
„Egy nappal és egy éjszaka
egy napot ad – ez érthető...”

Harminc nap egy hónapot tesz,
tizenkét hó egy esztendőt...
A Nap pályáját egy csapáson,
az ismert Zodiákuson,
csillagok között egy év alatt
szabályosan megteszi.

Évezredek óta mérjük
így az idő haladását
és a Nílus áradását.
De, népek sorsát, Fáraók
harcát, istenek divatját –
a precessziós Nap adja

az „Oroszlánból” indulva,
de ellenkező irányban.
Innen tudjuk, mi volt régen:
Aranykor, majd nőuralom,
Ízisz- és Oszirisz-korszak,
de vele jött a hanyatlás.

A „Bika”-korszak kezdődött,
amikor Zeusz Európát
isten létére ellopta.
Most a „Kos” a végét járja –
Bábel tornya le van rontva.
A „Halak” korszaka szül majd új eszméket –
a régi istenek már erőt vesztek!

Trónok és birodalmak
majdan összedőlnek,
ha a rabszolgaság
világviszonylatban
fellázad ellenők.

A „Halak”-korszak végén
nehéz idők lesznek,
mert a régi szellem
nem enged az észnek.
A „Vízöntő” jelben
felfordul a világ...
Mindent átértékel...
Eszmét, tudást, munkát.

Új erkölcsök jönnek:
Elsőkből utolsók,
utolsókból elsők...
Ujjával a körön
egy pontra mutatott:
Ebben az időben,
hogya nem lesz eszünk –
kiirthatják egymást
a majd akkor élők.

Innentől – mint látják –
fölfelé ível már
A Napkör vonala...
Boldogság és öröm
lesz majdan az élet
s nem király vezeti
majd akkor a népet.

S nem a gazdag eszi
a szegény termését,
hanem ki-ki maga
lesz a saját ura.
Hihetetlen fokon
lesz majd a kultúra...

Hipparkhosz elhallgat,
A szeme könnye lett...
A hallgatósága rémülten rámeredt...
„... A szegény öregnek
az esze meghibbant,
mert ilyet nem mondhat,
hanem csak egy bolond...!”

Alexandria börtönében,
éjjel-nappal sötétségben,
kiszúrt szemmel, nyögdecselve,
nyelve nélkül, láncra verve,
étlen-szomjan
elmélkedik jobb időkről
a nagy elme.
(1990)

Subecz Péter

GÉNEIM DOBOSA

Európa szíve szült engem,
A Kárpáti bércek – őshazám,
Békésen virágzott nemzetem,
Szeretet honolt itt igazán.

Magyar volt anyám és ükanyám,
Alföldi tájszóval társalgott,
Beregi ruszin volt jó apám,
Nemzetét szeretni tanított.

Magyar és ruszin gének bennem,
Keringve egymáshoz vonzódnak,
Magyarok, ruszinok szívemben,
Áldott békességet találnak.

Népeink honának e táján
Gonoszok vasfüggőnyt emeltek,
Testvért a testvértől elzárván,
Népirtó bűnöket műveltek.

Oly sokszor felröppen sóhajom...
Nyugtalan szívemmel elsírom,
Szabadon ereszttem bánatom;
Érzelmem legyűrni nem bírom...

Alföldi génemnek dobosa,
Honvágyat ébreszt már keblemben.
Mint rab-madárnak jajszava
sikolt a szó bezárt ketrecben.

Ó Atyám, népeknek Istene!
Adj erőt s türelmet népemnek!
Ez, csupán, két génem kérelme.
Amíg a határok eltűnnek...

Ajtay Sándor

DAL

Egy nagy sötét felhő szállt a magyar népre,
Nem tekinthetünk fel a szép kéklő égre.
Gyászba beborítva nemcsak egünk-földünk,
Hazánk széjjelszedve, s véle a mi népünk.

Amióta, hazánk, elszakadtunk tőled,
Hosszú idő telt el, de népeid remélget.
Kifosztottak lettünk minden földi jóból,
Nélküled, kis hazánk, hogy lehetünk boldog?!

De sok magyar szívet gyötör a nagy bánat.
Gyötri ötlet, szegényt, idegen országban.
Idegen népek közt szerte-széjjel élünk,
Mondja meg a világ: mért tették ezt velünk?

Fájó kicsi hazánk nem törődhetsz velünk.
De még inkább fájóbb, hogy nincs fejedelmünk.
Fejedelmünk lenne egy bátor magyar ember,
Népét összeszedné, hadd ne lenne széjjel.

Talán nem sok idő telik el felettünk,
Hogy a sötét felhő megritkul majd nekünk.
A szétszedett hazánk több kis darabkája
Lenne újra egybe, hadd ne lenne árva.

MAGYAR MAIORITAS ERDÉLYBEN

Erdély történetének első szakasza sok évezreden át nem a most hegyei közt élő népek előtörténete – azok itt lakása alig haladja meg (vagy el sem éri) az ezer évet.

Az őskori – néven nem nevezhető –, sűrűn egymást váltó, délről, nyugatról és keletről érkező népek közül elsőnek mintegy 1500 évvel ezelőtt feltűnő, aranyat bányászó *agathürszeket* említik a görög történetírók. Körülbelül 1200 éve Erdélyben a Balkánon is megtelepülő trákok északi törzse: a dákok jelennek meg. A dák királyság Kr.e. I. században Burebista alatt északon a mai Csehország, délen a mai Macedóniáig terjesztette ki határait. Központja Erdélyben – a mai Hunyad megyében – volt. A dák törzsfők lázadásának áldozatul esett uralkodó halála után a dák királyság Erdély délnyugati részére *zsugorodott össze*. Itt Decebal király eleinte sikerrel tartóztatta fel a római hódítókat. Kr.u. 106-ban azonban Traianus császár elfoglalta Erdély belsejét és a Duna és a Kárpátok közé eső terület hozzácsatolásával *Dacia* néven római provinciává szervezte.

Az amúgy sem nagyszámú dák uralkodó réteg a háborúban elpusztult vagy rabszolgának hurcolták el. Dacia mindössze 10 – ebből 6 Erdélyben levő – római városba, valamint a katonai táborokba a birodalom minden részéből, főleg a keleti görög anyanyelvű tartományokból hozattak telepéseket és katonákat. A kezdetleges anyagi kultúrájú dák (vagy kelta) vidéki lakosság annyira *nem* kapcsolódott a római kultúrába, hogy a ma ismert mintegy 2000 dáciai római felirat névanyaga csak 2 %-ban tartalmaz dák nevet. Így azután, mikor a barbár népek állandó támadásai miatt Dacia katonailag tarthatatlanná vált – s Aurelianus császár Kr.u. 271-ben kivonta onnan a légiókat és a városi lakosságot – romanizált lakosság nem maradhatott fenn. A Daciát előzőlő gótok nagyszámú régészeti hagyatéka közt egyedülként árválkodik a Kisküküllő partján, Baráthely (Bratei) melletti temető, mely temetkezési kultúrája római hagyományokat őriz – talán a IV. század közepéig. Mócsy András fogalmazásában: „a gótoktól kizsákmányolt, anyagilag a rabszolgák szintjére juttatott emberek éltek s temetkeztek itt 270

után. A dáciai gót uralom idején (azaz 381-ig) falujuknak nyoma vész, temetőjüket nem használják többé”.

Az úgynevezett *dáko-román kontinuitásnak*, azaz egy romanizált dák népesség máig tartó folytonos erdélyi továbbélésének illetően *nincs* régészeti bizonyítéka, amit még Constantin Daicovicu is elismert – igaz, csak francia nyelvű munkájában: „... az V. század második felétől minden dáko-román lakosságúnak ismert helység *elneptelenedik* ... valójában a dáko-románoknak a hegyekbe való visszahúzódásáról van szó ... ahol egy kevéssé állandó pásztoréletet éltek ... A szlávok elfoglalta területekre a VIII. századtól kezdve visszatérve, átvették az idegenek: szlávok, magyarok stb. által adott földrajzi neveket.”

A román pásztorok jelenlétének kezdete a Déli-Kárpátokban – *ha nem is bizonyíthatóan*, de feltételezhetően – Kr.u. 800 körülre tehető. Hogy honnan jöttek? Arra a román nyelv összes dialektusában megtalálható *albán nyelvi hatás*, valamint a *latin nyelvű keresztény* szókinccs utal, az albánok ugyanis mindig a Balkánon éltek, s latin nyelvű keresztény egyház is a Balkánon alakult ki. Erdélyben a gót nyelvű keresztények elvonulása után keresztény egyházat csak a bizánci görög rítust elfogadó magyar elfoglalók alapítottak. A több mint 100 évig Erdélyben élő gót kereszténységnek a román nyelvben semmi nyoma nem maradt. A szláv egyházi szavak pedig a bolgár nyelvből kerültek a románba – mindenestre a bolgárok megkeresztelkedése – Kr.u. 885 – után.

Mai tudásunk szerint a *honfoglaló magyarok* Álmos fejedelmük vezetésével *először Erdélybe* költöztek be – Kelet felől. Onnan mentek ki az Alföldre, de egy részük Álmos fia: Árpád vezetésével Északról, a vereckei szoroson át hatolt be a Kárpát-medencébe. Erdély korai magyar lakosságának régészeti bizonyítékai a X. századi pogány rítusú temetők a Szamos és a Maros völgyében. Legősibb a kolozsvári – az erdélyi

honfoglalás *előtt* készült tárgyi mellékleteivel. Anonymus – c. 1200 – saját kora etnikai viszonyaiból visszakövetkeztetve azt írja, hogy a magyarok Erdélyt szláv és „blak” – azaz román – népességtől foglalták el. Valójában Erdélyben a magyarok, mint az régészetileg bizonyítható, szláv népességet találtak. De arra, hogy hol, meddig és milyen kapcsolatban éltek együtt erdélyi szlávok és magyarok, csak a *toponímia*, elsősorban a jelentősebb folyók neve szolgáltathat közelebbi adatokat.

A három legnagyobb erdélyi folyam: a Szamos, a Maros és az Olt, valamint a volt bolgár uralmi centrum: Gyulafehérvár – Belgrád közelében a Marosba ömlő Ompoly neve ókori eredetű: római forrásokból Samu(s), Marisus, Alutus és Ampei(us) alakban fordulnak elő. Ha az erdélyi románok nyelvében közvetlenül az ókori nevek éltek volna tovább, akkor a román hangfejlődés törvényei szerint +Mares, +Sames, +Alut és +Impei alakokat kellene elvárunk. Ezzel szemben a román nevek, Somos, Mures, Olt és Ompei a román nyelvészek szerint is csak olyan nyelvből származhatnak, melyben a < o, illetve o > u hangváltozás következett be. S ez csak a szláv lehetett. A magyarok is a szlávoktól kölcsönözték ezeket a vízneveket. Mégpedig ott, ahol az 1400-ig keletkezett oklevelekben előforduló szláv eredetű helységnevek találhatók. Ezek a Nagyszamos déli partjának erdős-dombos vidékein, a Kis- és Nagyöküllő alsó folyása s a Maros között. Továbbá az Olt, a Hortobágy és a Cibin összefolyása körül tömörülnek korai magyar helységnevekkel vegyesen. Itt található a szláv eredetű víznevek is, amelyek a Trnava párhuzamos szláv névvel nevezett (esetleg bolgár törökből származó) magyar nevű két Küküllő folyó kivételével rövid, csak néhány községet érintő patakok nevei. A Szamos, a Maros és az Olt hosszabb mellékvei, a Lápos, a Sajó, az Egregy, az Almás, illetve a Nyárad, az Aranyos, a Sebes, valamint a Homoród és a Hortobágy – sok más kisebb patakkal együtt – magyar nevet viselnek. Ez azt jelzi, hogy a magyar honfoglaláskor és azután sem élt tömeges szláv lakosság Erdély belsejében.

Erre mutat egyébként az is, hogy az 1400-ig oklevelesen ismert 1119 erdélyi helységnevek közül mindössze 104 – mintegy 10 %-a csak! – szláv eredetű. Ezek közül nem is egyről feltételez-

hető, hogy a X. század után betelepült szlávoktól származik.

A magyar helységnevek többségében ahhoz a legrégebb, a XIII. század közepére-végére kihaló magyar helységnevtípushoz tartoznak, mely képző vagy esetrag nélkül egyes szám nominatívusban álló személy-, törzs-, népvagy foglalkozásnév. A XI. század végén az ilyen nevek egyrésze az *-i* birtokos, vagy a *-d* kicsinyítő képzővel egészültek ki, de a XIII. század elejétől fogva ezeket is felváltották a *-laka*, *-telke*, *-háza*, majd túlnyomóan a *-falva* képzővel összetett helynevek, melyek mindmáig meghatározzák a magyar helynévadást. A velük egyidőben a templom védőszentjének nevéből képzett helységnevek divatja viszont csak a XIII. század végéig tartott, a ma is élő ilyen helynevek akkorra már úgyszólván mind kialakultak.

Ezeknek a keletkezési kort meghatározó helynévtípusoknak térképre rögzítésével az erdélyi magyar települési terület X-XIII. századi végpontjait Északon a Nagyszamos mentén, Észak-Nyugaton a meszesi „kapunál”, Nyugaton a Sziget-hegység belső lejtőin, a Maros völgyében és a hunyadi medencében, Délen az Olt bal partján, keleten pedig a Háromszéki- és Csiki-medencében jelölhetjük ki, azaz a korai magyar helynevek a 800 m-nél alacsonyabb vidékeken mindenütt megtalálhatók. A nagyállattartó magyarok a legeltetésre alkalmatlan – mert aljnővényzetet nélkülöző, összefüggő bükk- és fenyő (úgynevezett fekete) erdőkben – területeken nem telepedtek meg.

A magyar helynévtípusok keletkezési és kihalási időpontja településtörténetileg azért is sokatmondó, mert a lakosság etnikai meghatározásában is döntő jelentőségű. Az erdélyi szlávok, németek és románok helynévadása ugyanis alapvetően különbözik a magyarokétól. Egyik sem ismeri a képző vagy rag nélküli nominatívusból, sem a templom védőszentjének nevéből alakult helynévtípust. Ezért ha a magyarok közt elég gyakran meghonosodott szláv és német személynevek nominatívusban álló alakja szerepel helynévként – mint például Drág vagy Alparét –, akkor magyar helynévadással van dolgunk. (Ugyanis szláv helynévadás esetében Dragovci, németében Albrechtsdorf alakot kellene elvárunk.) A személynévből alakult román helynevek *-esti* vagy *-ani* (például Petresti vagy Petrani), ilyen azonban Erdélyben csak a XV. század elején tűnik fel.

Ismerve az erdélyi népek helynévadási sajátosságait, könnyen megállapítható, hogy az összetett helynevekkel jelölt 10 „tót” (Tótfalu stb.) és 11 „oros” (Oroszfalu stb.) helység csak a

XIII. század második fele után létesülhetett, aminthogy legkorábbi említésük 1290-ből és azutánról való. A „tót” faluk román Sirbi neve azt is elárulja, hogy lakóik alighanem a mai Bánát délszláv falvaiból származtak el Erdélybe. De még ha a korai 6 (Cseh, Tóti, Nándor, Oroszi) és későbbi 27 szláv népnévvel jelölt helységet hozzászámítjuk is a 104 szláv nyelvi eredetű helynévhez, akkor sem becsülhetjük magasra a középkori erdélyi szlávok számarányát. Annál kevésbé, mivel folyamatos bevándorlásukkal párhuzamosan fogyatkoztak is a túlnyomó magyar, később német és román környezetbe való beolvadással.

Nem járunk messze a történeti igazságtól, ha azt állítjuk: a szlávok viszonylag hamar elmagyarosodtak ott – és pedig Erdély belsejében –, ahol a románok magyar közvetítéssel vették át a szláv helyneveket. Viszonylag ott maradtak meg sokáig – a Marosnak a Küküllő-torkolatától délre eső folyása és az Olt közt –, ahol a románok közvetlenül vették át a szlávoktól helyneveket (például Küküllő-Tirnava, Feketevíz-Cernavoda, Jó-Dobra, Egregy-Cerna, illetve Gyulafehérvár-Belgrad, Ludas-Gusu, Óregyház-Straja), azaz a magyarokkal együtt ott élő és anyanyelvét őrző szláv népességgel érintkeztek.

Ennek a Nagy-küküllőtől s annak folytatásában a Marostól Délre, a Déli-Kárpátokig terjedő területnek a történetéről csak a XII. század végétől kezdve vannak okleveles adataink. Múltját a toponímia segítségével kell visszafelé nyomozni, mert régészetileg kevésbé feltárt, a hunyadi medencét kivéve, magyar leletekben szegény terület.

Déva és Segesvár közt s onnan délre a régi típusú helynevek is ritkák, illetve különös módon széleken fordulnak elő. Míg középen, ahol a kedvező domborzati viszonyok miatt elvártnak, hiányoznak. Ugyanakkor viszont folyóvizei túlnyomóan magyar neveket viselnek, a 70 km hosszú Hortobágy és az 50 km hosszú Sebes mellett még egy tucatnyi magyar nevű patak szeli át a tájat. S mellettük mindössze 4 szláv és 2 szláv-magyar kettős nevű kisebb patakot találunk – azokat is csak a délnyugati sarokban. Abból kiindulva, hogy a víznevek tartósabban fennmaradnak, mint a helységnevek, arra kell gondolnunk, hogy a szóban forgó terület legrégebb megismerhető lakossága nagyrészt magyar nyelvű volt, de később kihalt vagy máshová költözött.

Valóban ez történt! – mint arra már történészek a későbbi Szászsebes, Szászorbó és Szászkezd vidékéről az

Olt felső folyása mellé települt székeltek sepsi, orbai és kézdi kerületeinek – „szék”-einek – nevéből következtettek. Ezekben ugyanis ilyen nevű helységek nincsenek, hanem a székeltek nevezték el kerületeiket a „szász”-oknak nevezett német telepések számára átengedett falvaikról. Ezt erősíti meg II. András király szászoknak adott 1224. évi kiváltságlevelében az a mondat, hogy a sebesi székeltek földjét *-terram Siculorum terrae Sebus* – is a szászok földjéhez csatolja. Ez a mai Szászsebes környékével azonosítható. Ugyanebben a kiváltságlevelében olvasható a szászoknak az az állítása, hogy elődeiket II. Géza király (1141-1162) telepítette Erdélybe, mégpedig, mint az más korai oklevelekben is említésre került, „elhagyott” (= desertum) földekre. A „desertum” kifejezést sokáig „puszta, lakatlan” jelentésben értelmezték, de újabban erdélyi szász történészek is azt vallják, hogy az a terület, melyet II. Géza német (= „Theutonici”) telepesei legkorábban szálltak meg, és pedig 1190 körül, az erdélyi püspök hatósága alól az esztergomi érsekhez került szebeni (Cibinium) prépostság, az „Altland” területe azért volt „elhagyott”, mert a király az ott élő magyar népcsoportot: a székelteket máshová telepítette. S az közel egyidőben történhetett a németek érkezésével. Különböznék ezek nem vehették volna át a vidék magyar folyóneveit: a Hortobágyot (Harbach), a Heltau és Michelaberg magyar Nagy- és Kisdisznód neveiben fennmaradt Disznajó ugyancsak magyar másik nevét: Sebest (Schawis), valamint a Szádot (Zoodt) és a Sáros (Scharosch). Az évtizedekig elhúzódó népességcseré 1224-ben, II. András már említett kiváltságlevelével úgy záródott le, hogy az Altland három – szebeni, újgyházi és nagysinki – kerületéhez új telepésekkel Kelet felé a kőhalmi, Nyugat felé pedig a szászvárosi, szászsebesi és szerdahelyi – ugyancsak székeltek által kiürített – szász „székek” csatlakoztak. Együttesen nyerték el a király által magyar arisztokraták közül kinevezett szebeni ispán alatt a „szebeni szabadságot”. Azaz a falvak és „székek” szabad bíróválasztásával járó autonómiát, a lakosság egészének minden magánföldesúri függéstől való mentességét. A királynak jelentős adóval és 500 páncélos katona állításával tartoztak.

Ezt a vármegyei szervezettől alapvetően különböző, a népességet az adófizetésen és a katonáskodáson kívül még maga választotta elöljáróinak teljesítendő szolgáltatásra sem kötelező szabadparaszti szervezet az erdélyi német telepések nem Luxemburg-környéki őshazájukból hozták magukkal,

ahonnan a túlnépesedés mellett éppen a földesúri terhek miatt vándoroltak ki, hanem Magyarországon nyerték el – ahol ezidőtájt másutt is megindult a kiváltságos külföldi „vendégek” (= „Hospites”) telepítése. Talán a Szebenvidékiekkel egy időben, vagy részben valamivel előbb érkeztek a már említett radnai, beszercei és „királyi” kerületek, valamint néhány Maros-menti falu német bevándorlói, akik ugyan csak személyi szabadságban és önkormányzati jogokban részesültek. E jogrend alapján nevezte a királyi kancellária és a magyar lakosság az egyébként nem Szászországból érkező németeket „saxones”-nek, „szászoknak”.

Az etnikumhoz kötött területi autonómia különben Erdélyben már korábban is ismeretes volt – éspedig a már említett *székelyek* esetében. Ennek az Erdély dél-keleti sarkában összefüggő tömbben élő magyar nyelvű népcsoport eredete, beköltözési ideje mindmáig lezáratlan probléma. Egyesek azzal a Konstantin bizánci császár által említett „kabar” törzzsel vagy annak egy részével azonosítják, mely a kazárok ellen fellázadva még a kárpát-medencei honfoglalás előtt csatlakozott a magyar törzsekhez a 950 körül kétnyelvű volt (azaz a saját türk és a magyarok finnugor nyelvét is használta). Nevét az eszkill – bolgár-türk – törzs nevéből származtatják (noha e tudományos hipotézist sokan ma is vitatják). A türk eredet azonban valószínűsíthető. Abban az eredetileg türk nyelvű szövegek rögzítésére szolgáló, Közép-Ázsiából származó rovásírásos ábécében, melyet a székelyek a középkorban használtak, a 37 betűjel közt 21 türk, 3 ógörög és 3 glagolita eredetű. Az utóbbiak közt találjuk négy olyan hangjelölését, amelyeknek megfelelője a türkben nem található, ellenben megvan a finnugor magyarban.

A *székelyek*, amióta csak nyelvi adataink vannak róluk, beleértve az általuk adott földrajzi nevek is, mindig *magyarul beszéltek*. Tájnyelvükben nincs több türk kölcsönzó, mint a közmagyarban. Így ha türk nyelvűek voltak is, igen korán és teljesen elmagyarosodtak. Ez aligha történhetett volna meg jelenlegi lakóhelyükön, a magyar nyelvterület dél-keleti határán. Korábbi lakóhelyüket tehát nyugatabbra, a magyar törzsek települési területén kell keresnünk.

A székelyek még az újkorban is őrizték az egész honfoglaló magyarságra jellemző türk eredetű törzsszervezetet. 6 nemzetségre tagolódtak, azon belül 4-4 ág volt – melyeknek örökletes vezető családjából megszázott sor-

rendben évente, felváltva kerültek ki a nemzetségi bírók (*iudices*) és a katonai parancsnokok (*capitanei*). Ilyen – eredetileg együttlakó – egységes szervezet kellett hogy legyen, mivel a később széttelepülő és önálló „szék”-ekbe szerveződő székely közösségek mindegyikében megtaláljuk az ugyanazon nevű hat nemzetséget – vagyis mindegyikük résztvett minden kirajzásban. *Bárhová települtek, a földet az egész székely nép közös tulajdonának tekintették.* A 4-4 ágat, emberhiány esetén „új”-nak nevezett ággal pótolták. Jóllehet a tisztségviselőknek a közös nemzetségi földből többszörös részesedés és egyéb jövedelem is járt – illetően vagyoni rétegződés jött létre –, mégis *minden székely szabad ember volt* (a közös földből való méltányos részesedés jogával és a személyes katonáskodás kötelezettségével). A törzsszervezettel együtt a székelyek őrizték legtovább a magyarok legelőváltó pásztoréletmódját is. A királynak eleinte lóval, majd – amikor egyre inkább a földművelésre tértek át, akkor – ökörrrel adóztak. Tehát elsősorban állattenyésztők maradtak, s a királyi hadseregben könnyűlovas előőrsként szolgáltak.

A XII. század közepén Erdély déli határain új, veszélyes politikai helyzet alakult ki – mely a további népesedési viszonyokat is meghatározta. Addig csak keleti nomádok: uzok, besenyők, kunok szórványos rablótámadásaival kellett számolnia, de 1150-ben I. Mánuel bizánci császár két évtizeden át hódító háborúkat viselt Magyarország ellen. Ezeknek során 1166-ban a Fekete-tenger felől két ízben is Erdélybe törtek bizánci csapatok, melyekben – a bizánci történetíró szerint – igen sok „*vlach*”, azaz román is részt vett. Alighanem ekkor léptek *románok először* erdélyi földre. Hiszen láttuk!, az erdélyi folyók neveit a románok a szlávoktól vették át. Tehát a *szlávok után* érkeztek Erdélybe. Sőt, a további jelentősebb folyók nevei közt sincs román eredetű. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Erdélytől Délre, a Déli- és Keleti-Kárpátok lejtőin nem pásztorokdáltak volna már jóval előbb, esetleg már 900 után románok. Mint nyelvében erőteljesen albán és bolgár hatást őrző, valamint a 900 körül megszilárduló bolgár keresztény egyházhoz tartozó népesség, *korábban nem* jelenhetett meg a románság a Kárpátokban, s azoknak is csak déli és keleti lejtőin. P. P. *Panaitescu* neves román történész megállapításaiból is erre következtethetünk: „a juhok transzhumálását a Duna déli partjairól és a Kárpátokból Erdélybe sohasem említik: ez természeti lehetetlenség, mivel a hegyek északi és nyugati oldalán fekvő Erdély-

nek nincsenek jó legelői. Egyetlen déli pásztor sem gondolna arra, hogy Erdélybe, ebbe a legelőben szegény országba hajtsa nyáját”.

Márpedig a román nép zöme – mint újlatin nyelvének ósbalkáni alapszavai bizonyítják – tejgazdaságra specializált hegyi pásztor volt. S a hegyek lejtőin létesített állandó szállásairól nyáron a havasi legelőkre, télen a nagy falvak völgyeibe terelte juhait. Legelőterületeit gyakran változtatta, s a Szokplje körüli hegyekben kereshető őshazájukból az egymástól ezer kilométernyire fekvő Északi-Kárpátoktól a Pindoszig terjedő óriási távolságokra jutott el anélkül, hogy alapvető nyelvi egysége külön nyelvekre szakadozott volna szét. A téli-nyári legelőváltásból időnként nomadizmusba átsapó pásztorokodás csak fegyveres önvédelemmel volt folytatható – a nyájakat mesterien nyilazó lovas harcosok kísérték (s a románok lovai egész Kelet-Európában keresettek voltak). Mihelyt a magyar-bizánci harcok elcsitulak, a magyar királyok a háborúskodás folyamán megismert románok katonai képességeit becsülve, a Déli-Kárpátok mentén határvidéki szervezetbe tömörítették a déli lejtőkön lakókat. Erdélyi területeket is juttattak nekik, éspedig az Olttól és a Cibintől Délre. Ezek a határvidéki területek a XIII. század elején a „*terra Blacorum*” (azaz „románok földje”) nevet viselik. Bizonyosan önkormányzatot élveztek, mely annyiban különbözött a székelyekétől, hogy csak a pásztorcsoportok vezetői: a kenézek katonáskodtak, míg a közrománok az ügynevezett ötvened adót – száz juh után egy bárányt – adtak a királynak, valamint alkalmilag gyapjúszőttéseket és szarvasmárhát a legelőhasználatért.

Erdély déli határainak katonai megerősítése 1185 után vált ismét időszzerűvé, mikor megalakult a Déli-Kárpátok és az Al-Duna közt tanyázó kunok segítségével a bizánci birodalomtól elszakadó bolgár-vlach állam, melynek egyik alkotó népe, sőt első dinasztija is román volt. A magyar királyság kihasználta a bizánciak és bolgárok harcát arra, hogy a bizánciak által elfoglalt Nándorfehérvárt és Barancsot immár a bolgároktól visszavegye. Ez állandó feszültséget teremtett a két ország között, s a magyar csapatok a bolgár pártarcokba is beavatkoztak. 1210-ben a szebeni ispán vezetésével székely, szász, besenyő és román csapatok segítettek leverni egy vidini felkelést. Ez az első hiteles adat erdélyi románok katonáskodásáról. A következő évben II. András a Barcaságba telepítette a Szentföldről elűzött Német

Lovagrendet, mely itt próbálta megvalósítani azt, ami később a Baltikumban sikerült is neki, egy, a pápától közvetlenül függő, önálló államot.

II. András felismerte a veszélyt és 1225-ben eltávolította a lovagokat a Barcaságból, német telepeseiket azonban megtartotta – s később ezekből alakult a brassói szász autonóm terület. A déli határvédelem szervezését ezután Béla trónörökös vette át, aki a mongolok által fenyegetett kunoknak a Déli-Kárpátok és az Al-Duna közt a románokkal együtt élő törzset oltalmába fogadta s katolikus püspökséget szervezett számukra.

A pápa a keleti kereszténységhez tartozó románok katolizálását is sürgette, erre azonban sem az immár Magyarországhoz tartozó Kunországban, sem Erdélyben nem került sor. Halaszthatatlanná vált azonban a kun területre igényt tartó bolgár állam elleni védelem megszervezése, ami 1230 körül a Duna, az Olt és a Déli-Kárpátok közt – a mai Olténiában – a szörényi bánóság létesítésével történt meg. Ide és az Olttól Keletre eső Kunországba magyar és szász telepesek vándoroltak ki, megalapítva az első városokat. A szörényi bánóság hátterét a valószínűleg egyidejűleg létrehozott hátszegi és a Temes melletti (karán) sebesi román határőrkerületek biztosították. A Kárpátok déli és keleti (moldvai) lejtőin így nagy román tömegek tömörültek saját vezetőik – vajdák és ezek alatt lévő kenézek – kormányzatában.

A XIII. század folyamán a magyar királyok az általuk személyesen vezetett erdélyrészi közgyűlésekre *nemeseket, székelyeket, szászokat* és *románokat* hívtak meg. Ezeknek volt saját önkormányzatuk.

A nemesek a hét vármegyében éltek, a székelyeknek és a szászoknak hét – hét „székre” oszlott az autonóm területe –, míg a románok autonóm kerületeit latinul terra, magyarul „föld” néven emlegetik, s a románok ma is *Tara Hategului, Tara Fagarasului* stb. neveket használnak. A székekbe szerveződés tehát *nem* román, hanem általános, magyar eredetű – így például az alföldi kunoknál is.

Az első oklevelen ismert magyarországi románok a XIII. század elején tűntek fel, mint a Déli-Kárpátok hágói és szorosait őrző határőrök. Mint ilyenek, autonómiát: önkormányzatot élveztek!

Egy vagy több település felett kenézek, s fölöttük pedig vajdák állottak. A XIII. század legvégén a tatárok ellen Máramarosban is alakult határőri román vajdaság. A magyar királyok ennek az 1241-42. évi mongol pusztítás

elnéptelenítő hatására adtak nagy ritkán engedélyt magánbirtokosoknak, hogy a Kárpátokon túlról románokat telepítsenek. Sőt, III. András 1293-ban elrendelte: minden magánbirtokra települt román a Marosba torkolló két Székes patak közti területre vigyenek vissza. Ez azonban a királyi hatalom meggyengülése következtében nem sikerülhetett, s a XIV-XV. században egyre több román vándorolt be Erdélybe.

A magánbirtokra kerülő románok – akárcsak szász vagy magyar sorstársaik – földesúri hatalom alá kerülő jobbágyok lettek. A román autonóm kerületek kenézeit és vajdáit a magyar királyok nagyjából *megnemesítették*, s ezzel a nem katonáskodó román parasztok saját népükből való földesurak hatalma alá jutottak. Így, mikor a felkelő jobbágyok ellen 1437-ben létrejött az erdélyi tartományi gyűlést alkotó *három nemzet uniója*, nem volt már külön magyar és román, hanem csak nemesi nemzet, melybe minden magyar, román és szász eredetű nemes beletartozott.

Ezenkívül volt a személy szerint katonáskodó székelyek nemzete és a katonáskodást adóval megváltó szászok nemzete.

A sok száz román eredetű nemes többsége anyanyelvét és görögkeleti vallását megtartotta. Számosan közülük magyar nemesi családokkal összeházasodva katolizáltak és elmagyarosodtak (Drágfiak, Hunyadiak ...).

A középkorvégi erdélyi etnikai arányokat modern értelemben vett statisztikai források hiányában pontosan nem lehet megismerni, de megközelítő becslésre módot adnak egyházi adatok. 1332 és 1335 között pápai tizedszedők Erdélyben 283 római katolikus (tehát magyar, székely, szász) plébániát írtak össze, ehhez még hozzáadandó a kimaradt orbai széki 10 plébánia. 1495-ben viszont a király 283 erdélyi román pap adóját engedte el. Még ha kétszerannyi román lakosra esett volna egy-egy pap, mint a katolikusokra, akkor sem becsülhetjük többre Erdély román népességét 40 %-nál.

Rászlai Tibor

HAZÁM

Minden csonk, csak könnyes
vázlat,
tört torzó, csonkult részletek...
Nyolcvan éve magyarázlak
és tanullak, hogy értsenek;

téged, akit sem magyarázat,
sem szesz, sem vers, sem
hajdani
hazug-szavak-kendőzte lázak
képtelenek kimondani.

Ki vagy, Te? vissza-vissza sajtó
fájdalmak kínját ha rám rakod,
ha előttem zárul minden ajtó
s lesve figyel minden ablakod,

mikor félelmem benned élem,
BENNED – s hogy zuhannak
rám a fák,
s visszhangozlak, mint döngő
léptem

visszhangozzák az éjszakák.
S ha szükségem undorába lépek,
azt magamon száradva viszem
– ki-be billenve, mint a részeg –
– haza-kerülte életem.

Ki vagy, Te? hogy a vissza-fájó
szik-verte órák sebhelyén
téged fordít ki itt az ásó,
s te nyílsz ujjaim hegyén;

hol minden csak csonk...
maradék-részlet
beomlott sírás, derékba-tört
szavak.

Ha félek – Európa éjjelén –
fütyörészlek
avar szavakkal, hogy halljalak.

Rászlai Tibor

EGY KÖNYV KIADÓT KERES:

Dr. Onisifor Ghibu: Az erdélyi és magyarországi egyházak és iskolák élete és szervezete

A könyv 1915-ben jelent meg Bukarestben. A szerző – mint az erdélyi érseki egyházmegye elemi iskoláinak tanfelügyelője – igen részletesen és mélyrehatóan tárgyalja a magyar közigazgatás alatti román ortodox egyház és a görög-katolikus (egyesült) egyház egyházi szervezetét, az egyházak helyzetét úgy szellemi, mint anyagi vonatkozásban. Részletesen vázolja a magyarországi/erdélyi román iskolarendszert, a közoktatás megszervezését, az oktatást, óvodáktól a tanítóképzőig, részletes statisztikát közöl az iskolák számáról, a tanulók létszámáról, az iskolák vagyonáról, az egyházmegyei, az iskolai tisztségviselők, alkalmazottak fizetéséről, és az egész országra kiterjedő 1912-es költségvetésről, amit a magyar állam biztosított a román oktatás számára.

Ghibu felmérte, hogy mit jelent a két leghatalmasabb intézmény – az egyház és az iskola. Kijelenti: *„... még a legszerényebb kulturális igényekkel rendelkező ember sem mentheti fel magát ilyen fontos intézmények ismerete alól.. Valaki leélhet egy életet, anélkül, hogy kapcsolatba kerülne a törvénnyel, katonasággal, vagy akár a közigazgatással, de nem élhet egyház és iskola nélkül, ha valóban igazi keresztény... Ez a két intézmény kovácsolja lelkünket és teszi alkalmassá az odaadó és öntudatos munkára; ezek a nemzetek és államok igazi erői”*

A munka – szubjektivitásával együtt, ill. pont azért – a maga nemében egyedülálló, és igen hasznos a mai kor számára. A benne lévő adatokat, érvrendszerrel kitűnően lehetne hasznosítani minden területen úgy bel (romániai), mint kül- (nyugati) tárgyalásainkon.

Tanuljunk Ghibutól (is)!

Az erdélyi és magyarországi egyházak és iskolák élete és szervezete (Viata si organizatia bisericeasca si scoala in Transilvania si Ungaria)

Írta Dr. Onisifor Ghibu

az erdélyi érseki egyházmegye elemi iskoláinak tanfelügyelője

Fordította:

Dr. Domokos Pál Péter

Bukarest

„Nicolae Stroila” Nyomdai Műintézet

Calea Victoriei No 113

1915

Szemléltetésül – a teljesség igénye nélkül – különböző részletek a könyvből:

Előszó

A Romániát körülvevő országok közül – különösen a mai időkben – egy sem érdemes annyira a megismerésre, mint Magyarország. Sőt az olyan számára, akinek nincs érdeke megismerni, mint minékünk, Magyarország különleges figyelmet érdemel. Közép-Európába több mint ezer éve a keleti sztyeppékről jött, minden múltat és történelmet nélkülöző turáni nép, sok más nép után, amelyek itt gyorsan

kipusztultak, megtalálta a módját (lehetőségét) annak, hogy beolvadjon és uraljon más magasabb fajú nemzeteket, sőt bizonyos nemzetközi politikai jelentőségre is emelkedjék, íme egy nem mindennapi jelenség, amelyet nem lehet egykönnyen semmibe venni.

Ha Magyarország nem lenne más, mint egyszerű szomszéd ország, mint a többiek, Romániának mégis keresnie kell, hogy közelebről megismerje. Ennek a szomszéd országnak két jellemzője parancsolóan megköveteli, hogy legalább most ismertté váljék: Magyarország határai között tartja az egész román nép egyharmadát, éspedig a legéletrevalóbb, legegészségesebb részét, amely az egész román nép felfrissítésének tartaléka volt és másodsor, Magyarországnak a környező országok közül, a legfejlettebb kulturális és politikai intézményei vannak, amelyeknek megismerését sok szempontból bizonyos haszonnal is össze lehetne kapcsolni.

Valóban fájó, hogy míg Magyarországnak nagy jelentősége van Romániára, mind a mai napig még nem jelent meg román nyelven olyan könyv, amely részletes tükörképét adná az ottani életnek, oly annyira, hogy még a jelen időben is, Magyarország múltjáról és jelenéről kínos ismeretlenség uralkodik. Aki a jelenben figyelemmel kíséri a Nyugat politikai irodalmát, tudja, hogy például Franciaországban tíz és százával vannak olyan írók, akik a legapróbb részletekig ismerik Németországot, amelyről az idők folyamán számtalan rendszeres munkát közöltek, amelyek mélyen behatoltak a nyilvánosság tudatába. Ugyanígy, de talán szélesebb mértékben ismerik a németek a franciaországi és oroszországi helyzetet, a legapróbb részletekig. A szomszédos országok életviszonyának ismerete igen fontos, hogy a legmegfelelőbb intézkedéseket hozzák saját országuk megerősítése érdekében, az esetleg kívülről jövő veszélyekkel szemben és nemzeti érdekeikkel kapcsolatban, amelyet a jelenben és jövőben követni akarnak.

Jelen könyv ennek a hiányát akarja pótolni. A román közvéleménynek először eleveníti meg a magyarországi két leghatalmasabb intézményt, az egyházat és iskolát. Ezeknek ismerete feltétlenül szükséges az egyházi és iskolai személyzet számára, de téves lenne az a felfogás, hogy csak ezek számára. Ellenkezőleg, még a legszerényebb kulturális igényekkel rendelkező ember sem mentheti fel magát ilyen fontos intézmények ismerete alól. Valaki leélhet egy életet anélkül, hogy kapcsolatba kerülne a törvénnyel, katonasággal vagy akár a közigazgatással, de nem élhet egyház és iskola nélkül, ha valóban igaz keresztény (és Uram, milyen szükség lenne arra, hogy minden román élete minden pillanatában, igaz keresztény legyen!). Ez a két intézmény kovácsolja lelküket és teszi alkalmassá az odaadó és öntudatos munkára; ezek a nemzetek és államok igazi erői.

E magyarországi két intézmény ismerete, úgy hiszem, annál is inkább szükséges, mivel az egyház a világ egyetlen országában sem játszik olyan jelentős szerepet, mint Magyarországon, ahol a múltban és a jelenben is jelentős szerepet játszik a köz- és állami életben. A különböző egyházi szervezetek ebben az országban nemcsak a hívők különböző vallási formáit őrzik, hanem kulturális és nemzeti életüket is. Az egyház itten még ma is az iskolák háromnegyedrészét tartja fenn az összes iskolák számához viszonyítva, és ezenkívül az ország jelentős területét is birtokolja.

Ha valaki közelebbről figyeli meg Magyarország különböző egyházait, megállapíthatja, hogy ezek egészen más-képp jelentkeznek, mint más országokban. Így például a görög keleti egyház, amely bennünket közelebbről érdekel, másfajta és sok tekintetben magasabb vonásokkal jelentkezik, mint a romániai, oroszországi és bulgáriai, szerbiai és görögországi. A római katolikus egyház, amelynek egy-séges világszervezete van, Erdélyben demokratikus és alkotmányos alapokra van helyezve. A többi ősi katolikus országokban a többé-kevésbé meggyengült katolicizmus Magyarországon megingathatatlan erőt képvisel, amelynek legnagyobb eredménye az Erdélyi Katolikus Egyház sajátos szervezete. Az evangélikus-lutheránus egyházat, amelyet más országokban a szuperintendensek vezetnek, kimondottan egyházi célkitűzésekkel, Magyarországon azt a püspökök kormányozzák, akiknek olyan feladatok van, amely valóban túllépi az egyházi munkásság területét. Magyarországon minden egyházat demokratikus elvek szerint vezetnek: mindeniknek megvan az önkormányzata, amely gyakorlati része mellett más magasabb nevelési elvet is megvalósít, hatva ezzel nemcsak az általános fejlődésre, hanem hatalmas erkölcsi befolyással van minden egyes egyénre.

Az egyházak jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a befolyás – a világ többi államaiban sehol sem – gyakorolnak a közoktatásra. Való igaz, minden államban az egyház adta meg az első impulzust iskolák szervezésére és fenntartására, de Magyarországot kivételével egyetlen ország sem tette ezt a mai napig. A világ minden államában az iskolák az állam kezében vannak. Igaz a Magyar Állam is felismerte az állampolgárok nevelésével kapcsolatos kötelességét 1777-től Mária Teréziától kezdve, amikor is az állam az iskolát politikumként fogta fel az eddigi egyházi értelmezéssel szemben. Különösen 1868-tól különösképpen gondoskodott az iskolákról, de ezúttal is egészen különös értelemben. Nem sajátította ki – mint más országokban – a közoktatást, csak arra törekedett, hogy a meglévőt szolgálataiba állítsa. Az Állam tehát továbbra is megengedte a különböző egyházak által létesített iskolák működését, buzdítván azokat, hogy a műveltség terjesztésére megkezdett munkájukat folytassák, rájuk erőszakolva azonban saját nézőpontját. Magának a végrehajtás jogát biztosította a közoktatás területén, mivel az egyházak nincsenek abban a helyzetben, hogy ezt önmaguk megtegyék. Az Állam ezzel a magatartásával egyszerre két dolgot művelt: először – amint ez más országokban is megtörtént – elvágta a fejlődés természetes szálait, veszélyes megrendüléseket okozva, másodsor az Egyházakat is szolgálataiba állította, ezáltal még jobban megerősítvén ezeket és önmagát is általuk...

Ez az iskolapolitika bizonyult a legjobbnak a magyar állam számára. A mai napig vaskövetkezetességgel követik ezt 1868 óta. Minden évtized új elemeket hozott ennek a politikának a megerősítésére. Az Állam minden olyan ügyet, amely elképzeléseit szolgálta – vagyis a magyar államiság eszméje – és meggátolt mindent, ami ezzel ellentétes volt. Gyökeres intézkedéseket, amelyek esetleg reakcióhoz vezettek volna, sohasem tettek – azonban mindig türelemmel és az erőszak fokozásával – követték elveiket, amely meg is hozta a kívánt gyümölcsöt. Ennek a politikának köszönhető, hogy hetven év alatt sikerült magyarosítani Magyarországot, amely a múlt század közepéig csak a latin nyelv és kultúra, később a némettel volt átitatva.

Ennek a politikának eredményességét maga Magyarország fővárosa, Budapest szolgáltatja. 1830-ig majdnem teljesen német volt. A múlt század tízes éveiben tíznél több német, szlovák és szerb, sőt egy igen jó román iskolát is lehetett találni Budapesten, az elenyészően csekély számú magyar iskolák mellett. Ma a Németországgal szövetséges Magyarországon egyetlenegy másnyelvű iskola a magyaron kívül nincsen. 1908-ban, amikor a Budapesten élő mintegy

30.000 német állampolgár német magán elemi iskolát akart nyitni, a kormány kérésüket a leghatározottabban elutasította a közvélemény teljes egyetértésével, amely a németeket „szemteleneknek” minősítette. És nem volt a világon olyan hatalom, amely a magyarokat törekvéseikben meggátolta volna.

A magyar iskolapolitika – amely részünkre a múltban és jelenben is akadályozónk – bizonyítéka annak, mit tehet egy állam néhány évtized alatt is, ha vezetői az állami érdekek hűséges kiszolgálói, ha feláldozzák magukat ezeknek megvalósításáért és tervszerűen és állandóan dolgoznak. Ma, több mint egy félévszázados öntudatos iskolapolitika után Magyarországon a közoktatás minden ágazata meglehetősen jól működik az állam szempontjából.

Az elemi oktatás 16.635 iskolájával és 34.000 tanítójával az összlakosság 88 %-át öleli fel, a 108 tanítóképző az elegendő tanító utánpótlást biztosítja; a 155 líceum és 28 klasszikus gimnázium, a 32 reáliskola és a 486 polgári iskola a szükségesnél is több kulturált embert nevel, több felsőoktatási intézmény pedig – köztük 4 egyetem, 8 jogakadémia és 49 teológiai szeminárium – az ország minden területére képezik a vezetőket.

Az egészséges decentralizálás nyugvó iskolaigazgatás általában jó az állam szempontjából és a még nagyobb decentralizálás és egyszerűsítés felé halad.

A magyarországi és romániai iskolák egyszerű összehasonlítása is elegendő ahhoz, hogy minden románt, aki jó hazafinak tartja magát, meggyőzze, a magyarországi helyzet ismerete Románia számára nemzeti szükségesség.

Természetesen a magyarság szempontjából oly határos magyar iskolapolitika a mi számunkra szerencsétlenség volt. Minden törekvésünk, különösen 1879-től, amikor is az állam azt kérte a román egyházak által fenntartott iskoláktól, hogy szolgáljuk az állam érdekeit, 1907-től pedig csak ezt, minden áldozatunk, amelyet a kultúra oltárán hoztunk legnagyobb részben hiábavaló volt. A magyar államiság eszméjének Molochja mindent felfalt számunkra minden értékelhető haszon nélkül. Egy hasznunk azonban mégis volt ennek az iskolapolitikának következtében: nőtt az elszántságunk évről-évre, mélységes elgedetlenséget öltve az ország általános helyzetét illetően.

A következőkben mindent összefoglaltam, amiről úgy véltem, hogy valakit is érdekel, aki a mi szemszögünkből akarja megismerni Erdélyt egyházi és iskolai vonatkozásban, és kihagytam mindazt, ami direkt. Így bővebben beszéltem a román egyház és iskolák életéről és szervezetéről, de rövidebben, azonban minden lényeges részt magában foglalóan, az idegen egyházakról és iskolákról.

Nem terjedtem ki nagyobb mértékben az egyház és iskolák életére, mert ezzel túlléptem volna e munka határait. Ami az iskolát illeti, arról legutóbb megjelent munkámban írtam: „Az erdélyi és magyarországi román iskola történelmi fejlődése és jelenlegi helyzete”, Bukarest Göbl nyomda 1915., 102. old.

Hízelnék önmagamnak abban a hitben, hogy ezzel a munkámmal nagy szolgálatot tettem a mi népünk ügyének, amelynek ma sokkal nagyobb szüksége van, mint máskor minden fia tervszerű munkájára.

Bukarest, 1915. szeptember 20.

O. G.

II. A közoktatás statisztikája

A következő statisztikát a magyar közoktatásügyi miniszter 1912. évi hivatalos jelentéséből vettük (Magyarország közoktatásügye az 1912. évben – Budapest, 1914.). Célzatosan, különösen amint ez a román iskolák tekintetében lát-

ható, használtuk ezt fel, mivel ez az ország egyetlen oktatásügyi statisztikája. A román iskolákra vonatkozóan felhasználnánk a hitelt érdemlő görög keleti egyház 1914. és a görög katolikus egyház 1912-es adatait.

AZ ISKOLÁK SZÁMA

	iskolák	tanerők	tanulók
1. Óvodák	2.850	4.348	270.135
2. Népiskolák:			
a) elemi	16.635	33.875	2.488.321
b) ipari és ker. tanonciskolák	686	5.712	108.335
c) felsőfokú népisk.	9	56	500
d) polgári iskola	486	5.691	93.665
3. Óvónőképző	9	74	549
4. Tanítóképző	90	1.159	9.711
5. Középiskola	250	5.205	79.516
6. Felsőfokú iskola	57	1.109	11.283
7. Szakiskolák:			
a) mezőgazdasági	59	402	2.383
b) bányászati	6	44	342
c) ipari és kereskedelmi	147	1.878	17.675
d) művészeti (zene, szépműv.)	50	532	9.847
e) katonai	13	363	2.194
f) bábaképző	12	44	824
g) más szakiskola	14	133	884
8. Javítóintézetek	43	59	6.718
9. Szeretetházak	186	1.139	61.636
Összesen:	21.722	62.222	3.147.726

Minket a románlakta terület iskolái érdekelnek, amelyet azonban egy, az itt élő nemzetiségek létszámát feltűnítő kimutatás előz meg

A románlakta területek iskolái

AZ ISKOLÁK RÉSZLETEZVE

1. Óvodák:	2053				
Községi	699	állami	923	magán	423
Állandó menhely	190				ebből román
Nyári menhely	607				ebből román
Együtt	2.850				ebből román

AZ ISKOLÁK LÉTSZÁMA

Óvodákban tanulók:	210.744	román:	8.095;	román óvodákban:	303
Állandó menhelyen:	15.316	román:	1.064;	román menhelyen:	165
Nyári menhelyen:	44.075	román:	3.249	román menhelyen:	983
Együtt:	270.135	román:	12.408		1.451
Tanerők száma:	4.348				

ELEMI ISKOLÁK SZÁMA:

Ebből	Állami	16.635
	Megyei	3.051
	Községi	5
	Róm. kat.	1.376
	Örmény kat.	5.222
	Gr. kat.	3
	Gr. keleti	1.736
	Református	1.418
	Evangélikus	1.813
	Izraelita	1.300
	Unitárius	403
	Társulati	32
	Magán	27
		249

A ROMÁN-LAKTA MEGYÉK LAKOSSÁGA

Megye	Összlakosság	Román	%	Magyar	%	Szász	%	Szerb	%	Rutén	%	Más
1. Fogaras	97.174	84.436	90	6.466	-	3.236	-	-	-	-	-	1.036
2. Alsó-fehér	221.618	171.483	80	39.107	-	7.269	-	-	-	-	-	3.759
3. Hunyad	340.135	271.675	80	52.720	-	8.101	-	-	-	-	-	7.639
4. Szolnok-Doboka	251.936	189.443	78	52.181	-	6.902	-	-	-	-	-	3.410
5. Aranyos-Torda	174.375	125.668	74	44.630	-	576	-	-	-	-	-	3.501
6. Beszterce-Naszód	127.843	87.564	70	10.737	-	125.609	-	-	-	-	-	3.933
7. Szeben	176.921	113.672	65	10.159	-	49.757	-	-	-	-	-	3.333
8. Kolozs	286.687	161.279	58	111.439	-	8.386	-	-	-	-	-	5.383
9. Kisküküllő	116.091	55.585	49	39.902	35	20.297	17	-	-	-	-	5.332
10. Nagyküküllő	148.826	60.381	44	18.474	12	62.224	45	-	-	-	-	4.747
11. Maros-Torda	219.589	71.909	36	134.166	61	8.312	12	-	-	-	-	5.202
12. Brassó	101.199	35.091	34	35.372	35	29.942	30	-	-	-	-	1.194
13. Háromszék	140.080	22.963	16	123.518	83	617	-	-	-	-	-	982
14. Csík	145.720	18.032	12	125.888	81	1.080	-	-	-	-	-	720
15. Udvarhely	124.173	2.840	2	118.458	90	2.202	-	-	-	-	-	673
16. Máramaros	357.705	84.510	23	52.964	15	39.552	-	-	-	159.489	-	21.190
17. Szilágy	230.140	136.087	57	87.312	37	Sváb	-	-	-	-	-	6.720
18. Szatmár	396.632	119.760	42	268.385	67	6.670	-	-	-	-	-	1.817
19. Bihar	646.301	265.098	33	365.642	55	3.599	-	-	-	-	-	11.962
20. Arad	414.388	239.755	56	124.125	29	38.695	-	-	-	-	-	11.837
21. Karas-Szeverin	466.174	336.082	72	33.787	-	55.883	-	14.674	-	-	-	22.813
22. Temes	500.835	169.030	34	79.960	-	165.883	-	69.905	-	-	-	16.057
23. Torontál	615.151	86.937	12	128.405	-	165.799	-	199.799	-	-	-	18.137
Együtt:	6.305.666	2.909.719	-	2.058.887	-	692.215	-	387.565	-	159.489	-	180.33

A TANÍTÁS NYELVE SZERINT

Magyar	13.199
Román	2.257
Német	430
Szlovák	399
Rutén	61
Szerb	271
Olasz	11
Más	7

Az 1381 községi iskola 165-ében a tanítás nyelve a román és így a miniszteri kimutatás szerint a román felekezeti iskolák száma csak 2.092 lenne és pedig 1.147 gr. keleti (az 1418-ból levonva a 211 szerbet) és 945 gr. kat. A miniszteri kimutatás azonban ebből a szempontból hamis. A román konzisztóriumok által készített kimutatások szerint ugyanis a gr. keleti iskolák száma 1.536, tehát 389-cel több, a gr. kat. iskoláké pedig 1.119, tehát 174-gyel több.

A román elemi iskolák száma tehát a román statisztikákban közölt, azaz 2.655.

AZ EGÉSZ ORSZÁG TERÜLETÉN NEM JÁRT ISKOLÁBA

Román	39,2 %	
Magyar	33,5 % (ide sok román is tartozik)	
Szlovák	9,4 %	
Rutén	7,2 %	
Német	3,8 %	
Szerb	2,6 %	
Horvát	1,3 %	
Más	3,0 %	
Iskolába nem járó román gyerekek száma		158.445
Ebből felmentett		62.187
Ok nélkül hiányzik		96.258

A 296.952 iskolát látogató román gyerekek közül 123.511 + 78.179 jár román iskolába, 59.396 államiba, 29.734 községibe, a többi, mintegy 7.000 más iskolákba (felekezeti, magán stb.).

Állami iskolába	1905-ben	29.760 román gyermek járt	9,8 %
	1906-ban	33.922 román gyermek járt	9,4 %
	1907-ben	33.355 román gyermek járt	9,2 %
	1908-ban	39.254 román gyermek járt	9,2 %
	1909-ben	44.929 román gyermek járt	9,7 %
	1910-ben	51.060 román gyermek járt	10,1 %
	1911-ben	55.537 román gyermek járt	10,4 %
	1912-ben	59.396 román gyermek járt	10,6 %

Ugyanebben az időben a magyar gyerekek száma 53,7 %-ról 56,6 %-ra nőtt, a német gyermekeké 16,2 %-ról 13,9 %-ra esett, a szlovákoké 13-ról 12,4 %-ra, a ruténoké 3,1-ről 3,8 %-ra, a horvátoké 1,5 %-ról 1,4 %-ra. Csupán a szerbek növelték az 1 %-ot 1,1 %-ra.

Gr. kat. iskolába 60.191 román tanuló járt (10,6 %)

Ugyanebben az időben a magyar gyerekek száma 53,7 %-ról 56,6 %-ra nőtt, a német gyermekeké 16,2 %-ról 13,9 %-ra esett, a szlovákoké 13-ról 12,4 %-ra, a ruténoké 3,1-ről 3,8 %-ra, a horvátoké 1,5 %-ról 1,4 %-ra. Csupán a szerbek növelték az 1 %-ot 1,1 %-ra.

Gr. kat. iskolába 60.191 román tanuló járt; Gr. keletibe 98.968 román tanuló járt. Összesen: 159.159.

3. Ismétlő iskolák

Román felekezeti általános ismétlő iskola (a mindennapi folytatása) száma: 1.702 – 40.411 tanulóval.

Az elemi iskolával kapcsolatos román felekezeti gazdasági ismétlő iskolák száma: 148 – 7.338 tanulóval.

Községi román általános ismétlő iskola: 49 – 2.099 tanulóval.

Községi román gazdasági ismétlő iskola: 34 – 2.352 tanulóval.

Független gazdasági népiskolák száma 164, mind magyar 19.550 tanulóval, ebből 519 román.

Az általános és gazdasági ismétlő iskolákat 532.711 tanuló látogatta, ezek közül 66.097 román.

4. Ipari tanonciskola: 588 – 101.345 tanulóval, ezek közül 6.143 román; román iskola 3 van: 2 községi, 1 felekezeti.

5. Kereskedő tanonciskola: 98 – 6.690 tanulóval, ezek között 185 román; román iskola nincs.

6. Felsőfokú népiskola: 9, mind magyar.

7. Polgári iskola: 486 – 94.165 tanulóval, ebből 2.382 román. Ezek közül államiba járt 1.114, községibe 540, róm. kat.-ba 312, gr. kat.-ba 204, gr. keletibe 56, magánba 106, evangélikusba 26, reformátusba 4 tanuló.

Tanítók 33.875. Román lakta területen 10.554, ebből román 2.626 (a román statisztika szerint 3.353). Ezek a következő iskolákban működtek:

- Gr. keleti felekezeti román iskolában: 1.552; Gr. katolikus felekezeti román iskolában: 1.073;
- Községi iskolában: 269; Állami iskolában: 121;
- Összesen: 3015 ? ? ?

8. Óvónőképző intézetek

- Románlakta területen: (Állami) Szatmáron: 9 tanár-79 tanulóval; Nagyváradon: 5 tanár-40 tanulóval;
- Temesváron: 7 tanár-19 tanulóval; Ev. lut. Brassóban: 8 tanár-15 tanulóval

9. Tanítóképző intézetek

- Románlakta területen: (Állami) Aradon: 17 tanár-114 tanulóval; Déván: 14 tanár-75 tanulóval; Kolozsváron: 17 tanár-107 tanulóval; Máramaroszigeten: 14 tanár-111 tanulóval Székelykeresztúron: 16 tanár-86 tanulóval; Temesváron: 18 tanár-122 tanulóval
- Róm. kat. Csíksomlyón: 10 tanár-76 tanulóval; Nagyváradon: 13 tanár-57 tanulóval; Szatmáron: 12 tanár-86 tanulóval;
- Református Nagyenyeden: 14 tanár-105 tanulóval;
- Evangélikus Nagyszeben: 10 tanár-132 tanulóval;
- Gr. keleti Nagyszeben: 12 tanár-112 tanulóval, Aradon: 10 tanár-68 tanulóval; Karánsebesen: 9 tanár-21 tanulóval,
- Gr. kat. Balázsfalván: 11 tanár-78 tanulóval; Szamosújváron: 10 tanár-43 tanulóval, Nagyváradon: 10 tanár-51 tanulóval,

Magyarországon a tanítóképzőket 4.774 tanuló látogatta, román 419, román képzőkben 369.

10. Tanítóképző intézetek román lakta területen:

Állami:	Kolozsváron	16 tanár	120 tanulóval
	Sepsiszentgyörgy	15 tanár	117 tanulóval
Róm. kat.	Nagyszeben	9 tanár	134 tanulóval
	Nagyvárad	16 tanár	142 tanulóval
	Temesvár	19 tanár	158 tanulóval
	Szatmár	14 tanár	174 tanulóval
	Nagyvárad	9 tanár	117 tanulóval
Református	Nagyvárad	9 tanár	117 tanulóval
	Szatmár	14 tanár	132 tanulóval
Evangélikus	Segesvár	12 tanár	75 tanulóval
Gr. kat.	Lugos (1914-től)		
	Szamosújvár (1915. szept. 1-től)		

11. Polgári iskolai tanítóképző intézet: 7;

Románlakta területen: 1,

Temesváron (róm. kat.): 8 tanár 13 tanulóval,

A tanítóképző intézetet 4.268 tanuló látogatta, közülük 41 román volt.

12. Klasszikus főgimnáziumok (liceumok): 155;

Románlakta területen: 46;

A. Állami és attól függő főgimnáziumok (liceumok)

	Rend tanár	Hittan és rendi tanár	Tanulók létszáma	Magyar tanulók	Iskola fenntartási költségei
1. ÁLLAMI					
1. Dés	15	7	310	255	88.821
2. Erzsébetváros	18	9	230	151	92.160
3. Fogaras	19	8	347	112	91.645
4. Lugos	15	8	304	144	109.084
5. Nagybánya	16	10	359	270	103.509
6. Nagyszeben	27	9	464	175	165.389
7. Petrosény	14	9	186	137	75.235
8. Szamosújvár	16	8	313	206	105.001
9. Temesvár	20	10	428	260	142.510
10. Torda	16	10	272	191	102.138
11. Fehértemplom	17	7	316	60	103.098
12. Nagykikinda	15	7	221	119	111.702
13. Pancsova	15	8	242	85	95.610
2. KIRÁLYI KATOLIKUS					
1. Arad	22	10	536	438	164.975
2. Szatmár	26	3	672	645	152.656

B. Állami vezetés alatt

1. KÖZSÉGI					
1. Olvashatlan	15	7	312	179	110.628
2. RÓM. KAT.					
1. Máramarossziget – Irgalmas rend	16	7	260	231	76.642
2. Nagykároly	15	7	324	320	71.742
3. Temesvár	16	2	557	331	115.641
4. Nagyvárad (premontr.)	21	2	625	519	136.922
3. GR. KAT. ROMÁN					
1. Balázsfalva	13	6	534	6	82.942
2. Belényes	15	3	413	54	101.239

4. ALAPÍTVÁNYI

1. Naszód	14	5	300	18	91.065

C. Az Erdélyi Róm. Kat. Státus által fenntartott főgimnáziumok

1. Brassó	16	2	273	232	122.243
2. Csíkszereda	17	2	385	383	106.094
3. Gyulafehérvár	15	2	363	243	104.241
4. Kézdivásárhely	15	2	265	259	110.137
5. Kolozsvár	19	2	491	269	106.924
6. Marosvásárhely	16	1	345	264	119.093
7. Székelyudvarhely	16	4	291	275	106.518

D. Önkormányzatú főgimnáziumok (liceumok)

1. REFORMÁTUS

1. Kolozsvár	15	3	390	383	114.453
2. Máramarossziget	13	7	325	316	108.114
3. Marosvásárhely	17	13	428	392	148.746
4. Nagyenyed	20	4	442	417	898.944
5. Sepsiszentgyörgy	17	6	691	282	108.143
6. Szászváros	18	4	313	261	145.350
7. Szatmár	14	7	410	410	104.653
8. Székelyudvarhely	17	4	282	268	100.996
9. Zilah	15	6	316	290	116.285

2. EVANGÉLIKUS SZÁSZ

1. Beszterce	17	6	303	58	288.460
2. Brassó	18	3	217	2	93.765
3. Meggyes	15	1	195	6	60.993
4. Nagyszeben	15	6	287	4	80.310
5. Segesvár	14	1	277	25	84.713

3. UNITÁRIUS

1. Kolozsvár	17	4	340	335	123.008

4. GR. KELETI ROMÁN

1. Brassó	14	7	292	0	91.634

13. Gimnáziumok (klasszikus)

1. ÁLLAMI

1. Karánsebes	12	7	247	37	45.955
2. Gyergyószentmiklós	9	2	136	125	44.313

2. KIRÁLYI KATOLIKUS

1. Szilágysomlyó	12	7	220	155	50.619

3. FELEKEZETI

1. Kolozsvár (leány)	3	9	36	34	47.228

4. EVANGÉLIKUS SZÁSZ

1. Szászsebes	8	1	153	13	37.471
2. Szászrégen	6	5	121	28	28.619

5. GR. KELETI ROMÁN

1. Brád	7	1	120	0	37.894

6. UNITÁRIUS

1. Székelykeresztúr	9	4	205	167	56.154

14. Főreáliskolák (Románlakta területen)

1. ÁLLAMI

1. Arad	17	10	315	275	126.955
2. Brassó	17	11	240	200	99.720
3. Déva	20	8	320	257	110.569

4. Nagyvárad	19	7	323	313	125.473
5. Székelyudvarhely	16	5	136	131	80.561
6. Temesvár	21	6	465	154	136.115
7. Versec	21	7	401	154	102.880

2. EVANGÉLIKUS SZÁSZ

1. Nagyszeben	16	6	262	9	58.417

15. Alsótagozatos reáliskolák (Románlakta területen)

1. EVANGÉLIKUS SZÁSZ

1. Brassó	12	2	225	2	39.595

2. GR. KELETI ROMÁN

1. Brassó	9	5	74	0	22.386

16. Felsőfokú leányiskolák (Románlakta területen) 7 van.

1. ÁLLAMI

1. Arad	9	11	166	151	60.492
2. Kolozsvár	18	8	217	209	106.969
3. Máramarossziget	11	8	189	189	85.771
4. Temesvár	12	9	219	183	73.309

2. KÖZSÉGI

1. Marosvásárhely	8	10	114	108	45.369

3. RÓM. KAT.

1. Temesvár	11	4	218	128	29.620

4. REFORMÁTUS

2. Szatmár	9	8	244	243	46.295

A leánytanulók száma: 6.529, ebből román 27

17. Felsőfokú kereskedelmi iskolák (Románlakta területen) 14.

1. ÁLLAMI

1. Brassó	8	6	103	62	46.336
2. Kubin	7	3	76	34	29.298
3. Lippa	6	5	151	88	31.032
4. Pancsova	12	6	119	48	33.690
5. Nagybecskerek	7	6	116	64	20.924

2. KÖZSÉGI ÁLLAMSEGÉLYES

1. Arad	22	8	355	291	73.450
2. Marosvásárhely	11	6	165	142	58.438
3. Temesvár	15	8	269	160	75.820
4. Szatmár	11	5	164	161	37.200

3. RÓM. KAT.

1. Kolozsvár	11	6	32	30	6.870

4. GR. KELETI

1. Brassó	11	1	118	0	42.280

5. TÁRSULATI

1. Kolozsvár	21	8	201	184	110.877
2. Nagyvárad	11	7	292	282	74.600

LEÁNY:

1. Marosvásárhely	9	6	59	52	35.062

Tanulók létszáma: 9.497, ebből román 277.

Teológiai szemináriumok: 49;
Románlakta területen: 15,

GR. KELETI ROMÁN:

1. Nagyszeben	90 tanulóval

2. Arad	92 tanulóval
3. Karánsebes	38 tanulóval

GR. KAT.

1. Balázsfalva	90 tanulóval
2. Szamosújvár	62 tanulóval
3. Nagyvárad (1914-től)	
4. Lugos (1913-tól)	

RÓM. KAT.

1. Temesvár	55 tanulóval
2. Nagyvárad	21 tanulóval
3. Szatmár	26 tanulóval
4. Kolozsvár	20 tanulóval
5. Hunyad	9 tanulóval
6. Gyulafehérvár	32 tanulóval

REFORMÁTUS

1. Kolozsvár	69 tanulóval

UNITÁRIUS

1. Kolozsvár	16 tanulóval

19. Kereskedelmi akadémia: 3-ból: 1 Kolozsvárott-71 tanuló, ebből román 7.

20. Jogakadémia: 8, románlakta területen : 2- Nagyváradon és Máramarosszigeten; Hallgatók létszáma 1.868, román 26.

21. Egyetemek: 4 (ebből 2-t 1914-ben alapítottak), románlakta területen: 1 Kolozsváron. Hallgatók létszáma: 10.406, román 460.

22. Műegyetem: 1: 1.868 hallgatóval, román 460.

23. Szakiskolák:

Mezőgazdasági intézetek:

1 erdészeti és bányászati főiskola Selmecen, 405 tanuló, ebből 8 román.

1 állatorvosi főiskola Budapesten, 190 tanuló, 7 román.
5 mezőgazdasági akadémia. Románlakta területen 1, Kolozsvárott, 387 tanuló; Kolozsváron 100, ebből 2 román
1 gazdasági tanítóképző Komáromban 29 tanulóval, román -

1 gazdasági tanítónőképző Kecskeméten, 31 tanuló, román -

1 háztartási iskola Kassán 40 tanulóval.

1 magyar nőképző iskola Budapesten 60 tanulóval.

24 fölműves iskola (19 állami, 4 községi, 1 gyakorlati), románlakta területen 8, éspedig

Állami

Geoagiu – Hunyad megye; Algyógy: 21 tanulóval, Csík-szereda: 31 tanulóval; Lugos: 27 tanulóval;

Nagyszentmiklós (Torontál): 32 tanulóval; Somlyó: 34 tanulóval,

Községi

Beszterce: 18 tanulóval, Földvár (Brassó): 28 tanulóval, Medgyes: 76 tanulóval,

Szólészeti iskolák. 10, ebből románlakta területen – Bihardiószeg, Minis (Arad megye) és Nagyenyed (Alsó-fehér megye).

Állami tejjgazdasági iskola: Csák (Temes megye)

Erdészeti iskola: Görgényszentimre (Maros-Torda megye) és Vadászerdő (Temes megye)

Kertészeti iskola: Nagybocksó (Máramaros megye) és Torda

Szabó József földműves iskola, Torda.

Az ország földműves és gazdasági iskoláinak összlétszáma: 2.378, ebből román 163.

Egyéb szakiskolák

Kereskedelmi iskolai tanárképző intézet 1; Tanítóképző-intézet tanárképző intézet: 1; Jegyzőiskola: 8 (románlakta területen 2: Kolozsvár és Marosvásárhely); Posta és távírda: 1 (4 román tanuló); Vasutas: 1, Hajós: 1; Katona iskola: 13 (románlakta területen 4: Szeben, Kolozsvár, Marosvásárhely és Nagyvárad)

Gyógyászati képző iskola (ápolóképző) 1 (tanuló 26, román –); Hibás beszédűek iskolája (dadogó): 1 (13 tanuló; román –); Tornamesterek képző iskolája: 1 (86 tanuló, román –); Bábaképző: 12 (románlakta területen 3: Szeben, Kolozsvár, Nagyvárad; 107 román leánytanulóval)

24. Ipariskolák (mesterképzők)

Összesen 45 – 4.663 tanulóval, ezek közül 66 román, és pedig

Állami

1 Művészeti iskola: 201 tanuló, 4 román; 4 Felsőfokú: 1.178 tanuló, 4 román;

19 Szakiskola: 1.442 tanuló, 38 román⁽¹⁾

⁽¹⁾ Románlakta területen 7, Szatmár és Brassóban fagymunkáló, Arad, Kolozsvár, Temesvár és Marosvásárhely fémgyarmunkáló; Zalatna kő és Székelyudvarhely agyaggyarmunkáló.)

1 Női kézimunka iskola 477 tanulóval, román –; 5 Ipari mesteriskola: 118 tanulóval;

Az államiakon kívül:

1 Ipari rajziskola: 1.064 tanulóval, román 3, 3 Állami-lag segélyezett szakiskola 130 tanulóval, román 6⁽²⁾

1 cipész Szebenben és 1 szövő Nagydisznódon)

11 magánosok és községek által fenntartott női kézimunka iskola 651 tanulóval, román 9

Ezen kívül még vagy 51 helységben tartottak ipari tanfolyamokat, amelyeken 13.367 hallgató vett részt.

25. Művészeti iskolák

Budapesti Szépművészeti Akadémia (festészet) 102 tanulóval, román –; Budapesti Szépművészeti Akadémia (szobrászat) 9 tanulóval, román –; Budapesti Felsőfokú rajztanárképző 230 tanulóval, román 2, Budapesti Színművészeti Akadémia 51 tanulóval; Budapesti Színészképző 130 tanulóval; Budapesti Országos Zeneművészeti Főiskola – 444 tanulóval; Budai Zeneművészeti Főiskola: 218 tanulóval, román 2, 43 Konzervatórium és zeneiskola 8.653 tanulóval, román 42

(Románlakta területen: Arad (2), Erzsébetváros, Kolozsvár, Máramarossziget, Marosvásárhely, Nagyvárad, Segesvár, Temesvár.)

26. Emberbaráti intézmények

1. **109 árvaház**, és pedig: 4 állami, 6 megyei, 15 községi, 33 róm. kat. felekezeti, gr. kat. 2, örmény kat. 2, református 2, evangélikus 7, protestáns 1, izraelita 9, nőegyleti 19, más egyleti 4, alapítványi 5.

Az árvák száma: 4.438 – ebből 98 román, 35 rutén, 17 horvát, 8 szerb, 171 szlovák, 423 német és 3649 magyar.

2. **Vakok intézete:** 15 – románlakta területen 2 (Kolozsvár, Temesvár)

Tanulók létszáma: 698 – román 15

3. **Süket-némák Intézete:** 16 – románlakta területen 3 (Arad, Kolozsvár, Temesvár – államilag segélyezve) 1.518 tanulóval, román 54.

4. **Csökkent képességű gyermekek intézete:** 9 – románlakta területen 2 (Brassó és Borosjenő, mindkettő államszegélyes)

Tanulók száma: 629, román –.

5. **Állami menhely:** 17 – románlakta területen 5 (Arad, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Temesvár)

Lakók száma: 51.150, ebből román 2.564.

6. **Országos Gyermekvédő Liga** intézete 10 – románlakta területen 2 (Kolozsvár, Nagyvárad), mindkettő tanoncok részére.

Lakóinak száma: 461, román 20.

7. **Szeretetház:** 84 – románlakta területen: Kolozsvár-on református és Nagyváradon róm. kat. 971 tanulóval, román –.

8. **Javítóintézetek:** 5. Egy Kolozsváron 1.779 tanulóval, román 107.

Az emberbaráti intézmények összlétszáma 57.197, ebből román 2.108.

P.s.: Ghibu később a román egyházi iskolák főtanfelügyelőjévé lépett elő. Mint a Consiliul Dirigente (Kormányzó Tanács) tanügyi vezetője kezdeményezte, kérlelhetetlenül és kíméletlenül végrehajtotta a Ferenc József Tudományegyetem felszámolását, elvételét. Mindvégig a magyar iskolák tervszerű felszámolásának kezdeményezője és végrehajtója volt.

Beköltözött az egyetemre, az un. „tanítók házába”, és ott akart magának egy külön intézményt létrehozni, amit aztán a Ferdinánd Egyetem vezetősége – hosszas huzavonával, perrel, nagy felhajtással – akadályozott meg, s lakoltatták ki. Nevét utca őrzi Kolozsváron.

A szolyvavidéki magyarság

M Ú L T J A É S J E L E N E

Ha Szolyvavidék magyarsága múltjáról esik szó – feltétlenül a honfoglalástól, eleink vándorlása utolsó állomásától, a Kárpát-medencébe való beköltözése idejétől kell kezdenünk. Kr.u. 895-ben Árpád vezér seregei s népe átkeltek a Vereckei-hágón és ezzel megkezdődött az ősszmagyarságunk történelmének legfontosabb, legnagyobb jelentőségű tette: új honunk megtalálása és elfoglalása, mely a későbbiek során az ország építésével – államalapítással zárult.

A hágóról lefelé jöve, Árpádék első pihenő helyüket biztosan azon a helyen tartották, ahol 1920-ig (a cseh birtoklás ideje kezdetéig) „Vezérszállás” nevű település található, Alsóverecke és Felső-Gereben falvak között. Ma Pudpolóc (ruszinul Podpolozje) a neve. Feltehetően itt pihent meg először Árpád vezér.

Nem lehet kételkedni azon, hogy lejöve a hágóról, útjuk a mai Szolyva és vidékén keresztül vezetett az első nagyobb pihenő állomásig – Munkácsig. Majd az ungvári és a borzsovai erődítmények elfoglalásáig, mely megengedte eleinknek a Tisza és Bodrog közötti földrészt elfoglalni. Erről így ír a Gesta Hungarorum XIII. fejezete: „Árpád és övéi kimondhatatlanul megszerették” ezt a tájat.

Szolyvavidék az államalapítás kezdetétől Bereg vármegye szerves része volt. Határa a Beszkid hegység vízválasztó tetejéig húzódott, mely napjainkban is Kárpátalja és Galícia (Gácsország) közt adminisztrációs határu szolgál. E terület a magyarok beköltözésekor kétségtelenül lakatlan és pusztta volt. A magyarokkal beköltözött „kijevi ruthéneket” – kikről Béla király névtelen jegyzője a X. fejezetben azt mondja, hogy „... Álmos vezérhez csatlakozva, vele Pannóniába jövének, s kiknek maradéka mai napig különböző helyeken Magyarországon lakik” –, valamint a Galíciát vezértől nyert kétezer íjászt és háromezer ruthén parasztot Álmos a hon elfoglalása után az ország határszéli tájain telepítette le. Azok mind a volt Bereg, Ung, Zemplén és Sáros vármegyék határszélein határőrségeket képeztek, s hosszú ezeregyszáz éven át a mai napig meg-

őrizték nemzetiségüket, nyelvüket, azaz soha nem voltak nemzeti és nyelvi elnyomásban a magyar részről. Ezek szerint, már a magyar államrendezés előtt a Bereg megye területén – s így Szolyvavidéken is – volt egy ruthének által lakott határőrző vidék, amelyet vajda vagy főnök kormányzott. Később vármegyei főispánoknak nevezték e személyeket.

Ezeket a határszéleket, végvidékeket a ruthének anyanyelvükön nevezték el Krajnának, ami ugyanazt jelenti. A határőri ruthének, akik eleinte kiváltságosabb osztályt képeztek, mint a magyarság köznépe: a magyar királyaink különös kegyelmét s bizalmát birtokolták, anyanyelvükön nevezték el a kimagasló hegycsúcsokat, kisebb folyókat, patakokat. A középkorban minden hűbéri tehertől mentesek voltak.

Mária Terézia idején szüntek meg minden kiváltságok, előjogok és az összes krajnaiak a többi jobbágy paraszttal együtt egyenlő állapotba helyeztetek. A fent nevezett ruthének, azaz ruszinok lakták a múltban és lakják ma is – többségben – Szolyvavidéket és egészében véve Kárpátalját. A magyar királyi városok mellett – Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőlős, Huszt, Técső, Visk, Hosszúmező, Máramarossziget stb. – a hegyvidéki Szolyva, Rahó, Perecseny, Nagybereszna, Ökörmező, Kőrösmező stb. kisvárosokban, illetve nagyközségekben a magyarság gyéren lakott. Ennek az a magyarázata, hogy a határszélekre telepített ruthének (ruszinok) szállásain, falvain csak a XVIII-XIX. századokban kezdett fejlődni az ipar, mely a vasúthálózat építésének köszönhető (Budapest-Strij útvonal). A magyar és

német mesteremberek s családjai a határszélekre való átköltözése a vasutak, a fafeldolgozó telepek, favegyigyárak stb. építésével, illetve létrehozásával kezdődtek. Ezzel majdnem egyidejűleg a magyar állami hivatalok, iskolák, egyházközségek (templomok) megnyitása maga után vonták a hivatalnokok, tanítók, papok, jegyzők – a magyar intelligencia – megjelenését is.

Ennek alapján joggal mondható, hogy Szolyvavidéken ez időtől kezdve jelent meg számottevően a magyar és a német ajkú lakosság.

Azonban visszatérve a honfoglalás fő útvonala – Vereckei szoros – Munkács – első szakaszához, feltétlenül meg kell említenünk a Szolyva nyugati határában lévő magyar honfoglaló vitéz sírhalmát, mely abból a korból reánk – szolyvaiakra – maradt. Körülbelül százhuszonöt évvel ezelőtt a helyi hívők a sírhalom mellé keresztet állítottak, majd később közvetlen közelébe – egy kis kápolnát. A szovjet ateizmus 1964-ben azt traktorral leromboltatta.

A sírhalom Lehoczky Tivadar történész, régész 1870. június 24-én felbontotta és abban lóval és teljes harci felszereléssel eltemetett ősmagyar leventére (a mai értelemben – lovasvitéz), főbb katona-emberre talált. Lehoczky leírta az ásását lefolyását és az itt talált tárgyakat. Íme, a legfőbb adatok: a halott férfi körülbelül 174 cm magas lehetett, 190 cm hosszú és 48 cm széles faragott tölgfadesztkán feküdt. Feje mellett lóva koponyájának maradványai voltak. A férfi fején egy aranyozott pajzsszerű ezüst díszlemez volt kucsmafoslányokon, bal oldalán kard, jobbán díszes kés, ezüst füles gombok, ezüst pánttal környezett tegezben 6 db levél alakú nyílhegy hosszas vesszőkön, s lábainál egy agyagbögere. A ló felszereléséből két kengyel és zabola. A legértékesebb leletet, a tarsolylemez, Lehoczky a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta.

A Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség szervezete 1995-ben elnöke, Jőröss Béla javaslatára határozatot fogadott el egy emlékmű felállítására a honfoglaláskori lovastul eltemetett levente (vitéz) sírhalmán. A javaslat 1999. novemberében valósult meg.

Szolyvavidék urai

Első keresztény királyunk, Szent István a XI. században az országot vármegyékre osztotta. Ennek alapján Szolyva Bereg vármegyéhez került, azaz a megye urainak birtokába. A XI. században a Beth-Betke család birtokolta. A XIII. században – Bor Benedek, Bánk bán veje Simon, de amiért részt vett a Gertrúd királynő meggyilkolásában, ezáltal hűtlensége miatt elvesztette birtokát.

1214-ben a birtok a királynéé lett. Történelmi vonatkozásban Szolyváról az első említés 1241-ben esik, amikor tavasz beálltával IV. Béla király seregének része egy kis előzetes csatát nyert a Vereckei szoroson benyomuló Batu-káni tatárok kisebb felderítő se- rege ellen.

1263-ban V. István király Szolyvát, Szentmiklóst, Vereckével együtt Várdai Aladárnak adományozta azért, „... mert ő hozta elsőnek hírül a királynak László herceg születését”.

A további évtizedekben, évszázadokban királyaink a Bereg megyei Szolyvát Szentmiklóssal stb.-vel együtt a Perényiek, Frangepán Ferenc, Drugeth-család, Telegdiak, Lónyaiak, Eszterházyak, II. Rákóczi Ferenc, később a Schönborn-család birtokolták, egészen a XX. század elejéig.

Szolyvavidékről a történelmi Magyarország népe úgy emlékezik, mint az ásványvizekben bővelkedő és királyi vadászatok tájáról. Még 1463-ban „... Dolhai Ambrus kérelmére, Mátyás király parancsa folytán a leleszi konvent eszközölt havasi határjárás”-ról szóló okmányban történik említés. Később, 1709. február 1-jén II. Rákóczi Ferenc, az akkori munkácsi hercegség ura, meglátogatta a szolyvai ásványvízforrást „időtöltésből”, midőn a közelfekvő szentmiklósi (ma – Csinagyijevó nagyközség a munkácsi járásban) kastélyából a látogatásra ígérkezett Sziniávszki Ilona hercegnő elé ment, s reá aznap hiába várakozott.

Nem sokkal később, 1711-ben Rákóczi Ferenc vesztes szabadságharca során itt, Szolyvavidéken talált pihenő szálláshelyet a ruszinok között az öt kísérelő nagyobb kurucsapattal együtt, menekülve a császári önkény elől Lengyelországba.

A Rákóczi-szabadságharc idején a kuruc seregben sok orosz (ti. ruszin) jobbágy harcolt hősiessé. Hűségükért Rákóczi megszerette, s „kedves ruszinjainak” nevezte őket. A szájhagyomány vidékünkön arról is szól, hogy sok magyar nemzetiségű kuruc szabadságharcos maradt Szolyvavidék ruszin falvaiban s tanyákon, bujdosva

a császári hadak bosszúállásától. Kuruc bujdosók egy része az évek során asszimilálódott a helyi ruszinságba, másik része kisvártatva elmenekült, illetve hazatért szülőhelyére. A ruszinságba beolvadtak leszármazottjai napjainkig is magyar hangzású családneveket viselnek. Íme néhány jellegzetes magyarhangzású családnév a sokból: Almási, Béres, Hegedűs, Dobos, Győri, Karabélyos, Kőményes, Kocsis, Lászlófi, Melles, Mészáros, Nemes, Rákóci, Szabó, Szilágyi, Szegedi, Szakács Csóri, Sós, Tokaji, Udvarhelyi stb. Szolyváról; Varga, Székelyhidi, Gyulai, Csutora stb. Galambosról; András, Burkus, Buta, Kuruc, Sóska, Szakály, Lógó, Maródi, Barát, Tornyai, Száj, Zsolnai stb. Kerecke községből; Bugyog, Csáva, Dudás, Szabados, Szakács, Szilvai, Varga stb. Polenáról és Aklósról.

A magyar-ruszin (fordítva is érvényes) baráti viszony nemzedékről-nemzedékre, apáról-fiúra, szájról-szájra szállt, terjedt és nagy mértékben ma is jelen van nemcsak a mi szűkebb Szolyvavidékünkön, de megyénk, Kárpátalja-szerte is. Azonban e barátság fő eredete a ruszinság ama szájhagyományában van, mely szerint a magyar nemzet honfoglaláskori befogadása a magyarok országába a megélhetés egyenlő alapján és feltételei között történt. Sőt, néha kiváltságosabb helyzetben, mint a magyar nemzetségek egyszerűbb népe. Valamint az, hogy ezer év alatt a magyar nép soha nem alkalmazott erőszakot velük szemben nemzetiségű alapon.

Nemzeti és vallási elnyomásban

A szovjet uralom alatt, különösen az első négy-öt éveiben, Kárpátalja – s benne Szolyvavidék is – magyar és német lakosságát súlyos politikai, nemzeti és vallási elnyomás érte. A „felszabadulás” első éve első heteiben, november 13-án a Vörös hadsereg 4. Ukrán frontjának parancsnoka közreadta a hírhedt 0036. számú határozatát a megyei magyar és német ajkú lakossághoz intézve azt, melyben kategorikusan a következőket parancsolta: „... egész sor településen német s magyar nemzetiségű hadköteles személyek élnek, akiket ugyanúgy, mint az ellenség katonáit, le kell tartóztatni és hadifogolytáborba kell irányítani...”.

A határozat 2.b pontjában pontosítva volt, miképpen kell végrehajtani ezt a műveletet, és pedig: „... b) A német és a magyar nemzetiségű hadköteles személyeket, akik a Kárpáton túli Ukraj-

na felszabadított területén élnek, külön csapatokban, listák szerint, konvoj alatt hadifogolytáborba kell irányítani.”

Ugyanaz nap, november 13-án, a megyei katonai városparancsnok aláírásával a következő 2. számú parancsot tették közzé:

„1. Folyó év november 14-től három napon belül jelentkezni kötelesek a legközelebbi városparancsnokságnál mindazok a katonák, tisztek, akik a magyar és a német hadsereg kötelékébe tartoztak és a felszabadított Kárpátalja területén maradtak. Jelentkezni tartoznak német és magyar nemzetiségű hadköteles egyének is 18. évtől 50. éves korig.

2. Ezen a határidőn belül kötelesek ugyancsak jelentkezni mindazok, akik a magyar megszállás alatt (értendő ez alatt Kárpátalja visszacsatolása az anyaországhoz 1939-ben a Csehszlovák Köztársaságtól. – A szerző megjegyzése) Kárpátalján a rendőrség vagy a csendőrség szolgálatában álltak.

3. Jelentkezni csak a városparancsnokságnál lehet naponként 9-től este 7-ig. A jelentkezés utolsó napja 1944. november 16.

4. Mindenki, aki a jelentkezésnek nem tesz eleget, le lesz tartóztatva és a haditörvényszék elé kerül.”

Szolyvának – önhibáján kívül – az a méltatlan szerep jutott, mely az utókor számára a városunk neve említése a megyei magyarságnál sokaknak szomorú és fájdalmas emlékeket idéz elő: a város határán belül rendezték be az 1941-1942-ben épült magyar királyi kaszárnyákat gyűjtőlágerre a magyar és a német származású kárpátaljai férfiak számára. Kárpátaljáról ide gyalogoltatták férfi lakosságunk színe-javát, hogy kis idővel később tovább hajtsák a szovjet birodalom különböző tájaira – kényszermunkára, lágerekbe: a halálba.

Azonban már a szolyvai lágereben a tifusz és az éhhalál rengeteg ember halálát okozta. A valódi kaszárnya épületekben a lágere adminisztrációja, parancsnoksága és azok családtagjai foglaltak helyet. A foglyokat a kaszárnya volt lóistállóiba és raktárhelyiségeibe zsúfolták össze, ahol télvíz idején a hideg, fagyos betonpadlózatokon feküdtek le éjszakára. Káincz Ervin túlélő emlékirásában a következőket írta a szolyvai gyűjtőlágeréről: „... Én az első zóna első épületébe kerültem, amely egy ajtó-ablak nélküli, hosszú betonpadlózatú nagy teremből állt, s valaha lóistálló volt. Ide beszállítottak vagy száz embert, ahol két sorban feküdünk, mint a heringek a hordóban: az egyik ember feküdt rendszeren, a másik

– lábbal az első fejéhez. Amikor lefe-
küdtünk aludni, egy pokrócot ketten
leterítettünk a betonpadlózatra, a má-
sikkal betakaróztunk. Nap mint nap
így vészeltük át az éjszakákat...” Meg-
jegyzésként: ezek az éjszakák decem-
berben voltak.

A szolyvai gyűjtőláger 1945. május
végéig „működött”. Az áldozatok szá-
mát itt tizenkettőezerre becsülik. Az
áldozatokat közös sírban, helyesebben
mondva: közös gödörben hantolták el
naponta. Névtelenül és sírmejelölés
nélkül.

1989 elején Heveli Antal, a szolyvai
római katolikus egyház akkori plébáno-
sa, tiszteletbeli pápai prelátus úr volt
az, aki a megyei újság hasábján keresz-
tül javasolta a gyűjtőtábor áldozatai
emlékének megörökítését a tömegsírok
színhelyén. Heveli Antal lelkipásztor
javaslatát felkarolták a megye magyar
érdekvédelmi szervezetei, kik közös
akarral és az anyaországi alapítvá-
nyok segítségével 1990-1995 között fel-
épülhetett a „Sztalinizmus 1944-es ál-
dozatai szolyvai Emlékparkja”. 1990
óta a világ magyarsága évente látogat-
ja az ártatlan áldozatok nyughelyét, hol
leteszik virágjukat, meggyűjtják gyer-
tyáikat, elmondják imájukat és elsírnak
könnyeiket azokért a tizenkétezer kár-
pátaljai magyar férfiakért, akiket ez-
előtt 57 esztendeje elszakítottak csa-
ládjuktól, szülőföldjüktől a felszabadít-
ók pózában tetszelgő, ám valójában
elnyomást és szenvedést hozó szovjet
hatalom.

A becsapott (előzetesen a gyüleke-
zőhelyeken három napi munkára –
„málenykájá rábatá”-ra ígérték a
fogvatartásukat) sokezer magyar és
német férfi fyalogolt télvíz idején a
szolyvai és a perecsenyi gyűjtőtáborok-
ba, majd onnét – Szovjetunió számta-
lan kényszermunka-lágerei felé. Gya-
logszerrel, állatként hajtották 1944-45
telén a Kárpátok hágóin keresztül Gal-
liciaiba s onnan marhavagonokban zsú-
folva a Gulag-táborok felé. Közöttük a
szolyvai magyar áldozatokat is: Enyedi
Józsefet, Igyártó Pált, ifjú Igyártó Pált,
Hutira Antalt, Papp Bélát, Udvarhelyi
Imrét stb. Keveseknek, így 1944. dec-
ember 24-én, szent este ünnepén a
szolyvai Huzina Lajosnak és a bátyúi
illetőségű Bota Árpádnak sikerült meg-
szökniük a szolyvai lágerből. Huzina
Lajos bácsi néhány évvel ezelőtt halt
meg, mint a helyi római katolikus egy-
ház harangozója. Bota Árpád ma is él
Bátyú nagyközségben (beregszászi jár-
rás, Kárpátalja).

A kényszermunka-helyeken átlago-
san 4-6 évet szenvedtek a túlélők, ám
többségük soha nem térhetett haza...

Kárpátalja szovjet bekebelezése
után jött a vallásüldözés. 1948-1956

között koholt vádak alapján tartóztat-
ták le, ítélték el és börtönözték be a
római katolikus, református és a görög
katolikus papjainkat. Ez volt az ateis-
ta pártállam ideológiai politikája: eltá-
volítani a papokat, hogy a hívők pász-
tor nélkül maradván, ne járjanak a
templomba, s ily módon gyorsabban
váljanak hitetlenekké. Ám az Úr nem
hagyta el szolgáit. Sztalin hamarosan
bekövetkezett halála s a Nikita Hrus-
csov némi enyhülést hozó belpolitiká-
ja eredményeképpen a 4-6 évi börtön-
sínylődés után hazatérhettek papjaink
és – a görög katolikus hívőkön kívül –
folytathatták az Úr szolgálatát.

Azonban még sok évtizeden át be-
volt tiltva az újszülöttek keresztelése,
a templomban kötött esküvők. De tit-
kon, hétköznapok estéin aki merte,
megkeresztelhetette újszülött gyerme-
két, hitvesi esküt tehetett az Úr házá-
ban a lelkipásztora előtt és felelősségé-
re. Az ilyen bátor papok közé sorolha-
tó Kárpátalján a szovjet börtönöket
megjárt Vass József técsői református
lelkész, Heveli Antal aknaszlatinai és
szolyvai római katolikus lelkész,
Ortutay Elemér görög katolikus lel-
kész és mások.

A társadalmi élet egyik területén
sem lehetett a magyar ember vezető
beosztásban anélkül, hogy ne tagadta
volna meg – legalábbis színlegesen – a
világnézetét, vallását, sőt néha a nem-
zetiségét is. Egyes esetekben – szüleit
is... Szerencsére ilyenek csak elvétve
akadtak.

1944-től a Gorbacsov-korszak végé-
ig nem lehettek még nemzetiségi, kul-
turális érdekvédelmi szervezetek sem.
Szovjetunió egyetemien, főiskoláin stb.
magyar fiaink orosz nyelven teheték
le felvételi vizsgáikat. Legtöbb kárpát-
aljai ifjú magyar, ha tehetett, Tallinban
(Észtország fővárosa) felvételizett,
mert ott jóindulattal viszonyultak a
magyarokhoz: az észtek rokonnépnek
tartják a magyarokat...

Szolyvavidék nemzetiségi összetétele

1830-ban Szolyvának 582 lakója volt.
Az 1870. népszámláláskor 1205; 1880-
ban 1352 embert számláltak. 1997-ben
Szolyva város lakossága meghaladja a
24.000-t. Szolyvavidék (járás – körzet)
összslakossága meghaladja a hatvan-
ezer lelket. Városunk nemzetiségi
összetétele a magyarságra vonatkozó-
lag alacsonyabb a megyei átlagnál. Mig
megyei szinten a magyarság 18 % kö-
rül van, addig a szolyvai mutató 10-12
%-ot mutat.

**Ukrajna a függetlensége kikiál-
tása óta** – 1991. december 1. – a kár-
pátaljai magyarság több engedményt
vívhatott ki, még többet kapott ígére-
tekből, amelyekből ma többségét
„visszaszipantják” az ukrán hon-
atyák. Ezek közé tartoznak a magyar
tannyelvű iskolát végzők magyar nyel-
ven történő felvételi vizsgák letétele az
Ungvári Állami Egyetemen. Eleddig
minden évben újból és újból kellett,
kell megívni a felvételi vizsga magyar
nyelven történő lefolyását. A hatalom
évente „feledkezik” meg ígérteréről...
Az effajta visszaszipantott ígéretek-
hez tartoznak még a települések és az
utcanévek kétnyelvű alkalmazása ott,
ahol a lakosság meghaladja a 10 %-ot
a nemzeti kisebbségei terén. Továbbá
eme ígéretekhez tartoznak a nemzeti-
iségi kisebbségek kötelező képviselote a
települések helyhatóságiban, magyar
autonóm körzetek létrehozása ott, ahol
többségben él a magyarság, a nemze-
tiségi érdekvédelmi szervezetek állami
finanszírozása, magyar osztályok, óvo-
dai csoportok nyitása azokon a telepü-
léseken, ahol a nemzetiségiek nem érik
el a lakosság 20 %-át stb.

Ma Szolyván négy egyházközség
van: a római-katolikus, a református,
a pravoszláv (ortodox) és a görög ka-

SZOLYVA NEMZETISÉGI ÖSSZETÉTELE SZÁMOKBAN*

Nemzetiségek	Százalékarány	A város lakossága számokban
1. ukrán és ruszin	78-80 %	19200-19740 ember
2. magyar	10-12 %	2500-3000 ember
3. orosz	3-4 %	720-960 ember
4. cigány/roma	kb. 5 %	1200 ember
5. német	0,5-1,0 %	120-240 ember
6. szlovák	1,0-2,0 %	240-480 ember
7. zsidó, örmény stb.	2,5 %-ig	380-ig
	100 %	24360-26000-ig

* (A számok nem kifejezetten pontosak, csak hozzávetőlegesek, mert több mint egy évtizeden át nem volt népszámlálás.)

tolikus. Közülük a református és a görög katolikus nemrégén alakult újjá. A görög katolikus egyház 1946-tól 1991-ig be volt tiltva. Templomukat a pravoszlávok foglalták el. 1992-ben a görög katolikusok Mihály atyával az élen kénytelenek voltak más épületet használni (amelyet Miskey Zsófia és Csubirka, meg a Máriás-családok építették közös erővel, költséggel ugyancsak templom céljára a harmincas évek végén, s a negyvenes évek legelején, a szovjetek bejövetele előtt, mely utóbbi megakadályozta a felállított épületet kívül-belül bevakoltatni. A szovjet hatalom elkobozta a félkész helyiséget (templomot) és raktárukat használtatta (Gorbacsov bukása végéig), amelyet nagy költséggel templommá kellett varázsolni ... amíg fel nem épül az új, nagy templomuk. Az építkezés 1992-től folyik.

A reformátusoknak a „felszabadulásig” imaházuk volt és telkük egy templom felépítésére. A negyvenes évek elején templomot szerettek volna építeni. A szovjet bejövétel és a majdnem ötvenéves jelenlétük áthúzta terükét. A reformátusok 1995 nyaráig a római katolikus templomba jártak imádkozni. 1995. augusztus 15-én alakult újjá a református egyházközség. Lelkipásztoruk eleinte Horkay László tiszteletes úr volt, aki vasárnaponként utazott fel Szolyvára Nagydobronyól (80 km) istentiszteletet tartani – délutánonként. 1998-tól Horkay László a Kárpátaljai református zsinat püspöke. Azonban még ma is gyakran végez Szolyván lelkipásztori teendőket. Ma a reformátusok lelkipásztora Péter László tiszteletes. Ma – 1999. márciusára – a reformátusok száma meghaladja a százötven hívőt. Gyülekezetük továbbra is szaporodik. Imaházul jelenleg a helyi Favegyi-gyár óvodájának gyűlésterme szolgál. A közeljövőben az egyházközség templomot szeretne építeni holland segítségével...

Közüoktatás és kultúra

A 10-12 %-nyi magyarságnak a fele már nem birtokolja vagy igen rosszul, hibásan beszéli az anyanyelvét. Önhibáján kívül. Az ok szomorúan egyszerű: 1944. október 22-től Szolyván megszűnt a magyar nyelv tanítása. Bejöttek a szovjet „felszabadítók” és felszabadították az anyanyelv tanulásától is... Aki akkor 6-7 éves volt, ma 61-62 éves. Tehát az akkori hétéves iskoláskorúak (akik már régén nagyszülők lettek) sem tanulhatták az anyanyelvüket: a magyar nyelvtant, irodalmat és a magyar történelmet. Számukra csak az államnyelv volt, lehetett a

mérvadó. A szovjet hatalom uralkodása ideje alatt az orosz, ma az ukrán nyelv. Míg a szovjet „internacionalizmus” nem engedélyezett nemzetiségi iskolát, óvodai csoportot ott, ahol a magyar kisebbség nem haladta meg a lakosság 20 %-át, ma az ukrán demokrácia nem ellenzi, csak „üres zsebére” mutatva, szétárja karjait: tanulhatók, de pénzünk nincs a magyar tanítókra, tankönyvekre stb. Megjegyzésként, Szolyvához a legközelebbi magyar iskola 30 km-re van Munkácson... Ez az állapot így tartott 48 éven keresztül. Érdekes módon az ukrán függetlenség – 1991. december 1. – kikiáltása óta, s ellenére sem javult sokat a helyzet vidékünkön e szemszögből nézve.

Szolyvavidék 29 településén 33 iskola van: 12 középiskola, 11 nyolcosztályos és 10 elemi iskola. Ezekben az iskolákban ukrán nyelven folyik az oktatás és összesen tízezernyi gyermek tanul (9960). Ezen kívül 1964-től működik egy élelmiszeripari politechnikum, amely 1998-ban Kolledzsé alakult, s amelyben 2000 diák tanul; továbbá egy városi szakiskola 933 tanulóval.

A művelődési intézmények vidékünkön a következők: 1 kultúrpalota, 21 klubhelyiség, 30 könyvtár, 1 filmszínház, valamint 31 falusi mozi-terem.

1993-tól a város három középiskolájában tanítják fakultatíven – a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség kezdeményezésére és terhére – a magyar nyelvet az igénylőknek. Váratlanul, az igénylők között gyakori a nem magyar iskolások jelentkezése. Igyekeztük a magyar nyelv tanulásában dicserendő: van jövője a magyar nyelv oktatásának.

A Politechnikum 1964-ben nyílt meg. Megyénk és vidékünk magyar ifjúsága hátrányos helyzetből indul a felvételi vizsgákra: nem birtokolja szabadon az ukrán nyelvet. Sőt az orosz sem. Azonban egy tanévnyi idő után mindenki megbirkózik az államnyelv problémájával. Harmincnégy év alatt egyetlen felvett magyar nemzetiségű diák sem akadt, aki megbukott volna, illetve nem védte volna meg diplomamunkáját. Persze, ehhez kellett bizonyos mértékű lojalitás is a tanárok részéről... Szerencsére ez nem hiányzott, mivel kilencven százaléka a tanári karnak kárpátaljai születésű.

Az első igazgatója e tanintézménynek dr. Lizanecz Vaszil úr volt, aki 1964-től 1996-ig – 32 éven keresztül – irányította azt. A magyar nemzetiségű diákságot, amely átlagosan 12-15 %-át teszi ki az összlétszámnak, nem különböztették meg hátrányosan az ukrán tantestület tagjai. Lizanecz úr volt az,

aki igazgató lévén helyiséget adott a szolyvai Magyar kulturális Szövetség szervezetének – térítésmentesen. Ebben nem kis mértékben közrejátszott ama tény, hogy az SZMKSZ elnöke abban az időben a Politechnikum személyzeti osztályának a vezetője volt. Később a Levéltár vezetője. 1997-től Lizanecz úr nyugállományba vonult. A Politechnikum ugyancsak 1997-től Kolledzs (College) új igazgatója Szuteura Vaszil D. lett, aki folytatja elődje humánus viszonyát az SZMKSZ-el. Ehhez az is közrejátszott, hogy e tanintézmény számos tagja belépett az SZMKSZ közé, soraiba.

Magyar érdekvédelem

Magyarságunk 1992. nyarán elérkezettnek látta az időt az anyanyelve, identitása (azonosságtudata) megőrzése érdekében az önszerveződésre. A magyarok lakta városok – Ungvár, Beregszász, Munkács, Técső, Nagyszőlős – példáját követve, augusztus 22-én létrehozta a nemzeti érdekvédelmi szervezetét: A Szolyvai Magyar Kulturális Szövetséget. Az indítványozó csoportot e sorok írója hozta létre. Az alakuló közgyűlésen 97 magyar ember jelent meg. A helyhatalmi „megfigyelők” jelenlétében – akkor még olyan is volt – az alakuló közgyűlés megválasztotta a szervezet első elnökét és más társadalmi tisztségek viselőit, elfogadta az Alapszabály-tervezetet. A szervezet első elnöke Jöröss Béla lett, aki rövid időn belül székházat talált a szervezet részére a helyi Műszaki Politechnikum épületében. A Központi Irodán kívül a székház magába foglalja az elnökség által létrehozott Magyar Kiskönyvtárat is, mely 1998. január 14-én felvette a Vereckey Béla, helyi magyar költő nevét. A Kiskönyvtár történetében magyarországi vonatkozás is van: Dombóváron özv. Oldal Józsefné figyelt fel szövetségünk gondjaira a Tolna megyei Népújságban megjelenő (1993. július 22.) kis cikkre „A szolyvai magyarok barátokat keresnek” címmel. Kapcsolatba lépett a Szövetséggel és felajánlotta segítségét a könyvgyűjtéshez a Magyar Kiskönyvtár részére. Később hozzá csatlakozott a KDNP dombóvári alapszervezete elnöke, Nyers János úr, akik autóbusszal hozták el a szolyvai magyarságnak az első szellemi segítyt.

Az 1993-94-es tanévre a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség (röviden: SZMKSZ) magyar nyelvtan tanítókat fogadott fel, akik három helyi középiskolában kezdték tanítani a magyar nyelvet – 49 évnyi szünet után –, a magyar betűt, szót, dalt s éneket –

fakultatíven. A tanítókat a szervezet a tagdíjból fizette meg. A következő tanévtől a jelen időkig az ILLYÉS GYULA KÖZALAPÍTVÁNY segíti. Az 1995-96-os tanévtől a magyar nyelvet tanulók száma elérte a 115 iskolást.

1994 végén az SZMKSZ elnöke indítványára a szervezet kisterjedelmű közéleti lapot alapított – a „SZOLYVAI KRÓNKA”-t. A lap szerkesztőségét Jőröss Béla alapította s jegyeztette be önálló jogi személyként a helyi járási Közigazgatási Hivatalban. A kisújság az SZMKSZ tagjai és az egész magyarság számára ingyenes, mert a népünk szegény, s túlnyomó része megfizetni nem tudná. Öt év alatt az SZMKSZ tagsága félezer embert számlált.

1996. augusztus 25-én a harmadik tisztújító közgyűlésen Jőröss Béla leköszönt az SZMKSZ elnöki tisztségéről, azonban folytatja munkáját a szerkesztőségben és segíti az SZMKSZ Elnökségi Tanácsa társadalmi munkáját.

A közgyűlés az első választott elnököt „örökös tiszteletbeli elnökévé” választotta meg. A szervezet új, második elnöke Vass István lett, aki folytatja a szolvavidéki magyar gondok megoldását, enyhítését.

A szolvai magyar nők aktív szerepet vállalnak a szervezet életében, munkájában. Említésre méltónak található Bilász-Miskey Erzsébet (könyvelő), Popelics Izabella az Ellenőrző bizottság elnöke, Duliskovich Ilona titkár, valamint Vass Istvánné Nagy Ilona s Igyártó Júlia könyvtáros lelkes társadalmi munkájuk.

Szolvavidék lakói szociális helyzetképe

Szovjetunió széthullásával a magukat önállósított, független országok elindultak a magánosítás és a demokratizálódás útján. Ezzel együtt elkezdődött a politikai és a gazdasági káosz, ami minket, kárpátaljai magyarokat sem kerül el. Míg az előbbin – a politikain – két év alatt túljutott az ország (Ukrajna), az utóbbi még hat-hét év elmúltával is tart a mai napig. Mivel felbomlottak a régi ipari szállítási, megrendelési és kereskedelmi szerződéses, kapcsolatok, az energiaforrások szállítása, rengeteg nagy- és kisüzem, gyár szüntette be termelését, leállt. Csődbejutottak...

Ez okból rohamosan növekedni kezdett a munkanélküliség s a vele járó általános elszegényedés. Ez alól csak az ügyeskedők, közép- és nagykereskedők és a korrumpálódott állami tisztviselők – hivatalnokok – ugrásszerűen megnövekedett serege képeznek kivételt.

A múltban Szolván a legnagyobb üzem az Erdőkombinát volt, melynek 5000 alkalmazottja volt. Ma az alkalmazottak 5-10 %-át foglalkoztatja... Az „Elektron” TV-gyár szintén 4500-5000 munkást foglalkoztatott. Ma ennek csak 10 %-a kap munkát. Am kivételt képeznek az elbocsátások alól a fő adminisztráció személyzete.

A híres, régmúltú Favegyi-gyár ma 10-15 %-os kapacitással dolgozik, 150-200 munkást foglalkoztat a másfélezerből. Am azokat is úgy, hogy a hónapból egy hetet dolgoznak és három hetet kényszerszabadságon vannak... Az üvegpalackgyár, mely 2000 embert foglalkoztatott, ma 10 %-os kapacitással, a „legstabilabban” – 50 %-os kapacitással – a Szolvai Ásványvízüzem dolgozik.

Évek óta, 1991-től nem is stagnáló, de egyenesen zuhanó szociál-gazdasági állapotba került országunk. Jelen időben a kárpátaljaiak külső országokban, főképpen az anyaországban, de Csehországban és Szlovákiában keresik kenyerüket, ahogy tudják. Munkaerejüket olcsón adják, de nekik így is megéri, mert itthon, ha találna is munkát – abból nem tudna megélni családjával.

A társadalmunkban tapasztalt rezignált, lemondó közhangulatnak az életszínvonal, a nemzetgazdaság megállíthatatlannak tűnő zuhanása az oka. A dolgozó alkalmazottak csak három-négyhavi késéssel kapják kézhez a havi fizetésüket. Néha hat-nyolc hónapot is várnak... A nyugdíjasok átlagosan 3-4 hónapi késéssel kapják kézhez nyugdíjaikat. Azt is kettő részben. A minimális nyugdíj 1999. márciusáig 15 hrivny volt; ma 45 hrivnya (egy kenyér ára átlagosan 1,00 hrivnya). Az átlagos nyugdíj 1999. júniusig 35-40 hrivnya volt; júliustól 55-60 hrivnya. Az átlagfizetések 65-85 hrivnya (1,0 hrivny = 53 Ft).

Érthető, a kisnyugdíjasok és a munkanélküliek családjai mély nyomorban élnek. Kilátás a jobbrafordulásra nincsen. Egyelőre. Nagy többségük a szociális nyomor rabjai.

Az egészségügyi szolgáltatások mélyponton vannak: a súlyos beteg számára elavult matracokat tudnak csak nyújtani a kórházban, melyen – vékonysága miatt – az egészséges ember sem tudna feküdni. Mindent – párnákat, lepedőket, takarókat – otthonról kell biztosítani; az étkeztetést a hozzátartozók nyújtják; az orvosságokat a betegnek kell megvásárolnia; a röntgen-felvételért, kardiogramért fizetni kell. Egyelőre csak a mentőszolgálat (elsősegélynyújtás) ingyenes.

A nyugdíjasokat óriási mértékben sújtotta a takarékpénztárokban a banki betétekben való pénzük devalválása. Csak az 1992-1995 évek között az árák szintje harmincegyezerszeresére emel-

kedett a fogyasztási árukra. Ugyanakkor az átlagfizetések ez időszak alatt hozzávetőlegesen csak hatezerre emelkedtek. Azaz az árák emelkedése több mint ötszörösére emelkedtek az átlagfizetések mellett, ami azt jelentette, hogy Ukrajna középstatistikai polgára reális jövedelme több mint ötszörösére csökkent. Vagyis, az 1992-es 100 rubeles fizetés vásárlóereje 1995-re kevesebb, mint 20 rubelre csökkent...

A karbovanecről hírvnyára való pénznyem-csere nem könnyítette meg a köznépmagyari helyzetét. A gyárak és üzemek tömeges leállításai, a súlyos adóprés tovább növeli a munkanélküliek seregét. Az árák a fogyasztói árukra hónapról-hónapra emelkednek. A munkások, a nyugdíjasok, a tanítók, az orvosok, a művelődési dolgozók családjai s a rokkantak életszínvonala a megélhetési határ két oldalán lebegnek. Rengeteg keresztény ember a húsvéti és a karácsonyi ünnepeken nem süthetett kalácsot, pászkát, mert egyszerűen nem volt miből sütniük...

Am vannak kivételek is bőven. Az életszínvonalukra nem panaszkodnak, panaszkodhatnak a bankok hivatalnokai, a minden szintű közigazgatás hivatalnokai, az adóhivatalok alkalmazottjai, a karhatalom és a belbiztonsági erők tagjai, no és a maffia-bandák, reketőrök elburjánzott sokasága.

Hogyan gondolkozik ilyen helyzetben a kárpátaljai magyar ember?

Egy része menekül szülőföldjéről, Kárpátaljáról... Többségünk jól emlékezik a „Szózat” (Vörösmarty Mihály) egy örökérvényű sorára: „... Itt élned, halnod kell”, és ehhez tartjuk magunkat.

Azt, hogy sok kárpátaljai magyar vándorol ki lehetősége birtokában, nem szigorú bírálatképpen említem, mert meg lehet őket is érteni. Am sokunknak – itthon-maradottnak – fáj, hogy a kárpátaljai magyarság száma évről-évre csökkenő tendenciát mutat az összkárpátaljai lakosság évről-évre való növekedése mellett. Csupán a honfoglaló magyarok leszármazottjából marad itt egyre kevesebb... Számunkat 170-200 ezerre becsülik (pontos népszámlálás hiányában). De az utóbbi években szűkebb pátriánkban a temetések száma jóval meghaladja a születéseket. Csoda kell ahhoz, hogy megváltozzanak ezek a szomorú statisztikai adatok.

Isteni csoda, melyet – emlékezve nemzeti imánkra – így kérünk:

„... Százd meg Isten a magyart,
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának. (...).”

Jőröss Béla

Dokumentumok a romániai magyarság életéből

Több, mint egy éves előkészítés előzte meg a Kádár János vezette állami és pártdelegáció 1958 év eleji útját, mely alkalmával Kádár nyíltan lemondott Erdélyről. A dokumentum ugyanakkor elismeri a két ország közötti vitás, megoldatlan kapcsolatainak létét.

Szigorúan titkos!
001087/1/szig.titk/57.
Készült: 2 példányban
Magyar-román kapcsolatok
fejlesztése
Nagykövetség
Bukarest

Hivatkozással Nagykövet Elvtárs fenti számú jelentésére, a magyar-román kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó javaslataihoz az alábbi észrevételeket tesszük:

A magyar kormányférfiaknak, miniszterelnöknek, az MSzMP első titkáranak és a külügyminiszternek, a barátsági-, együttműködési- és kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírásának 10. évfordulója alkalmából, 1958. január 24-re történő meghívása – amennyiben az év folyamán sor kerülne magyar kormány és pártdelegáció bukaresti látogatására – nem célszerű, mert a két látogatás időpontja túl közel esne egymáshoz. Ebben az esetben az évfordulója jelentőségét más módon kellene biztosítani.

Ami a két ország közötti politikai együttműködés mélyebbé tételének kérdéséről illeti, feltétlenül helyesnek tartjuk a két ország vezető személyiségei, elsősorban külügyminiszterei, vagy azok helyettesei időközönként eszmecserét folytatnának a két országot érintő bel- és külpolitikai kérdésekben. Ezek az eszmecserék nagy mértékben hozzájárulnának országaink közötti kapcsolatok elmélyítéséhez és a vitás kérdések megoldásához.

Ugyancsak helyeseljük a tanácsok közötti kölcsönös tapasztalatcseré-látogatások felújítását. Az elmúlt évben az ilyen látogatásoknak igen jó eredményei voltak. Az eszmecseréken túlmenően hasznos személyi kapcsolatok szövődtek a román és magyar tanácsvezetők között.

A személyes ismeretségben, barátságban lévő román és magyar írók, tudósok és más értelmiségiek közötti – a maguk kezdeményezéséből kiinduló – levelezési kapcsolatok felújításának szintén pozitív eredménye volna, de nem tartjuk célszerűnek, ha azt erőltetnénk.

A polgári és jogsegély egyezmény megkötésére vonatkozó tárgyalások most vannak előkészületben.

A jelentés 6. pontjában felvetett javaslatot a természetes személyek függő gazdasági igényei rendezésének kérdéséről a Pénzügyminisztériumtól nyert információk szerint, a nem kereskedelmi fizetések 1957 évi elszámolására kötetendő megállapodásban rendezni kívánják. A Pénzügyminisztériumban előkészületben van egy ilyen megállapodás-tervezet, amely kiterjedne – meghatározott keretek között – az ingatlanok értékének átutalására is.

A magyar-román határállomások létrehozásának kérdése, valamint a vám-egyttműködési szerződés előkészítése tudomásunk szerint folyamatban van.

A külkereskedelmi kapcsolatokra vonatkozó javaslatokat a Külkereskedelmi Minisztériummal ismertettük. A Külkereskedelmi Minisztérium ezekről a kérdésekről már korábbi jelentésekből alaposan tájékozódva volt. Egyben közölték, hogy a javaslatokat figyelembe veszi, amennyiben a lehetőségek engedik, igyekeznek a gazdasági együttműködést akadályozó jelenségeket kiküszöbölni.

A nagykövetségnek a magyar-román kulturális kapcsolatok kiszélesítésére tett javaslatai általában helyesek, s azok nagyrésze már megvalósult, vagy a megvalósulás folyamatában van. A közös magyar filmek gyártására az év elején elvi megállapodás jött létre. Ami a román irodalmi művek magyarországi kiadását illeti, a magyar Kiadói Főigazgatóság

vezetője, Köpeczi Béla ez év februárjában megbeszélést folytatott Bukarestben, amelynek eredményeként az eddigieknél több romániai irodalmi művet adnak ki Magyarországon. Az elkészült kiadói tervekben több romániai író műve szerepel. Román színdarabok, filmek és zeneművek magyarországi bemutatása terén még mindig idegenkedés tapasztalható a magyar szervek részéről.

A 16. pontban a magyar és román operaénekesek együttes közreműködésével készítenő közös hanglemekre vonatkozó javaslat sem megvalósítható, mert nem volna célszerű, hogy egy-egy művész csupán hanglemzfelvételre utazzon ide vagy oda. A hanglemek felvételeket az illető művészek magyarországi vagy romániai vendégszereplésével kell egybe-kötni.

A közös magyar-román komplex folklór kutatás megszervezésére tett javaslat nem elég világos.

Figyelemreméltók azonban a 19. és 20. pontokban felvetett kérdések, amelyeknek megvalósítása igen pozitív eredménnyel járna. Néhány speciális tudományágban a kutató intézeteknél meghatározott időre kölcsönösen egy-egy tudós számára biztosítandó tudományos kutató munka lehetősége a mezőgazdasági természetű kutatások tematikai összehangolása nagy mértékben hozzájárulna a két ország tudósai közötti együttműködés és baráti kapcsolatok elmélyítéséhez. A mezőgazdasági kutató munka összehangolására esetleg megállapodást lehetne kötni.

A fenti javaslatok figyelembevételével a referatura célul tűzte ki, hogy a magyar-román kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó, szélesebb körre kiterjedő átfogóbb összefoglaló feljegyzést készít, amely egyben meghatározná a referatura és a nagykövetség feladatát az elkövetkezendő időre. A referatura most dolgozza fel a kérdéseket, s mihelyt javaslata kész lesz, a nagykövetség álláspontjának és véleményének kikérése céljából rövidesen ki fogja küldeni.

Budapest, 1957. május 11.

(Mányik Pál)
osztályvezető
Külügyminisztérium

A pártos szellem erősítéséért irodalmunkban

A HAZAI MAGYAR irodalom az elmúlt 12 esztendőben az új szocialista román irodalommal megbonthatatlan barátságban fejlődött. Ezen az úton érte el azt a jelentős eszmei-művészi színvonalat, amely a hazánkban élő többi nemzetiség kibontakozó irodalmával és művészetével együtt a párt marxista-leninista nemzeti politikájának sikeres megvalósulását példázza.

Irodalmunk nem légüres térben fejlődött, hanem itt, a Román Népköztársaságban, a közös hazában, ahol a különböző nemzetiségek dolgozói a román néppel testvéri összeforrottságban tömörülnek a szocializmus építését vezető Román Munkáspárt köré. Ebből természetszerűleg következik, hogy a magyar nemzetiség irodalma hazánk szocialista kultúrájának szerves része. Fejlődése elválaszthatatlan a román irodalom kialakulásától, hiszen közös alapjukat az országunkban ható egyazon általános gazdasági és politikai tényezők alkotják, és jelenleg is előrehaladásuk irányát ezek a közös tényezők határozzák meg.

Azok az eredmények, amelyeket a hazai magyar irodalom 1944. augusztus 23-a után és különösen a szocialista építés szakaszában a román irodalommal egyidejűleg elért, a párt termékeny iránymutatásán alapulnak. Íróink alkotó munkájuk során mindvégig érezték és ma is érzik a párt megértő és hatékony támogatását. Ennek a türelmes nevelőmunkának és következetes eszmei irányításnak köszönhetjük, hogy közvetlenül az Írószövetség első kongresszusa előtt arról adhatunk számot, hogy: a hazai magyar irodalom minden igazán jelentős képviselője tehetségét és tudását őszintén a munkásosztály ügyének szolgálatába állította, és egyesült erővel küzd azért, hogy irodalmunk minél jobban segítse szocialista építésünk mai nagy feladatainak megoldását.

Íróink jelentős csoportja már közvetlen a felszabadulás után felsorakozott a párt zászlaja alá. Azóta egész sor olyan mű született, amely a legjobb bizonyosság arra, hogy a romániai magyar írók értékes tábora a párt mutatta úton találta meg a dolgozó milliók ügyével való értelmi és

érzelmi azonosulás lehetőségét. A kibontakozás állomásait jelző regények, novellák és verskötetek ma már többnyire román nyelven is közkezen forognak, hazánk kultúrájának közkincsévé váltak. Köztük a legértékesebbek (például Kovács György: *Foggal és körömmel*, Asztalos István: *Szél fúvatlan nem indul* című regénye, Nagy István több munkája, Sütő András novellái stb.) külföldön is több ízben méltó módon képviselték népköztársaságunk új irodalmát.

Irodalmi életünk minden jelentős lépése és megmozdulása közvetlenül a párt ösztönző támogatásából és eszmei irányításából fakad. Az a szüntelen gazdagodás, amely a hazai magyar irodalomra, különösen a szocialista építés szakaszában jellemző, az irodalmi alkotás és a pártpolitika alkotó kapcsolatának eredménye. Irodalmunk gazdagodását ezekben az években az új írónemzedék jelentkezése teszi erőteljessé. Az 1948-49-es esztendőben a nagy tapasztalattal rendelkező, élenjáró romániai magyar írók: Nagy István, Kovács György, Asztalos István, Horváth Imre, Szentimrei Jenő, Molter Károly, Szabédi László, Szemplér Ferenc, Horváth István. Kiss Jenő mellé felsorakozik egy fiatal írógárda, amelynek a képviselői (Sütő András, Papp Ferenc, Létay Lajos, Majtényi Erik, Hajdu Zoltán, Szász János, Márki Zoltán, Bárdos Artúr, Hornyák József stb.) rövid időn belül irodalmunk derékhadát alakítják ki.

A párt ösztönző irodalompolitikája eredményeként irodalmunk gazdagodása tovább tart: az írói front évről évre új tehetségekkel gyarapodik. Csak az utóbbi 4-5 esztendőben egy egész sor fiatal író és költő neve válik országszerte ismertté. És ezek között a fiatalok között ma már többen vannak olyanok, akikre egész irodalmunk büszke, hiszen – hogy csak pár nevet említsék – Szabó Gyula regénye, Bajor Andor szatirái, Fodor Sándor novellái, Kányádi Sándor és Székely János versei irodalmunk legközkedveltebb alkotásai közé tartoznak.

Irodalmunk gazdagodási folyamatára a fiatal tehetségek egyre sűrűbb jelentkezése mellett igen jel-

lemző az a figyelemre méltó mennyiségi és minőségi növekedés, amely a párt kezdeményező és mozgósító munkája hatására az 1953-as esztendőben indult meg erőteljesebben. Ismeretes ugyanis, hogy a párt Központi Vezetősége által 1953-ban összehívott ülésen a kommunista és pártönkívüli írók megvitatták az irodalmi munka égető kérdéseit (az adminisztratív irányzatot, a negativista bírálatot, a dogmatizmus megnyilvánulásait stb.) és ez után az ülés után komoly intézkedések történtek a hiányosságok felszámolására.

A Kolozsváron már 1946 óta megjelenő Utunk című irodalmi hetilap mellett ebben az időszakban létesült a Magyar Autonóm Tartomány székhelyén, Marosvásárhelyen, az Igaz Szó, hazai magyar irodalmunk havonként megjelenő folyóirata. A párt marxista-leninista kultúrpolitikájának köszönhetjük, hogy az Igaz Szó ezekben az években a párt állandó támogatását élvezve, eredményesen tudott harcolni irodalmi frontunk kiszélesítéséért, minden néphez hű, becsületes író munkába állításáért. Az Igaz Szó oldalain megszólaltak azok az idős írók, akik az 1947-48-as években a különböző irodalmi fórumok szüklátóköri tevékenysége következtében nem találták meg helyüket új irodalmunkban. Évekig tartó hallgatás után kapcsolódott be irodalmi életünkbe a hetven éven felüli Tompa László, Antalffy Endre, Tomcsa Sándor, Endre Károly, Sebestyén Béla és mások. Ezekben az években kezdte újra írói munkásságát Gagyi László, Kemény János és Kiss László. Az Utunk oldalain is bővült az írói tábor: Kós Károly és Bartalis János írásainak újra megjelenése szintén irodalmunk gazdagabb kibontakozásáról adott hírt.

Az írói tábor kiszélesedése az utóbbi években együtt járt irodalmunk eszmei egységének erősödésével. A legfiatalabb és a legidősebb írónemzedékhez tartozó költők és írók ma egységesebben vállalják a munkásosztály ügyének szolgálatát, mint bármikor, és minden erejükkel azon vannak, hogy alkotásaik hatékonyan szolgálják a szocializmus mielőbbi felépítését hazánkban. Az

olyan értékes alkotások, mint Kovács György: *A bokréta* című regénye, Nagy István: *A legmagasabb hőfokon* című átdolgozott munkája, Asztalos István utóbb megjelent novellái, Szabó Gyula: *Gondos-atyafiság* című regényének első kötete, Sütő András: *Félrejáró Salamon* című hosszabb elbeszélése és Szemlér Ferenc, Kiss Jenő, Horváth Imre, Majtényi Erik, Kányádi Sándor utóbbi hónapokban írott versei azt bizonyítják, hogy íróink a párt eszmei irányítása alapján, a pártos író felelősségtudatával és harcos állásfoglalásával, magas művészi színvonalon tükrözik dolgozóink harcát, az új ember gazdag érzelm- és gondolatvilágát. Ezek az eredmények, a kétszeresére növekedett irodalmi termés s a szüntelenül gazdagodó és eszmeileg tisztuló folyóirataink, valamint az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó és az Ifjúsági Kiadó közel egy évtizede dolgozó bukaresti-kolozsvári szerkesztőségeinek és az Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó Magyar Autonóm Tartományi Fiókjának sikerei abban a kemény küzdelemben születtek, amelyet íróink a párt vezetésével, a burzsoá ideológia mindennemű beszűremlése ellen folytattak. A Scinteianak *Az ideológiai munka magasabb színvonaláért* és *A pártszellemtől való eltérések ellen* című cikkei arra figyelmeztetnek, hogy irodalmunk további fejlődésének és szüntelen gazdagodásának egyetlen biztosítéka a következetes elvi harc a burzsoá ideológia beszűremlése ellen, minden olyan idegen ideológiai áramlat ellen, amely gyengíteni igyekszik irodalmunkban a pártszellemet, és tagadni próbálja a párt eszmei irányítását.

Nem szabad elfelejtenünk – írja a Scinteianak *A pártszellemtől való eltérések ellen* című cikke –, hogy országunkban a burzsoá ideológiának még megvan az alapja a gazdaság nem szocialista alakulatainak, a kizsákmányoló osztályok maradványainak létezésében, és hogy kívülről az agresszív imperialista körök is táplálják ezt az ideológiát. Az Al. Jár pártellenes, népi demokráciánk eredményeit becsmérő magatartását feltáró dokumentumok világossá teszik előttünk az idegen ideológiai befolyás romboló következményét. A Scinteianak megjelent dokumentumok a hazai magyar írók figyelmét is erőteljesen felhívják a burzsoá ideológia elleni harc jelentőségére és

arra a veszélyre, ami a liberalizmus, negatívizmus és a polgári anarchisztikus individualizmus jelenthet irodalmunk számára, ha csírájában nem fojtjuk el ezeket az idegen tendenciákat.

A pártszellemtől való eltérések ellen című dokumentum a hazai magyar irodalmi életben is az ideológiai munka kiindulópontja kell, hogy legyen. Ha az idézett Scinteia-cikk szellemében megvizsgáljuk azokat a tendenciákat, amelyek az utóbbi hónapokban irodalmi életünkben bizonyos mértékig éreztették hatásukat, azt látjuk, hogy pártunk II. kongresszusának és különösen a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusának az ideológiai munkára vonatkozó iránymutatásait egyesek félreértették, rosszul értelmezték. Irodalmi köreinkben az utóbbi időben olyan hangok voltak hallhatók, hogy ha a kapitalizmusról a szocializmusba való átmenet időszakában az osztályharc nem a kieleződés irányába fejlődik, az ideológiai fronton, az irodalom területén szabadabb teret lehet biztosítani a liberalizmusnak. Egyesek a személyi kultusz és a dogmatizmus elleni harcot egyoldalúan fogták fel. Nem értették meg eléggé, hogy a dogmatizmus és a vulgarizáló tendenciák ellen csak arról az álláspontonról lehet eredményesen harcolni, amely egyenlő elvi határozottsággal veszi fel a küzdelmet a liberalizmus ellen is, vagyis csakis a kommunista pártosság eszmei alapjáról indíthatunk kétfrontos harcot a szocialista realizmustól idegen áramlatok ellen.

A dogmatizmus és a sematizmus elleni harc egyoldalú felfogásának káros következménye az utóbbi hónapok írói gyakorlatában jól lemérhetően jelentkezett. Ha az Igaz Szóban és az Utunkban közölt versanyagot egy félévre visszamenőleg áttekintjük, azt tapasztaljuk, mintha költőink a sematikus és sablonos versek ellen a direkt politizáló költői gyakorlat megkerülésével védekeznének. A szembeötlő hiba azonban nem a politikai költészet lemaradásában mutatkozik elsősorban, hanem az intímabb költői témák gyakori polgári felfogásában és a polgári költészetre jellemző megénekelésében. A sematikus líra elleni küzdelemben költőink gyakorlatában határozottan észlelhetők az apolitikus tendenciák. Nem az a baj, hogy az utóbbi időben a költők nagy

része előszeretettel énekel a tavaszról, a tájról és a virágokról, hanem az, hogy ezekben a versekben a költők időtől és tértől függetlenül dalolnak a tavaszról, a szerelemről és az ifjúságról, kiélve magukat olyan öncélú hasonlatokban, amelyek nem egyszer a múlt századvégi almanach-líra biedermaier hangulatát idézik. Prózánk legfrissebb termése szintén arról tanúskodik, hogy a dogmatizmus és a sematizmus elleni harcot íróink nem mindig az eszmeiségért vívott állandó harcunk továbbfejlesztéseként fogták fel. A prózáírásokban sem lehet a sematizmus ellen az idősszerűség megkerülésével felvenni a harcot. Az utóbbi félévben megjelent novellák és elbeszélések alapján jogosnak érzem újra hangsúlyozni, bár ezt már számtalanszor elmondtuk, hogy új, pártos irodalmunk kibontakozása és további erősödése a jelen témáinak feldolgozásával áll vagy bukik. A dogmatizmus elleni harcot semmilyen körülmények között sem értelmezhetjük úgy, hogy lemondunk azokról a tematikai igényekről, amelyek kielégítésével irodalmunk konkrétabban és szorosabban kapcsolódhat új valóságunkhoz.

A hazai magyar írók között az írószövetségi kongresszust megelőző viták és eszmecserek, amelyek többnyire nem az Utunk és az Igaz Szó hasábjain zajlottak le, hanem írószövetségi és szerkesztőségi megbeszéléseken, a kétfrontos harc értelmezésének eltorzítását tükrözték. Elvont, skolasztikus viták alakultak ki akörül, hogy a fejlődés jelenlegi szakaszában a dogmatizmus vagy a liberalizmus, a vulgarizáló vagy esztétizáló tendenciák a sematizmus vagy a formalizmus, az idillizmus vagy a negatívizmus ellen kell irányítani a főcsapást. Irodalmi sajtóunkban szöveget nyert az az állásfoglalás, amely elméletben hirdeti a kétfrontos harcot, a gyakorlatban azonban hajlamos szemet hunyni a polgári liberalizmus és negatívizmus felett, s irodalmunk gyakorlatában csak a dogmatizmust és az idillizmust hajlandó meglátni. Ez az állásfoglalás, amely irodalmunk legveszélyesebb ellenségét az idillizmusban látja, és az idillizmus elleni harcban jelöli meg a főcsapás irányát, nem véletlen, ha azt hirdeti, hogy a hazai magyar irodalom negatívista írás alig akad. Irodalmi sajtóunkban valóban nem találhatunk sok negatívista írást. Az Igaz Szó szerkesztése köz-

ben azonban azt tapasztaltam, hogy nem is olyan „ritka, mint a fehér holló” az olyan kézirat, amelynek a szerzője a kispolgári anarchizmus álláspontjáról szemléli valóságunkat, és mert eszmeileg helytelenül tájékozódik, életünkről a pesszimizmus és a lemondás hangján negativista, nem egyszer kimondottan defelista képet rajzol. Amikor irodalmi életünkben a párt iránymutatását követve, a kommunista pártosság eszmei állásfoglalása alapján vállalkozunk a kétfrontos harcot, hiba lenne csak arról tudomást venni, amit lapjaink közölnek és nem venni tudomásul azt a harcot, amelyet szerkesztőségeink a dogmatizmus és a sematizmus elleni küzdelemmel egyidejűleg a polgári liberalizmus és negativista tendenciák ellen folytatnak. És ha szerkesztőségeink ilyen harcot folytatnak – márpedig folytatnak –, akkor a negativista tendenciák a hazai magyar irodalomban nem kialakult fantomok, hanem konkrétan létező, hibás törekvések, amelyeket irodalmunk fejlődése érdekében fel kell számolnunk.

A párt minden egyes irodalommal kapcsolatos útmutatása, *A párt-szellemtől való eltérések* ellen című Scinteia-cikk is arra figyelmeztet, hogy az irodalomban a szocialista realizmus alkotási módszerének kiteljesítéséért két fronton, két veszély ellen küzdünk. A szovjet esztétika tapasztalatai pedig arra tanítanak, hogy: mindig az a nagyobb veszély, amelyik ellen beszüntetjük a harcot. A főcsapás korán elvont skolasztikus vita nem segíti harcunkat, csak zavart kelt, és a leglényegesebb időszerről feladatokról tereli el a figyelmet.

A burzsoá ideológia elleni harc frontján, a liberalizmus és a dogmatizmus, a negativizmus és az idillizmus elleni küzdelemben mindig oda kell mérnünk a főcsapást, ahol az idegen tendenciák erőteljesen érvényesülnek. Ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy amikor a dogmatizmus és a sematizmus elleni küzdelemben megnyilvánuló liberális és negativista tendenciák ellen a főcsapás erejével felvesszük a harcot, ugyanakkor nem folytatunk állandó és kitarató elvi támadást a dogmatizmus és idillizmus ellen. És fordítva: amikor a dogmatizmus és vulgarizálás olyan kirívó esetei figyelmeztetnek a szimplista, irodalomellenes tendenciákra, mint amilyen kirívó eset figyelmeztetett Al. Jar pártellenes

megnyilvánulásában a liberalizmus és negativizmus veszélyére, nem indítunk a főcsapás erejével támadást az idillizmus és sematizmus hurráhangulatokat tükröző, leszerelő tendenciái ellen. A párt ügyét öntudatosan szolgáló, harcos íróknak mindig azon a frontszakaszon kell magasra tartania a kommunista pártosság zászlaját, amelyik frontszakaszon a

párt harca hívó szava felcsendül. A harc azonnali gyorsasággal való vállalása a pártos írói öntudat fokmérője.

Hajdu Győző
Igaz Szó, 1956

(A szerzőt 1996-ban Corneliu Vadim Tudor, pártja, a Nagy Románia Párt nevében kitüntette)

Szabad Magyar Újságírók Szövetsége

P.O. BOX 7416, BALTIMORE, MD 21227-0416, T/F: 410-242-5333

millenniumi pályázatának eredménye

A Szabad Magyar Újságírók Szövetsége, 2000. augusztus 20-ára meghirdetett pályázatára 95 pályamű érkezett – elbeszélés, vers, történelmi korrajz, tanulmány –, többségében az elszakított területekről – Erdély, Felvidék, Délvidék –, de kaptunk szinte a világ minden részéről. A pályázaton minden olyan mű szerepelhetett, amelynek tárgya a magyar millennium, a magyar államiság megalakulása és az ország ezeréves fennállása. Sajnos a pályázatok kb. 60 százaléka nem foglalkozott a millenniummal. Ezzel kapcsolatban a bíráló bizottság egyik tagja a következőket írja: „Első benyomásom, hogy a pályázók nagy része nem értette meg, vagy félreértette a lényegét. Ennek ellenére valamennyi pályázatot áthatja egy izzó hazas és magyarságszeretet. Büszkék magyarságukra és szeretik is azt.”

A meghirdetett díjak: I. díj 200 dollár, II. díj 100 dollár, a III. díj 50 dollár és díszoklevél minden díjhoz. A következő öt legjobb pályázat dícsérő oklevelet fog kapni. Mivel a jelölések nem voltak egyöntetűek, ezért a díjakat megosztottuk két első, két második és két harmadik díjra.

A díjazottak nevei és műveik:

I. díj megosztva: *Bezzegh Alpár*, Kőszegszerdahely (Magyarország). „Irány Európa! avagy Szent István és a keresztény magyar állam megszületése”, és *borosjenői Kádár István* (USA) „Szent István jelképei”.

II. díj megosztva: *Kamoncsa Márta* (Felvidék). „Magyar államiság megalakulása, az ország ezeréves fennállása, különös tekintettel a Szent Korona-tanra”, és *Fülöp Mónika* (Erdély): „Egy magyar ifjú gondolatai a magyar állam ezeréves fennállásának ünnepén”.

III. díj megosztva: *Mészáros Zoltán* (Délvidék): „Hogyan lehetett Magyarország a középkor egyik európai nagyhatalma, és mit tehetünk mi most”, és *Eröss István* (Erdély): „A magyar állam megalakulása és az ország ezeréves fennállása.”

Dícsérő elismerésben részesültek:

Karvanszky Mónika (Felvidék): „Millennium”, *Lévay Papp László* (Erdély): „A király álma”, *Czirják Edith* (Erdély): „Millennium” (vers), *Dávid Árpád István* (Kanada): „A magyar millennium”, *Miklós András* (Franciaország): „Mennyei Uram” (elbeszélő költemény) című munkáik.

A bíráló bizottság tagjai: *Szalay Gyula* író, újságíró (Florida). *Nyitray Katalin* tanárnő (Baltimore). *Ormay Gabriella* tanárnő (Toronto). *Ditróiné, dr. Csibi Éva* újságíró (Kanada).

A Szövetség a beküldött pályaművek egy-egy példányát három magyarországi archívumban helyezi el. Ezek: a budapesti Széchenyi Könyvtár, a lakiteleki Emigrációs Gyűjtemény és a szegedi Somogyi Könyvtár amerikai gyűjteménye. Egyet a Szövetség megtart saját archívumában.

Ez volt a sorrendben a Szövetség harmadik pályázati hirdetménye. Az első 1996-ban az 56-os forradalom emlékére (akkor mindössze 26 pályamű érkezett), 1998-ban az 1848–49-es forradalom tiszteletére 29 pályázatot kaptunk.

A Szövetség nevében köszönetet mondok a pályázóknak, a bírálóbizottság tagjainak és az írott és elektromos sajtónak, melyek közzétették hirdetményünket.

Soós József főtítkár

Erdélyi tallérok az európai pénzforgalomban

ADALÉK BÁTHORI ZSIGMOND PÉNZVERÉSÉHEZ

Báthori Zsigmond neve már rövid, de – a legcsekélyebb túlzás nélkül is – fordulatokban gazdag pályafutása alatt helyet kapott a pénztörténeti szakirodalomban. 1590-ben és 1593-ban vert tallérjainak mérethű metszetei először 1597-ben, majd 1604-ben jelentek meg Münchenben.

Az 1597-ben „fényességes és méltóságos erdélyi fejedelemnek” és „mindkét Valachia urának” titulált Báthori Zsigmond már végleg leköszönt a fejedelmi trónról, amikor az 1610. évi alsó-szászországi pénzrendelet nyomtatott példányain hírül adták 1592. év (3. ábra) tallérjainak árfolyamát, s a rendelet egyik – Erfurtban készült és Lipcsében forgalmazott – változata magát a pénzt is ábrázolta. Az alsó-szászországi végzés szerint az erdélyi tallér törvényes kursusa „Böhemische Wehrung”-on 78 krajcár, „Meißnische Wehrung”-on 26 garas, illetve „Lübeckische Wehrung”-on 35 schilling volt, ami azt jelentette, hogy árfolyama elmaradt a birodalmi talléré-tól.

Az árfolyamkülönbség oka abban rejlett, hogy az erdélyi tallérok a tiroli mintát követő magyar tallérokhoz hasonlóan 14 latos (0,875) ezüsből készültek, s így színsúlyuk nem érte el a mértékadó birodalmi tallérokét. Báthori Zsigmond tallérja hét – 1585 és 1607 között vert – németalföldi, illetve egy 1586. évi spanyol tallérral azonos kursusúnak ítéltetett. A csak 54 krajcárra értékelt oroszlanos tallérhoz, illetve a még ennél is gyengébb olasz tallérokhoz képest az erdélyi tallér – sport nyelven szólva – az európai mezőny első feléhez tartozott.

Az 1610. évi alsó-szászországi végzés idején Báthori Zsigmond tallérja már

csaknem két évtizede volt forgalomban. Nyilván többször cserélt gazdát addig, amíg – akár a lengyel és a cseh, illetve akár az osztrák térségen át – német földre jutott. Árfolyamának meghatározását nem az eredete, erdélyi mivolta, hanem a törvényes mértéknél szerényebbnek tartott nemesfém tartalma indokolta. Krajcárban és garasban számítva egyaránt 7,1 %-kal, schillingben pedig 5,4 %-kal alacsonyabban állapították meg kurszusát a birodalmi tallérénál.

A három – váltópénzenként különböző – árfolyam közül az ún. „Böhemische Wehrung” az, ami kifejezetten megtévesztő, ez esetben ugyanis nem a cseh pénzrendszerrel, hanem a „Reichswährung”-ként elfogadott 60 krajcáros számítási forintról volt szó, amit a birodalmi tallér kurszusának meghatározása egyértelműen jelez: „Valvation Silberner Müntzsorten. Ein Reichsthaler (=) Böhemischer Wehrung 21 Batzen. Thut 1 Gulden 24 Kreutzer.” A „Meißnische Wehrung” a szászországi, a „Lübeckische Wehrung” pedig az észak-német térség számítási módját reprezentálja, mindkettő kiemelkedően fontos volt a maga korában.

Adam Berg fentebb említett „Münzenbuch”-ja szerint 1597-ben Báthori Zsigmond tallérjai 17 batzent, azaz 68 krajcárt értek. Mivel ekkor a birodalmi tallér árfolyama 72 krajcár volt, a szerző nemcsak bemutatta az ol-

vasóknak az erdélyi vereteket, hanem tájékoztatta is őket arról, hogy Báthori Zsigmond tallérjai a Reichstalernél kevesebbet értek.

Az erdélyi, illetve a birodalmi tallérok közötti árfolyamkülönbség – nemesfém tartalmuk eltérő voltából adódóan – a későbbiekben is fennmaradt, de a váltópénzek minőségének rontása miatt a tallérok árfolyama fokozatosan feljebb kúszott, ez tükröződik Báthori Zsigmond tallérjainak krajcárértékében, amely az 1597. évi 68-ról 1610-ben 72 krajcárra emelkedett. Követte a birodalmi tallér kurszusát, amely mindhárom pénzneemben számítva emelkedő tendenciájú volt.

Báthori Zsigmond fenti tallérjai, miként azt a képek mutatják, 1590., 1592. és 1593. évi veretek. Másolóiuk figyelmét apró részletek sem kerültk el, verdegyet ennek ellenére nem láthatunk rajtuk. Nyilván azért nem, mert az eredeti példányokon sem volt. A fejedelem tallérjainak nagy hányada készült verdegy nélkül, ismertek viszont olyan példányok is, amelyeken az „N-B” jelzés nagybányai eredetükre vall. Több mint valószínű, hogy a verdegy nélküli tallérok szintén Nagybányán készültek.

A nagybányai verde Báthori Zsigmond kori tallér-produkcióját már Newald is igen tekintélyesnek vélte, bár sem a kiveret pénzek számáról, sem a felhasznált nemesfém pontos mennyiségéről nem maradtak fenn adatok. Szintén Newald hívta fel a figyelmet arra, hogy Báthori Zsigmond szép és számos változatban fennmaradt tallérjai az adott időszak legkorszerűbb technikai eljárásával, hengeres pénznyomással készültek.

Az 1610. évi alsó-szászországi pénzrendeletten összesen 16 európai tallér elő- és hátlapját mintázták meg mérethűen. Feltételezhető, hogy az erdélyi tallér nem volt kitüntetett helyzetben, képi ábrázolására nyilván nem fordítottak nagyobb gondot, mint a többiekére. Nos, az összehasonlításra módot adó képek nem hagynak kétséget afelől, hogy a hányatott sorsú fejedelem tallérja nem csak belekerült az európai pénzforgalomba, hanem technikai kivitelét tekintve európai színvonalúnak bizonyult. Anélkül volt korszerű, hogy erdélyi karakterét elvesztette volna.

Jó egy századdal ezelőtt Newald 90 olyan erdélyi tallérváltozatra utalhatott, amelyek Báthori Zsigmond idejében készültek. Resch a századelőn a fejedelem 1589-1597 közötti tallérjainak már 103 variánsát regisztrálta. Eves átlagban – kerekítve – 11 változattal számolhatnánk, ennél azonban többet mond az a tény, hogy a skála 1593-ban volt a leg-

A törvényes kursusok neve	A birodalmi tallér árfolyama	Az erdélyi tallér árfolyama
„Böhemische Wehrung”	84 krajcár	78 krajcár
„Meißnische Wehrung”	28 garas	26 garas
„Lübeckische Wehrung”	37 schilling	35 schilling

A BIRODALMI TALLÉR ÁRFOLYAMA

Év	krajcárban	szász garasban	északnémet schillingben
1600	72	24	33
1610	84	28-29	37

gazdagabb (21 változat), míg 1592-ből 18, illetve 1590-ből 17 változat ismert. A három évszám láttán kézenfekvő a következtetés, hogy a pénzértékviszonyokról tájékoztató német források nem véletlenül említették Báthori Zsigmond 1590., 1592. és 1593. évi tallérjait, – feltehető, hogy ezekben az esztendőben az átlagosnál több tallért vertek Nagybányán. A változatok nagy számából joggal következtetett Newald a nagybányai pénzverőház jelentékeny produkciójára.

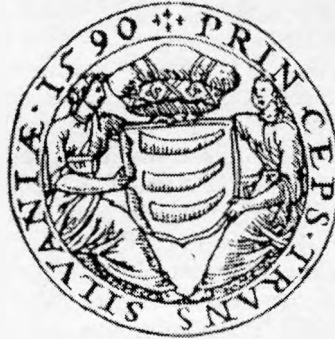
A kutatási eredményeit részben megerősítő, részben – újabb források nyomán – korrigáló Gündisch tanulmányából markánsabban tűnik ki az, hogy a nagybányai pénzverés fellendítésében a Szepesi Kamara támogatását élvező Felizian von Herberstein játszott meghatározó szerepet. Az ambiciózus és minden jel szerint kiváló szervezőkészséggel megáldott bérlő 1578-tól érdeklődött Nagybánya iránt. Nemcsak a pénzverde bérletének megszerzése volt a célja, hanem a verde korszerűsítése, s ami ennél még fontosabb, működési feltételeinek a lehető legszélesebb körű biztosítása is szándékában állt. Ennek érdekében korszerűsítette a Nagybánya környéki nemesérc-bányászatot, gondot fordított a tárnák víztelenítésére. Az sem zárható ki, hogy emelte az ezüst felvásárlási árát, tevékenységének eredményeként néhány év alatt hozzávetőlegesen több mint négyszeresére emelkedett a pénzverésre használt nemesfém mennyisége. Erre a bázisra épült a – fentebb már említett – korszerű, vízi erővel működtetett hengeres pénznyomó apparátus 1582-től, amelyik Kassa után a második volt az országban azzal a különbséggel, hogy termékeinek minősége ellen nem merült fel kifogás.

Felizian von Herberstein 1590-ben bekövetkezett halála után Báthori Zsigmond a Herberstein-család tagjainak kezén hagyta Nagybánya bérlését, s a kilencvenes évek elején Nagybánya meg elegendő tartalékokkal rendelkezett ahhoz, hogy verdéjéből nagy mennyiségben kerüljenek ki technikailag kifogástalan, ugyanakkor jellegzetesen erdélyi tallérok. A változatok száma azonban 1594-től csökkent, amit műszaki okokkal nem lehet magyarázni, mert a be rendezések még 1599-ben is jól működtek.

Báthori Zsigmond európai színvonalú és néhány évig – minden valószínűség szerint – jelentős tallérverésének le hanyatlását könnyű, de túl olcsó lenne pusztán személyi okokra visszavezetni. Részben a fejedelem állhatatlansága, részben a könnyelműnek minősített, s ezért hivatalból 1597-ben elmozdított Friedrich von Herberstein nem kielégítő ténykedése nyilván hozzájárult ahhoz, hogy 1598-ban tallért már nem bocsátottak ki Báthori Zsigmond nevére. A tizenöt éves háború Erdélyt sújtó csapásai azonban kétségtelenül nagyobb

Báthori Zsigmond tallérjainak mérethű ábrái
Adam Berg könyvéből

Báthori Zsigmond tallérja az 1610. évi alsó-szászországi pénzrendeleten

súllyal esnek latba akkor, amikor a nagybányai pénzverés hanyatlásának okait keressük; 1599-ben a pénzített nemesfém a felét sem, 1601-ben pedig már a negyedét sem érte el az 1580-as évek csúcspontjának.

A politikai és a háborús viszontagságok mellett figyelembe kell venni azt is, hogy a századforduló táján az emisszió struktúrája nemzetközi viszonylatban ugyancsak átalakulóban volt. A verdéből mind kevesebb tallér, kiváltképpen kevesebb jó minőségű, azaz törvényes finomságú tallér került ki, sőt maguk a tallérok is a mind nagyobb tömegben vert és egyre silányabb váltópénzek nyersanyagává váltak. Részben ezért következett be a jó pénzek árfolyamának emelkedése, illetve a kortársak által gyakran kárhözhatott drágaság. 1610 januárjában, amikor az alsó-szászországi rendek többek között az erdélyi tallér árfolyamát is megszabták, nem leszorítani igyekeztek a nagy értékű pénzek kurzusát, hanem – éppen ellenkezőleg – árfolyamuk felszökésének kívánták elejét venni.

Báthori Zsigmond 1592-ben vert tallérjának 78 krajcáros kurzusa, amennyiben finomsági próba nyomán állapították meg értékét, csaknem pontosan megfelelt a körmői veretek átlagának. Az árfolyamok összehasonlítása megerősíti azt, hogy az erdélyi pénzverés a tallérok esetében ugyancsak a királyi Magyarország gyakorlatát követte. Az utóbbit nemcsak a szakirodalomra támaszkodva állíthatjuk, hanem mértékadó tárgyi bizonyíték is szól mellette; Regensburgban 1609-ben finomsági pró-

bának vetették alá II. Mátyás két azévi magyar tallérját, az egyik értékét 76 1/4 krajcárban, a másikat pedig 81 3/8-ad krajcárban állapították meg, a kettő átlaga – 78,8 krajcár – alig haladja meg Báthori Zsigmond tallérjának fenti árfolyamát.

Az erdélyi és az imént említett magyar tallérok, miként a hazánkban circulating külföldi veretek, részesei voltak az európai pénzforgalomnak. Árfolyamuk megállapítása, Báthori Zsigmond tallérjainak képi ábrázolása azt tanúsítja, hogy Keletről Nyugatra is vezetett a nagy értékű ezüst pénzek útja, noha szekuláris átvilágatokat tekintve fordított irányban kétségtelenül erősebb volt az érmévé alakított nemesfém áramlása.

Báthori Zsigmond tallérjainak természetesen csak egy része került külföldre, más részük Erdélyben és Magyarországon forgott a későbbiekben. A Báthoriak címeréről „fogas talléroknek” nevezte a népnyelv e fejedelmi vereteket, s könnyebb súlyuk ellenére az imperiális tallérokkal azonos értékben számították őket.

Több mint valószínű, hogy az 1590-es évek elejének jelentős tallérprodukcója mellett éppen a jellegzetes éremképpel, illetve részben az említett 1610. évi alsó-szászországi pénzrendelettel magyarázható az, hogy a régi európai tallérok szászországi kiadványában Báthori Zsigmond egyik 1593. évi ezüstje képviseli Erdély tallérjait.

A magyar történelem oktatása Romániában

I.

A témakör izgalmasságát nemcsak abban vélem érdekesnek, hogy azt egy reális kisebbségpolitikai igény kéri, hanem abban is, hogy ma erről lehet írni és beszélni úgy, mint a múltban teljesen perifériára kényszerült kérdésről.

Meghökkenítő megállapítás amit az alábbiakban közlök, de a tiszta helyzetkép felleltározása érdekében elengedhetetlenül szükséges. Nem a magam, hanem Kocsis István történész megállapításait idézem. Bizonyos ultranacionalista körök felfogása szerint a magyaroknak azért kell eltűnni a Kárpát-medencéből, mert azt észérvekkel nem lehet megmagyarázni, hogy Magyarország kisebb, mint az lecsatolt Erdély. Eszerint az ultranacionalista ideológia szerint, csak akkor lesz megnyugtató a trianoni döntés, ha Romániából eltűnnek a magyarok, ha a kárvallottak nem itt fognak élni. Akkor a lelkiismeret furdalás, de a félelem is feloldódik.

Szomorú és lehangoló, a Kárpát-medencén belül, nevezetesen Romániában a magyar nemzetiségi történelemoktatás lehetőségeit csak ilyen konstellációban szemlélhetjük.

A balkáni történelemszemlélet dicsfényének koordinátái között nyomasztó teher és lesújtó diagnózis: a nemzeti történelemtudomány nem hajlandó szembesülni valós történelmével.

A félelem, a hiteltelenség, a tudományos alap, a bizonytalanság és kétely, a hamis patriotizmus mind deviáns megnyilvánulásai a tárgyilagosságot nélkülöző történelemszemléletnek, tanításnak és írásnak.

Az eltelt fél évszázad kötelezettség nélküli társadalma és annak sérült infrastruktúrája, kitermelte önmagából a koraszülött, szellemi, lelki és hitéleti mennyezet nélküli katolikus világrendet, vagy rendtelenséget, a szocializmust és a kommunizmust. Majd ez a társadalmi rend világra segítette az érték-semleges és érték-igénytelen iskolát, az infantilis tanügyi és iskolapolitikát, s benne a hamis történelemszemléletet.

A második világháború után deszpre tömték elméletünket a szla-

vofil történelemszemlélettel. Jóformán le sem lohadt ez a trend s már masszírozták az agyunkat a dákoromán kontinuitás elmélet kihegyezett axiómáival, úgy, hogy felszabták tőle a szürkeállományunk.

Ennek a zűrzavarnak a sorvasztó szele a Kárpát-medencébe is begyűrűzött. Ha csak közvetett módon, de ez a történelemszemlélet és ideológia is hozzájárult a szellemi, lelki, hitéleti, politikai dillémákban szenvedő embertípus megteremtéséhez. Ennek a deviáns történelemszemlélettel klónozott embertípusnak a klasszikus keresztény értékrendjében összetörtek minden olyan kapcsolatrendszer, ami emberhez, Istenhez, társadalomhoz, lelkéhez és a valós világhoz kötötte. Így látott napvilágot a történelemszemléletében teljesen elbizonytalanodott lélek, akit a proletárinternacionalizmus és a kizárólagosság kategorizáló elveit valló cionizmus és a szabadkőműves életszemlélet, megfosztott nemzetiségi identitástudatától. Így termelte ki a Rákosi-Kádár éra azt a magyarországi nemzedéket, amely kincses Kolozsvárt Kárpát-Ukrajnában, Husztot, Munkácsot, Lőcsét a térképen Erdélyben kereste.

II.

Egy ilyen letagzódott állapotban hogyan lehet a Kárpát-medencén belül a történelemoktatást agónikus állapotából feltámasztani?

Nagyrészt csak a saját magunk erejéből. Makkai Sándor a „Magunk revíziójában” 1931-ben ezt úgy fogalmazta meg, hogy sajátságos életformánkban, kisebbségi létünkben csak annyit valósíthatunk meg, amennyit minden külső segítség nélkül a magunk erejéből tudunk megvalósítani.

Bennünket nem a revizionista, nacionalista történelemszemlélet beteges követelményrendszere foglalkoztat, hanem belső önrendelkezési jogaink érvényesítése a történelemoktatásban.

Erdélyi történelmi múltunk éltező öröksége, amely ápolja, gondozza nemzetiségi létünk sajátságos arcu-

latát, nem merülhet ki a román nép történelmének román nyelven való kényszerű oktatásában.

Még a legelvetemültebb, sötét sztalinista világban sem kellett a hazai történelmet és földrajzot az állam nyelvén oktatni és számon kérni. Az újnacionalista képzeletvilág megteremtette az elnemzetlenítésnek ezt a transzparens fogását is. Az erdélyi magyar gyermek csak anyanyelvén tud valami maradandót elraktározni még Románia történelméből is.

Egy nemzet vagy nemzetiség felszámolásának egyik nyílt vagy burkolt módszere: nemzettörténelmének elsikkasztása, háttérbe szorítása. Románia esetében ez folyamatosan, lépcsőzetesen volt kiterelve, megvalósítva. Így fosztották meg az ifjúságot a nemzetiségi tudat és azonosság építő jellegétől.

A történelem nemcsak tudomány, tantárgy, hanem életem, a nemzeti identitástudat kiapadhatatlan forrásanyaga. Milyen büszkeséggel tudni, hogy hiteles történelmed van, akár nemzetünk, akár keresztényiségünk történelméről legyen szó.

Ezt azért tartom nagyon fontosnak, mert Amerikában sok olyan fiatalal találkoztam, akik vallották és hangsúlyozták: nincs történelem és nem is kell. Ez a felfogás vezet az elgyökértelenedéshez, a felszívódáshoz, a megsemmisüléshez.

Az amerikai lehet, hogy megengedheti magának ezt a fényűzést, de a magyar nem. Azok a magyarok, akik a századok folyamán elveszítették nemzetiségi hovatartozásukat, vagy nemzetiségi tudatukat, azoknak a magyar történelem csak harmadrangú kérdés maradt.

III.

Mi, erdélyi magyarok nem akarjuk ennek a nemzeti, nemzetiségi, történelmi, politikai tájegységnek történelmét kisajátítani, de azt sem engedhetjük meg, hogy jogos részesedésünkől kiforgassanak. Nem fogadjuk el a sovén, nemzetellenes történelemszemléletet, mely múltunk, vagy jelenünk szent és sérthetetlen eseményeit leértékeli, leminősíti,

vagy elhallgatják. Másfelől azzal az ideológiai tévhittel sem értünk egyet, amely a történelmet csupasza, száraz strukturális keretek közé kényszeríti, vallván, hogy a történelem nem érzelmi, vagy hazafias kötődések megnyilvánulása. Ezt a kommunista, internacionalista, kozmopolita gondolkozásmódot elítéljük, ez vezetett a nemzetiségi tudat degenerálódásához.

Mai nemzeti kisebbségi létünk kihívásai csak minőségileg különböznek előző korok kihívásainál. Különbözik ugyanolyan provokatívek, diszkriminatívek és nyugtalanítók, mint eddig elé.

Bennünket, akik nemzeti kisebbségi létünkben megjártuk a tapasztalatra épülő életiskola minden poklát, nem könnyen állítanak falhoz.

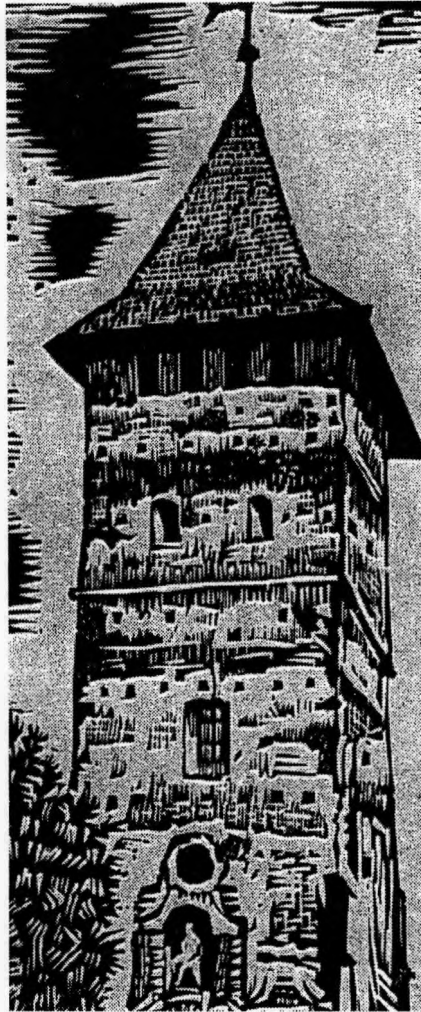
IV.

A magyar történelmet Románia magyar tannyelvű iskoláiban az általános iskola VI-VII osztályaiban tanítják. A tankönyv címe: *„A romániai magyar nemzeti kisebbség történelme és hagyományai”*, alcíme: *„Tankönyv a VI-VII osztályosok számára”*. Társszerzők: László László és Vincze Zoltán. Ezt a tantárgyat heti egy órában tanítják. Tekintettel arra, hogy a Babes-Bolyai Egyetem keretében évtizedekig szünetelt a történelemtanár képzés, szaktanár hiányában több romániai általános iskola VI-VII osztályában a nemzeti kisebbség történelmét más szakos tanárok tanítják.

Középiskolákban a jelenleg érvényes tantervek alapján külön tárgyként nem tanítják a magyar történelmet. A törvényes rendelkezések megkerülésével a választott tantárgyak keretében a tanárok saját felelősségvállalásával, tankönyv nélkül, nagy nehézségek és feszültségek közepe van lehetőség a magyar történelem egyes fejezeteinek oktatására. Mindez sajnos esetenként, partizán tevékenység formájában működik.

Az egyetememes történelem keretében a különböző történelmi korok tárgyalásánál leckerészekben megemlítik a magyar történelem eseményeit.

A középiskolák XII. végzős osztályaiban „Románia történelme” román nyelvű oktatása keretében is szó esik a magyar történelem egyes eseményeiről. Sajnos majdnem min-

den esetben hangsúlyozottan emelik ki a román szerzők a két nép közötti szembenállást. Fájdalmas, de sok a tisztázatlan, megoldásra váró szakmai divergencia a két nemzet történetészei között. Az egyeztetési hajlandóság egyoldalú.

Az említett szakkönyv egyes román uralkodók életműve tárgyalása során külön érdemként emeli ki, ha ellenséges viszonyban voltak a magyarokkal, a magyarság történelmét illetően sok a hamisítás, a megtévesztő, félrevezető adatanyag és bibliográfia. A magyarság történelmének pozitív eredményeit elferdítik, irigységgel szemlélik.

Ameddig a romániai magyar nemzetiségi felekezeti iskolahálózatnak nincs konstruktív hatóköre, ameddig társadalom, iskola és egyház közötti kapcsolatrendszerben nincs modern nemzetiségi, önrendelkezési jogokra alapozott kommunikációs hálózat, addig csak sérült, hézagos, vagy csak részleges magyarságképről beszélhetünk ifjúságunk életében.

A romániai magyar ifjúság magyarságképe földrajzi tájegységeként változó. Homogénebb a tömbmagyarság (Székelyföld) esetében, heterogén, majdnem nem létező a diaszpóra vidékeken (Dél-Erdély, Északkelet-Erdély). Fájó, de a magyarságkép, identitáskép tudatos rombolása évtizedek óta tervszerűen folyik. Ennek egyik melegágya a valamikori magyar szakiskolai oktatás elrománosítása. Szakiskolák, középiskolák fényképgyűjteményében, arcképkiallításában magyarok csak elvétve, véletlenszerűen, vagy becsempészetten léteznek. Ebben a közegben elve a teljes etnikai degeneráció sorsára jutsz. Így felejt el a magyar szakközépiskolás magyarul írni, olvasni, gondolkodni, beszélni, énekelni, udvarolni.

A családból átszármatatott, átörökített magyarságkép is sérült. A mai középiskolás nemzedék szülei az az áldozati generáció, amelyiknek nemzetiségi identitástudatát, a valamikori istenített lenini nemzeti kisebbségpolitika, proletár internacionalizmus elveivel befertőzték.

V.

A romániai magyar történelemoktatás napjainkban biztató eredményekre is hivatkozhat. A Babes-Bolyai Tudományegyetem keretében működik magyar nyelvű történelem szakos tanárokat képző szak. Románia történelmén kívül, amit román nyelven oktatnak, minden tantárgyat magyar anyanyelvű történelem szakos tanárokat oktatnak.

A Babes-Bolyai Tudományegyetem keretében működő, de a Kolozsvári Református Teológiai Intézet hatáskörébe tartozó Didaktikai Fakultás Vallástanár képző karán ketős szakosítással képez vallástanár-történelemszakos tanárokat.

Az 1989 előtti, ritka állatfajok sorsára predesztinált romániai magyar történelemoktatás és tanárképzés haló poraiból látszik feltámadni.

A reményteljes utánpótlásképzés új lehetőségeket és perspektívákat ígér. Merjük hinni, hogy a krónikus szakemberhiány megoldódik.

A 2000. esztendő első felében 85 aktív történészünk, tanárunk volt. Nagyrészt 50 éven felüliek, az őkarányuk 61%-os, 42%-uk nyugdíjas. A magyar nyelvterületen ismert hírneves történészeink 70 éven felüliek.

Munkahely szerinti megoszlásuk a következő (Pál Antal Sándor: „A hazai magyar történetírás ma” című írása szerint):

Tudományos kutató	11	12,94%
Egyetemi oktatásban tevékenykedő	16	18,82%
Közép és általános iskolai tanár	19	22,35%
Muzeológus	18	21,18%
Levéltáros	4	4,71%
Könyvtáros	3	3,53%
Szerkesztő	5	5,88%
Lelképásztor	4	4,71%
Egyéb (politikus, vállalkozó)	5	5,88%
Összesen	85	100%

40%-uk a történelemtudományok doktora címet is megszerezte.

A szakterületenkénti megoszlás is érdekes:

Régész és ókorász	7	8,24%
Középkorász	3	3,53%
XVII-1848	16	18,82%
XIX század második fele	3	3,53%
1956-os forradalom	2	2,35%
Művelődés- és művészettörténet	21	24,71%
Helytörténet	22	25,88%
Régiótörténet (Székelyföld)	3	3,53%
Egyháztörténet	4	4,71%
Egyéb	4	4,71%
Összesen	85	100%

A kutatóközpontok, műhelyek száma kevés. A történelemtudományok központja Kolozsvár. Kiemelt jelentőségű Marosvásárhely is. Vannak hiányos kutatási területeink is, például jelenkor története, hadtörténet, stb.

Nincsenek ismertetési, értékesítési, terjesztési kiadványaink. Sok értékes dolgozat asztalfiókban porosodik.

Mindenen túl meggyőződésem, hogy keresztyén hitünk élő reménységet éleszt, s hiszem, hogy a nemzetköziség és a regionalitás elvei szerinti nyitás és gondolkozásmód a történelemoktatás terén is megújulást hoz.

Vallom Babitscsal „Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét.”

László Zoltán
lelképásztor
Marosvásárhely

A „román” Kalotaszeg

Különös hely Kalotaszeg. Valamikor a bihari részekig ért, csak később zsugorodott hosszában Bánffyhunad és Kolozsvár közé. Különös hely Kalotaszeg azért is, mert délről szinte a már legkorábban (körülbelül XII-XIII. században) Erdélybe vándorolt románság szorongatja e néhány jeles család által benépesített területet. Ilyen családok: a Mikola, Jósika, Radó, Gyeróffy, Kabos, Bánffy, Valkai.

A fent említett Havasalföldről a Kárpátokon át az Erdélyi Érchegységbe települt sokaságot mócoknak nevezték el. E román népesség állandó migrációban volt elsősorban észak felé. Ezért irtabb fentebb, hogy szinte szorongatták a kalotaszegi magyarság összefüggő tömbjét.

Az évszázadok folyamán ennek az lett az eredménye, hogy Kalotaszeg havasalji falvai vegyessé, vagy tisztán románá váltak. Ilyen vegyessé, illetve román többségűvé vált községek például Magyarókerke, Magyargyerómonostor, Gyalu, Szászfenes. Vannak települések, ahol fele-fele lett az arány, például Kiskapus, Gyeróvásárhely. A harmadik típus a színromán. Vagyis a kihalt magyarság helyébe költözött románok tisztán románá változtatták a falu etnikai képét, szinte új községeket alkotva. Ilyen település például Havasrogoz, Szélelyjő, Meregyó, Havasrekettye, Egerbegy, Bánfydongó, Bedecs.

Ezek a községek azután átvették a magyar népi építkezés elemeit. Igaz, eme településekben jobbra ortodox, részben görög katolikus templomok vannak. Fontos különbség továbbá a

kőalapú magyar templomokhoz képest, hogy a románok tisztán fából készültek.

Jellemző rájuk a zsindeles tetőfedés. Zsindeles továbbá a torony fedése is. A magyar építkezésből merített jellegzetesen kalotaszegi négy fiatorony, a kosáralakú árkád, a csipkézett deszkamellvéd.

Az említett jellegzetes stílus az egész „román” Kalotaszeget „átszótta”, így a fent említett templomokról már északra fekvő – nem havasalji román – Kalotánadast (Románadast), Egerest, Nagypetrit és a kalotaszegi román építkezést talán legszebb templomát, Felsőfüldöt is. Felsőfüldöt, melyről briliáns mivolta okán érdemes néhány szót külön is szólni.

Ez a templom 1727-ben épült. Görög katolikus. Formáiban felfedezhető az az alakzat, melyet a régi román építész a „ló fejének” nevez. A szentély és a hajó szerkezete nem különíthető el. A toronyerkély mellvéd deszkái szinte érintik a tetőt, különlegesen magas sisakja nyílszerűen szökik a magasba. Emellett a fent említett stílusjegyek erre a fundamentumra is igazak, például négy fiatorony, csipkézett mellvéd deszka.

A „román” Kalotaszeg nemcsak építkezési jellegzetességeket vett át az itteni magyaroktól, hanem az írásos párnák, szöttesek, varrottasok készítésének művészetét is. Kalotaszeg román népzenejében is felfedezhetünk magyar elemeket. E tájegység magyar jellege mellett román néprajzi kiegészítőjével így alkot harmonikus egészet.

Sebesy Tamás

Hová, merre romániai örmények?

GONDOLATOK HÁROM (ZENEI) TÉTELLEN

1. Andante:

Ezt a kérdést tettük és tesszük fel mindnyájan itt és ott, ahol egyre inkább létjogosulttá válik a kettős identitás lényege, tétje, mikéntje.

Elmondtuk ezt már konferenciákon, folyosói beszélgetéseken, konokul, finomkodva, kérdőn. Jártunk és beszéltünk vezetőknél, politikusi minőségben, magánemberként, de érseként és közemberként egyaránt. A válaszok, hozzáállások mindig egyértelműek voltak: igenis létezőnk, kellünk, tegyük a magunkét... Mi pedig minduntalan ehhez tartottuk magunkat, és erre irányítottuk a sajtó- és a közfigyelmet. Mert mi tudjuk, hogy számunkra mit jelent Apafi atyánk hajdani, mindmáig érvényes gesztusa, mások viszont megkérdőjelezik, elfelejtik, sőt kikérik maguknak. Mit? Azt, hogy „egységesen” illeszkedjünk be az „egységbe”. Oly módon, hogy időszámításainkból bizonyos, másoknak kényelmetlen, kellemetlen időszakokat töröljünk ki, helyettesítsük be, avagy nézzünk szembe a „fel is út – le is út” balkáni megfogalmazásával.

Sokan azt hinnék, hogy az, amit a néhai kereszties Keresztes Zoltán kezdeményezett, Kolozsvárott, és oly fogcsikorgató daccal próbált elismertetni, tulajdonképpen nem más, mint egy „bizonyos” közösség hőzöngése, a más-ság eltiprása, a kompromisszumok asztalról való leseprése. Nem! Ezt így próbálják alakítgatni azok a türelmetlenek, azok a másságot nem tisztelő, akik bizonyos korokban, bizonyos szemléleteken, bizonyos normákon és erkölcsökön átsuhanva a türelmetlenség, az intolerancia magasiskolájának oszlopos tagjai. Azok, akik a romániai mindennemű válságokat ara használják ki, hogy túlon túl bizonyítsák „hazafias” hozzáállásukat, akik ahelyett, hogy gyarapítanák a romániai örmény-sökszínúségét, leszűkítik azt, és kényük-kedvük szerint döbentik el, ki az „igazi” és kik az „igazibbak”.

Mitől, meddig, milyen alapon?

2. Allegro:

Kezembe került egy „nemzetközinek” kikiáltott „ARARAT” lap. Soknyelvű,

többnyire angol. De van benne magyar oldal és cikk is. Bátran, felelősségem teljes tudatában kijelentem: bár ne lenne – ebben a formában, ilyen tartalommal. Önök között akadnak bizonyára nálam vajtűlűbbek, azok idéznék a beköszöntő folyóirat vezércikkének magyar fordításából: „(...) a román és a magyar nép történelmében mindig különleges szerepet játszott és játszik mindmáig a helyi örmény lakosság. Történetesen ez a népek közötti együttműködés Transzilvániában (kiemelés tőlem – S.K.A.) született (...) 1997. évben ebben a városban íródott alá ünnepélyes keretek között (...) stb.” Vagy: „(...) Szamosújvár örmény város alapításának (1700. augusztus 1.) 300. évfordulója megtiszteléseként, mint egy jól sikerült nemzetközi együttműködés eredménye jelent meg ez a könyv (...)”

Ember, színész legyen a talpán, aki ezt a beszédtechnikai csúcsgyakorlatot egyáltalán memóriájába tudná vésni. Mert, ha már nemzetközi összefogással indul egy ilyen nemes kezdeményezés, egy lap, melyet ország-világnak szánunk szerzők, szerkesztők, legalább egy magyar-magyar szótárral is kellené gazdagítani mind a tisztelt olvasót, mind pedig a szerzőt. Nem szégyen utánanézni, hozzáolvasni ismeretlen, dilemmatikus dolgoknak. Főként akkor nem, ha valakinek megvan az akarat, csak valahogy nem „fekszik” úgy istenigazából a mi anyanyelvünk.

Talán rosszindulatú leszek, de ugyancsak ebben a lapszámban másokkal is megkerestem az 1672-es esztendő, és Apafi Mihályunk becses nevét – mindhiába. Talán gondot okoznak némely esetekben a hosszú- és rövid magánhangzók, az ékezetek... Nem tudom, de amikor már-már azon voltam, hogy az első lapszám támogatójának, a Romániai Örmények Szövetségének magyar oldalainak szerkesztőjét megkeressem, szerencsénkre felbukkant két ismerős név is a sorok között: Szongott Kristófé, helyes magyarsággal és, valahol másutt a Hollósy Simoné is. Nos, e két magyar-örmény névvel büszkélkedik a romániai örménységet magára vállaló, annak érdekeit képviselő szövetség.

Durva a hozzáállásom, nemde? Igaz is: mit is várhatnánk olyan személytől, vezető politikustól, aki külön-

böző helyzetekben, alkalmakkor kijelentette: én mindenekelőtt román vagyok és majd csak aztán örmény! És ez helyes is: mert én meg azt mondom, végszó nélküli replikának: mi mindenekelőtt magyarok vagyunk ott is, itt is, hiszen ezen a kultúrán nőttünk föl, ezt valljuk magunkénak, de nem szégyenkezünk és valljuk, hogy gyökereink örmények. Ha tetszik, ha nem: a sajátos balkáni egyetértés – toleráns szellemiség ez idáig döntetlen. Igen ám, de mi mást várhatunk olyan egyenektől, akik teljes gőzzel folytatják, újrakezdeményezik és támogatják (nem kis vagyonokkal!) a székelyföldi ortodox templomok építését. Igen, Szentkeresztbányán például felszenteltek egy ortodox kápolnát, melyet a magyar barátságáról nem igazán ismert Jobboldali Erők Szövetsége, Vosgian szenátor-elnök pártja támogatott.

Mindez történt pedig egy olyan székelyföldi településen, ahol 7800 lélekből mindössze 87-en vallják magukat ortodoxnak.

Viszont, ha mélyebben belegondolunk a dolgok állásába, ez talán normális: aki románként éli meg életét, annak kutyakötelessége így viszonyulni a dolgok rendjéhez. Ne menjünk túl messze: Ceausescu „kultúrznóknak” nevezte a székelyföldi településeket, ahova dupla fizetésért „emelte be” papokat, tanárokat.

Erre pedig mi mást tehet a ránca meredő arcú székely, belső-erdélyi magyar-örmény, ha nem ordítja világga: „márpedig én előbb vagyok magyar, de utána örmény is!”

3. Vivace:

Ez a tétel a legrövidebb, reméljük, leghatásosabb és hatékonyabb. Lényege pedig az, hogy a következő egymondatos motívumot ismételtesse az előadó. Ez pedig így hangzik: „Romániai Örménymagyarok Szövetsége”. Így legyen, és most már lesz is!

Sebesi Karen Attila

(Elhangzott 2000. szeptember 27-én, az Amenia Örménymagyar Baráti társaság ülésén.)

FEJEZETEK A ROMÁN POLITIKAI RENDŐRSÉG ÉLETÉBŐL

1989 óta mintegy 15-20 monográfia, visszaemlékezés és dokumentumkötet jelent meg a román titkosszolgálatokról. Az alább bemutatásra kerülő könyvben egy magasrangú tiszt vall a román Rajkról, a Pátrásçanu-perről, illetve az áldozatok rehabilitálásával foglalkozó bizottság munkájáról.

Grigore Raduica: Crime în lupta pentru putere. 1966-1968: ancheta cazului Pátrásçanu. București Ed. Evemenitul Zilei, 1999. /Gyilkosságok a hatalomhoz vezető úton. 1966-1968: a Pátrásçanu-perrel kapcsolatos vizsgálat./

A szekuritate állományából altábornagyi rangban nyugdíjazott Grigore Radicát 1966 nyarán, mint a Nemzetvédelmi Minisztériumot ellenőrző bizottságának vezetőjét kérte fel Vasile Patilineti, a Román Munkáspárt Központi Bizottsága titkára egy olyan munkacsoport tevékenységének a koordinálására – tagjai voltak még rajta kívül Teodor Vasiliu, az Igazságügy és az Ügyészség munkáját felügyelő titkár, Ion Medrea a párt központi kollégiuma elnökének helyettese, Buru Lefter, a köztársaság főügyészenek helyettese, Tanase Evghenie, a belügyminisztérium tábornoka, aki korábban mint a párt politikai-adminisztratív osztályának vezetője résztvett a Patrascanu-per, és a börtönben zajló kihallgatások előkészítésében – , amelynek egyetlen feladata a Patrascanu perre vonatkozó összes dokumentum áttanulmányozása, és, az "igazság feltárása" – ahogyan Gheorghiu-Dej 1965. március halálát követően puccsal a főtítkári székbe került Nicolae Ceausescu megfogalmazta, aki ezért nyúlt ehhez a rendkívül kényes kérdéshez, a rehabilitálásokhoz – a Patrascanu-ügyben ő is érintve volt, aláírása szerepel a halálos ítéleten – , mert erre az időre esett az ő törekvése, hogy a szekuritate fölött megszerezze a hatalmat. E célból hozta létre a Belügyminisztérium keretei között az Állambiztonsági Tanácsot.

A munkacsoport módszere – 1967 novemberében alakult meg, s nem 1965 novemberében, ahogyan az 1968. április 26-iki KB határozat szól - a következő volt: a kutatás céljára Raduica irodája szolgált, ahol egyszerre 5 iratcsomót osztottak szét az öt kutató között. Áttanulmányozása után az iratot a szomszéd kapta meg – tehát valamennyien megismerkedtek valamennyi iratanyaggal. Ezt követte a konzultáció.

1967 végéig 100.000 iratot tanulmányozták át, melyek az állambiztonsági szervek, a kommunista párt, a belügyminisztérium levéltárából, a szekuri-

tátétól származtak, valamint a Poiana Tapului-i csendőrség jelentéseit – 1942-44 között Patrascanu itt tartózkodott háziőrizetben -, a kihallgatások jegyzőkönyveit, a vallomásokot, a szovjet tanácsadók jegyzeteit, és minden olyan forrást, amely Patrascanuval és Fóris Istvánnal foglalkozott.

Több tucat személyt is kihallgattak, akik valamilyen módon érintettek voltak. Így Elena Patrascanut, Szergej Nicolau/Novicovot /1945-1951 között a Különleges Információs Szolgálat /SSI/ vezetője/, Petre Goncsarukot, /Patrascanu kihallgatója az SSI részéről/, Gheorghe Pintilie/Bodnarenko Pantelie Pantyusát /a szekuritate jogelődjének vezetője és a BM miniszterhelyettese/, Misu Dulgheru/Dulbergert /Patrascanut kihallgató utolsó csoport vezetője/.

A kutatással megbízott bizottság mellett felállítottak még egy bizottságot a párt magasrangú vezetőiből. Ennek tagjai: Gheorghe Stoica, a PB VB tagja, Vasile Patilineti, a KB titkára, Ion Popescu-Puturi a KB tagja, a Párttörténeti Intézet igazgatója, Nicolae Giuna, a KB tagja és Ion Stanescu KB-tag egyben az Állambiztonsági Tanács elnöke. Ceausescu Grigore Raduicát nevezte ki a Tanács elnökhelyettesévé, hogy kézben tudják tartani az eseményeket, ha a szervezetben belül a Patrascanu-per felülvizsgálása során bizonyos csoportok elégedetlenségüknek adnának hangot.

A Politikai Végrehajtó Bizottság Állandó Elnökségének ülésén osztották szét második munkacsoportnak, a kutatással megbízott csoport dokumentációja alapján összeállított beszámolóját. Csaknem egyhangúan a jelen lévő Alexandru Draghiciut neveztek meg felelősnek, aki azzal védekezett, hogy Patrascanu bönösnek tűnt. Ezt ismételte meg a KB plenáris ülésén – itt többen "a román Berijá"-nak neveztek Draghiciut -, bár beismerte, hogy a dossziékban nem található olyan bizonyíték, amely egyértelműen bizonyítaná Patrascanu bűnösségét. Silviu Brucanon kívül, aki a KB plenáris ülésén tette fel a kérdést, hogy "vajon a jelenlegi pártvezetők között, akik egykor tagja voltak a politbúrónak, nincsenek olyanok, akik felelősek a történelemért", senki sem

mert ezzel a kényes kérdéssel foglalkozni. Pedig a katonai törvényszék tagjai, Ilie Moiescu, Vasile Ciulei 1968-ban magas pozíciókat töltöttek be, nem szólva Nicolae Ceausescuról, aki 1954-ben a Fegyveres Erők Minisztériumának első helyettese volt. Raduica olyan dokumentumokat talált, amelyek említettek felelősségét bizonyítják. Például Ion Popescu Puturi – a magyarországi 56-os események idején Románia nagykövete volt Magyarországon – 1954-ben azt vallotta, hogy Patrascanu együttműködött a szigurancával.

Patrascanu ellen tehát az volt az egyik vád, hogy jó kapcsolatot tartott fenn a szigurancával, sőt Piki Vasiliu helyettes belügyi államtitkár embere volt az Antonescu kormány idején. A valóságalapja ennek mindössze az, hogy Patrascanu, a baloldali nézeteiről közismert ügyvédet akiről azt is tudták, hogy 1935-36-ban a román kommunista pártot képviselte a Kominternben, állandóan megfigyelés alatt tartották. A második világháború kitörése után Caracalba, illetve Tirgu Jiuba internálták, majd 1943 nyarától Poiana Tapuliban saját villájában háziőrizetben volt. 1944 márciusában a gyógykezelésen Bukarestben tartózkodó Patrascanut Piki Vasiliu magához kérte és közölte Antonescu marsall kiugrási szándékát, s hogy személyesen szeretné találkozni vele és a pártja véleményét hallani erről. Patrascanu rögtön tájékoztatta felső kapcsolatát, Emil Bodnarast. Ez 1944 április elején történt, amikor lemondatták Fóris Istvánt. A találkozó Antonescu marsallal végül nem jött létre. Mihály király szintén Patrascanut kérte fel – közvetve annak unokatestvérén, Ulea ezredesen keresztül, aki a Királyi Palotában teljesített szolgálatot, – hogy kezdjenek a különböző politikai erők megbeszéléseket Románia kilépéséről a háborúból. Patrascanu búvóhelyén, a bukaresti Calea Mosiiloron található Safianu-villában került sor rendszeres konzultációra a történeti és a baloldali pártok képviselői között erről.

A kérdést tanulmányozók több okkal magyarázzák, amiért Patrascanu fokozatosan kiszorult a hatalomból: ő volt a baloldal legnépszerűbb embere, az első kommunista miniszter, ami Gheorghiu-Dej részéről heves féltékenységet váltott ki; Sztálin nem bízott meg benne értelmiségi származása és amiatt, hogy ő állt kapcsolatban a kiugrás előkészítő szakaszában a történelmi pártokkal; a Szovjetunióban tudták, hogy a Nagy Moszkvai perek idején kimondta, hogy ártatlanokat és sok emigránst végeztek ki, s hogy a nemzetiségi vidékeken a vezető állásokat oroszokkal töltik be; a moszk-

vai fegyverszüneti tárgyalások idején Molotov előtt azt hangoztatta, hogy augusztus 23-án Bukarestet a románok szabadították fel és nem a szovjet hadsereg; 1946-ban, amikor Dobruzsza és Máramaros északi részein szovjet ügynökök jelentek meg és a régió Szovjetunióhoz történő csatlakozás mellett agítottak, személyesen intézkedett.

Gheorghiu-Dej – nap mint nap gondosan tanulmányozta a kihallgatási jegyzőkönyveket Iosif Chisinevschi és Alexandru Draghici társaságában, azokat széljegyzetekkel látta el, és rendszeresen konzultált Mihailovici szovjet katonai tanácsadóval – jól tudta: a főtábornok Moszkvában nevezik ki, ezért a börtönben olyan személyekkel vette magát körül, akiket mint szovjet ügynököket ítéltek el Romániában – később románosították a nevüket – mint Szergej Novikov/Nicolae, Bodnareno Pantytelej/Gheorghie Pintilie Pantiusa, Petea Goncsaruk, Emil Bodnarus. A börtönből szervezte meg Főris István eltávolítását. Segítségére voltak, akik nem törődve Főris intésével azonnali forradalmi akciók sokaságát sürgették / Ileana Receanu, Petre Gheorghie/, és Constantin Pirvulescu aki Ana Tomával együtt vesztett el egy fontos pártokumentumot, ami a sziguranca kezébe került. Ezért azonban ismét csak Főrist tették meg felelősnek a "börtönbeli elvtársak".

Miután végeztek Főrisal, Patrascanu lett a célszemélyiség, akit egyébként a király köre jó szándékú, idealizmussal teli, mely szociális érzékkel áthatott embernek tartott, aki elveti a politikai túlzásokat. A hatalom felé vezető út másik fontos állomása volt ez Gheorghiu-Dej számára. Raduica azt olvasta ki a dokumentumokból, hogy az 1945 február 24-iki bukaresti demonstráció fő szónoka is azért ő lett, mert azt várták, hogy a tömegeből rálőnek. 1946-os kolozsvári beszéde – ebben az egész romániai magyarságot revizionizmussal vádolta meg Patrascanu – jó ürügyet szolgáltatott a nem kevésbé nacionalista Gheorghiu-Dejnek, hogy Patrascanút félreállítsa. 1947 folyamán többen ajánlották Patrascanunak, hogy amíg lehet, hagyja e az országot. Ő azt felelte: "román vagyok, és bármi is történik az életben a helyem itt van, Romániában." A Patrascanu-ügynek Raduica szerint négy állomása volt:

1. 1948. április 28-i elrablása, négy hónapig fogvatartása és kihallgatása a párt egy csoportja által;

2. 1948. április 24-én letartóztatási parancsot adnak ki ellene, ez súlyos vádakot tartalmaz: a sziguranca és az angol hírszerzés ügynöke, károkat okozott a pártnak és a Szovjetunió elleni háborúra ösztönzött;

3. 1949 októberében átadják az SSI-nek. A kémelhárítási igazgatóság vezetője, Petea Goncsaruk a külföldi

titkosszolgálatokkal való együttműködését akarta rábizonyítani, s azt, hogy szökni készült;

4. 1951 nyarán egyesítik az SSI-t és a szekuritátét. 1951 őszén megkezdődik a vallatása a szekuritátén, amely 1952 nyaráig tart; Gheorghiu-Dej ekkor mondatja le Teohari Georgescu belügyminisztert, mert nem sikerült terhelő bizonyítékot kicsikarni Patrascanu bűnösségére nézve:

5. 1952 nyarán az új belügyminiszter Alexandru Draghici alatt került sor a kihallgatás utolsó szakaszára – új módszert vezettek be, a belügyminiszter, a szovjet tanácsadók, a szekuritáте vezetői egy szobában hallgatták le mikrofonnal a kihallgatást, eképp abba közvetlenül be tudtak avatkozni, ehhez tartozott a fizikai-lelki tortúra személyre szóló alkalmazása –, végül 1954 április 17-én hajnali 3-kor került sor Patrascanu és Koffler kivégzésére. A dokumentumok szerint Patrascanuvall szemben nem alkalmaztak fizikai erőszakot – egyszer öngyilkos lett a börtönben –, Gheorghiu-Dejnek ugyanis különös örömet okozott volna, hogy Sztálin politikai ellenfeleihez, Buharinhoz, Zinovjevhez és Kamenyevhez hasonlóan, akik Sztálint éltették, Patrascanu is az ő nevével a száján hal meg, anélkül, hogy fizikailag törték volna meg.

A forгатókönyv szerint be kellett bizonyítani, hogy Patrascanu és Főris valamiféle párteellenzéki csoportot alkottak – csak a két ember között kellett egy harmadik vagy negyedik személyt, mint kapcsolatot megtalálni. A történet ide kíváncsodik. Egy közismerten angolbarát nagyiparosnak, Alexandru Stefanescunak sikerült megszereznie a sziguranca belső időszaki kiadványát, amelyet Emil Calmanovici kommunistabarát mérnökön keresztül azzal a szándékkal adott tovább, hogy juttassa el a párthoz. Calmanovici Remus Kofflernek adta át, rajta keresztül jutott végül el Főrishez. Gheorghiu-Dej innen merítette ötletét,

és az állítólagos angolbarát Patrascanút összeköttetésbe hozta az angolbarát Stefanescu révén Kofflerrel és Főrisal.

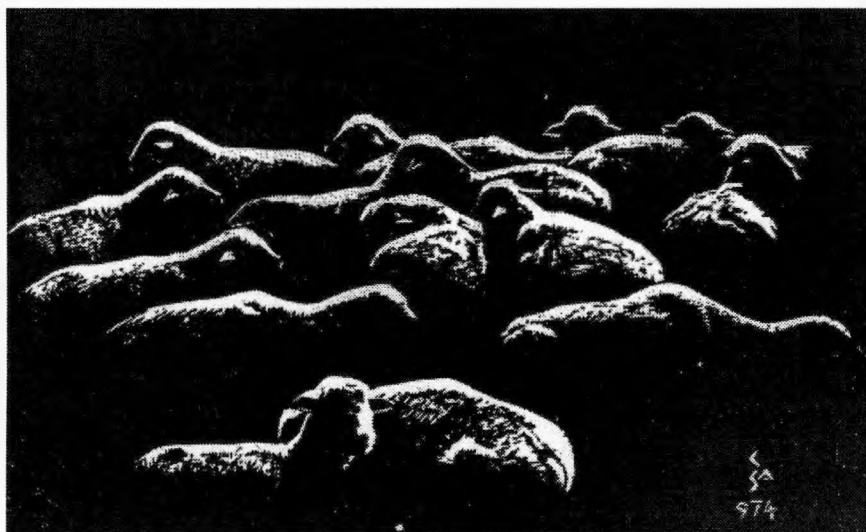
Ami a Patrascanu per záróakordját illeti, 1954 elejéig mindössze néhány elmentmondó terhelő vallomást sikerült kicsikarni a vádlottakból. Gheorghiu-Dej Sztálin halála, Berija eltávolítása ellenére meg kívánta szerezni Moszkva hozzájárulását a halálos ítélethez. Miron Constantiunescunak átadott egy 40 oldalas dokumentumot, aki Moszkvába készült egy gazdasági delegáció élén. Hruscsov anélkül, hogy belepillantott volna, e szavakkal adta vissza: "Ez az Önök, románok problémája, mi nem avatkozunk bele az ügybe."

Raduica nemcsak a szekuritáте, pontosabban a KGB bűnösségét tárja fel – jutalmul, mivel az 1956-os magyarországi események idején Románia területét logisztikai bázisként használta a szovjet hadsereg, a Szovjetunió kivonult Romániából, de a tanácsadói és a KGB egy részét maga mögött hagyta –, de bemutatja azokat a személyi összefonódást is, amely a KGB romániai összekötője, Chisinevschi és a Patrascanuékat elítélő katonai bíróság között volt. Még egy érdekes tényre hívja fel a figyelmet Grigore Raduica: 1969-ben Ceausescutól kitüntetést kapott az a Pintilie-Pantiusa, aki *személyesen* vett részt Főris István meggyilkolásában és a Patrascanu per egyik értelmi szerzője volt.

Lipcsy Ildikó

A **POSSUM** Lap
és Könyvkiadó vállalat
dominált nyomdai gépre
megbízható **gép** mestert
keres.

Tel. 06-209-345-318

Kultúra és nacionalizmus Nagyromániában

Irina Livezeanu: Cultura și nationalism în România Mare. 1918-1930. /Kultúra és nacionalizmus Nagyromániában. 1918-1930./ București, Humanitas, 1998.

Az 1939-es Nemzetközi Világkiállítás New Yorkban a román pavilon a következő felíráttal fogadta a vendégeket: "Románia 20 milliós lakossága tökéletes egységet alkot nyelvben, hagyományban és kultúrában." Ez természetesen vágyálom volt csak. Nicolae Iorgától kezdve Traian Bratuig elismerték, hogy Nagyrománia megteremtésével, a liberálisok egységesítési szándékával ellentétben a régiók éltek tovább sajátos életüket. E szerint az északi, moldovai részek a kelet-európai, a déli, délkeleti részek – Munténia és Olténia – a balkáni, és a Partium, Erdély, a közép-európai fejlődési modell szerint, beleértve a gazdaságot, a társadalmat és a kultúrát. Még kevésbé egységesült az ország nemzeti és vallási szempontból. Az említett Traian Bratu eképp kesergett 1923-ban a román alkotmány kibocsátásának évében: "Romániában, ahol a népesség döntő többsége a földműveléssel foglalkozó románság, létezik egy vékony, városi és főképpen nem román elem."

A szerző, Irina Livezeanu, aki meglepő őszinteséggel és bátorsággal közelíti meg a legkényesebb kérdéseket, a román nacionalizmus gyökereit keresve állapította meg: 1848 Nemzeti Liberális párti politikai harcoltak azért, hogy a románok megszabaduljanak a törökök, a fanarióták, és az oroszok befolyásától. Nemzeti programjuk mellett, melyben Nagyrománia megalakítását tüzték ki, társadalmi programjukat is kidolgozták. A szövetséges nagybirtokos konzervatívok miatt azonban ez utóbbit fel kellett mondják. Maradt tehát a nemzeti program, és mint súlyos örökség – tehetjük mi hozzá – a gazdasági-társadalmi lemaradás, annak máig ható következményeivel.

A szerzőhöz Ernest Gellner koncepciójával ellentétben Liah Greenfeld megállapítása áll közelebb, mely szerint a nemzetek nem szükségszerűen a gazdasági fejlődés termékei. A közép- és kelet-európai nacionalizmusokat a két világháború között inkább a politika motiválta, semmint a gazdaság. Bratu megállapításához kapcsolódik Livezeanu – és ez kutatása egyik lényeg-

ges tárgya – "tény, hogy a románság falusi lakos, az új területek pedig városiak és idegen, valamint az is tény, hogy a nemzetérválás folyamatát olyan jelenségek kísérték, mint a városellenesség, populizmus, xenofobia és antiszemitizmus".

A számadatok ismertek, de érdemes feleleveníteni: a régi Romániában – Regátban – a lakosság 72,3 %-a mezőgazdasággal, 9,5 %-a /a családtagokkal együtt/ iparral foglalkozott, 18,2%-át az egyéb kategóriában foglalkoztatták – tehát inkább mezőgazdasági ország volt, mint a ipari, állapítja meg a szerző. A román parasztság és a nem román városi lakosság között állandó ellentétet lát Livezeanu is. Előbbit, mint az állam hű alattvalóját, mely egyben *a nemzet szimbóluma volt* arra ösztönözték kormányzinten a két világháború között, hogy városiak legyenek és felemelkedjen a középrétegek közé, főként mint az állami bürokrácia részese.

Jelentős, hogy kimondott: a két világháború közötti Románia meghatározó jelensége a *szélsőséges nacionalizmus*, amely kedvező légkört teremtett a fasizmusnak. "*Romániában a fasizmus eredete az un. "1922-es generáció", azaz a nacionalista diákság mozgalmában keresendő*" – írja Livezeanu.

Új szempontok merülnek fel a könyv lapjain az antiszemitizmussal kapcsolatban. William Oldson írja 1991-ben megjelent tanulmányában / A Providential Anti-Semitism: Nationalism and Polity in Nineteenth-Century Romania. in: American Philosophical Society, Philadelphia, 9-10.p./: "*az antiszemita szinonimája a román*". Livezeanu szerint a román paraszt ellenségképének a megtestesítője a zsidó bérlő, kereskedő volt. Az agrárreformmal a parasztság az emancipációjával a zsidóság – egyébként a békeszerződés aláírását Romániával többek között ehhez köztették a nagyhatalmak az első háború után – egyszerre lépett be a választási küzdőtérre, s lett utóbbi lévén megtestesítője kapcsolatai révén a keleti és ortodox román szemében "Nyugat"-nak, amely

a legellentétesebb az ő valódi – vagy vélt – nemzeti létével. S mint ilyen, egyben ellenség is.

Az ellenségkép kialakulását még néhány motívum segítette – mindennek előtt ha antiszemitizmusról szól a szerző, területileg a Regátot emeli ki -, hogy a zsidóság megtalálható volt az egész országban, minden szempontból kulturáltabb, fejlettebb, gazdagabb volt. Tökéletesen ideális hogy egy számszerűen is nagyobb társadalom szemében a másság kifejezője legyen.

Romániában tehát, a nacionalizmus gyakorolta a legnagyobb hatást a politikai, társadalmi, ideológiai élet egészére, beleértve a munkaerőpolitikát, oktatást. A nacionalizmust pártok felettinek lehet tehát tekinteni – vonhatja le a tanúságot a szerző, és vonhatja le az olvasó is. Ugyanez mondható el az értelmiség különböző irányzatáról, mind az un. *autochtonokról* mind az *európeerekről* – méginkább a fiatal generáció szűlségeseiről -, ahol a nacionalizmustól való távolságtartás – a szerző Eugen Lovinescu irodalomkritikus esetét hozza fel példának – kettőtörhetett egy sikeres pályát. Ehhez hasonlóan egy politikus is diszkvalifikálta magát, ha nem hirdette harsányan nacionalista mivoltát.

Irina Livezeanu kimondja – Andrew János nyomán: a *kulturfuradalon* fogalmat használja -: az új román rezsim feltett és határozott szándéka volt a magyar, német és orosz származású vagy kultúrájú elit – hivatalnokok, stb – helyét a lehető legsürgősebben átvenni. *Eképp lett az oktatás és a kulturpolitika a nemzettelé válás legfontosabb eszköze*. Ez egyébként Livezeanu kutatásának egyik tárgya. A két világháború közötti román politikusok követték a múlt században élt Massimo d'Azeglio mondását, aki szerint: "Megteremtettük Itáliát, s most meg kell teremtsük az itáliai polgárt." Románra fordítva: "megteremtettük Romániát, most meg kell alkotni magát a románt."

Livezeanu bátorsággal állapítja meg: a két világháború közötti román nacionalistákat készületlenül érte és meglepte, hogy az un. "egyesítéssel" nem változtattak lényegében semmit az ország multinacionális, multikulturális jellegén, amely a modern kor Romániájának igazi drámájává nőtte ki magát. Kényes kérdést vet fel azzal, hogy megállapította: a magasan

kvalifikált városi románság mellett, nemcsak óriási paraszti tömegek és szakképzetlen városiak voltak, de nemzetiségüket veszített, identitástudattal küzdő rétegek is. Hasonló őszinteséggel mondja ki: Románia vonatkozásában nem lehet parlamentarizmus rendszerről beszélni, sokkal inkább parlamenti káoszról.

A szerző ezen problémákat két területen vizsgálja könyve két fejezetében: **1. Kulturális összehasonlítás: egységesülés, romanizálás, regionalizmus címet viseli** – ebben az állam kulturális offenzíváját az osztrák örökség Bukovinában, az un. arhaikus provinciában, Bessarábiában, Erdélyben és Bukarestben veszi szemügyre –, illetve **2. A diákok nacionalizmusa** című fejezetben, ahol az elítélés mûhelyeivel foglalkozik, az un. 22-es generációval és hogy az extrémista diákmozgalmak hogyan jutottak e a Vasgárdáig. Ez az új generáció, generációk küzdöttek a legerőteljesebben, minden toleranciát mellőzve az Új Romániáért – a réginel egységesebb és nemzetibb, ahogyan C. A. Macartney megállapította –, amely lehetőleg nem tartalmaz más, irítáló nemzeti kisebbségeket.

Irina Livezeanu munkája, amely ma is érvényben lévő problémákra keres választ, segít eligazítani abban: miért nem sikerült ezidáig kikerülni Romániának a legújabbkori történelem zsákutcáiból. Azzal, hogy ő ma, a XXI. század küszöbén ezeket megfogalmazza, a folyamatokat feltárja, a román önismerethez vezető utat egyengeti, illetve a kiutat mutatja meg ebből a zsákutcából.

Irina Livezeanu kimondatlanul is vallja: nincs szükség hamis ideológiákra, hamis tudatra. Könyve valószínűleg ezért nem számíthat túlzott népszerűsége. Nem volt szüksége különösebben kihangsúlyozni, hogy a Romániához került részek milyen húzóerőt gyakoroltak épp kutatott témájával kapcsolatban: a kultúrára, oktatásra. Hiszen például 1899-ben a királyi Romániában a lakosságnak 78 %-a analfabéta volt. A falusi lakosság körében ez a szám még magasabb, 85 % volt. Ezen változtatott Spiru Haret oktatási reformja. Livezeanu a magyarokban rossz emlékeket ébresztő Constantin Angelescu oktatásügyi miniszter /1919, 1922-27, 1933-37/ tevékenységét egyszerűen és joggal "kultur-agresszió"-nak nevezi, bár azt a liberális párti politikusok "kulturális offenzíva"-ként emlegették. Például 1928-ig 7800 új iskolát hoztak létre, ez azonban csak egyrészt szolgálta az analfabétizmus felszámolását. Ugyanilyen kiemelt feladata volt a románosítás,

más néven az "egységesülés". Angelescu kortársai közül sokan felismerték, – így Onisifor Ghibu is –, hogy "az oktatás egységesítése abszurdum". Egységesülés helyett annak ellenkezője, a regionalizmus jellemzi Romániát – ismerte fel Ghibu is.

Könyvének fejezeteiben Livezeanu épp ezzel a regionalizmussal, az egyes országrészek sajátosságaival ismertet meg; Bukovina osztrák örökségével, Bessarábiával, Erdéllyel. Ismételni kell: Ezek a sajátosságok ma is hatnak, ma is érvényesek – következik Livezeanu monográfiájából is. Kortárs román politikusok egyike-másika kénytelen ezt beismerni. /Például Adrian Severin volt külügyminiszter a demokrata Pártból. /Közvetve, vagy közvetlenül nem kerüli el azt a kényes kérdést, hogy a területszerzéssel az első világháborút követően fejlettebb

országrészekkel egészült ki Románia. /Például az oktatás foglalkozó fejezetben, amelyben az egyes országrészeket jól dokumentáltan vizsgálja e szempontból./

Irina Livezeanu írja monográfiája előszavában: román értelmiségiek egy /elenyésző/ része mindent elkövet, hogy Milan Kundera Közép-Európájában egy kis helyet Romániának is szorítsanak. A szerző is ezek közé az értelmiségiek közé tartozik. Az uralkodó román nacionalizmussal szemben, megkísérelte ennek árnyoldalait bemutatni és elemzni. Ezért bizonyos egyoldalúsággal – hiszen a nacionalizmus, nemzeti érzés az ember természetes velejárója – a negatívumok kaptak nagyobb hangsúlyt.

Lipcsy Ildikó

Mi történt Erdélyben?

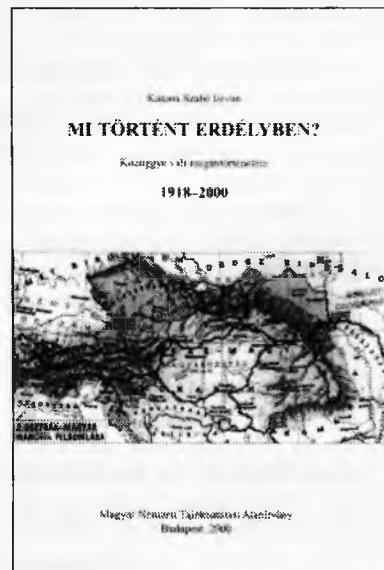
A **Magyar Nemzeti Tájékoztató Alapítvány** kiadásában egyelőre 100 példányban jelenik meg a több mint 400 oldalas kötet azok számára, akik legalább 2500 Ft. adományt küldenek az Alapítvány bankszámlájára, mely éppen fedezi az előállítási-, a postaköltséget és lehetővé teszi néhány példány eljuttatását díjtalanul határon túli magyar közönyvtárakba.

Akit érdekel a kötet, kérjük szíveskedjék jelezni az Alapítvány címére (**1116 Budapest, Sopron út 64. I. em. Bankszámla: 10103836-10398839-00000007**) küldött levélben, hogy átutalási csekket küldjünk. A kötet könyv-árusi forgalomba nem kerül, csak adományozók kaphatnak a dedikált, számozott példányokból.

Kérjük, szíveskedjék jelezni, ha személyes, névreszóló dedikációt kíván.

A kötet tartalmából: Egy térkép háttere. Nehéz idők. A pogromok országa. Magyar oktatás Erdélyben 1918-1939. Erdély iskolái Trianon előtt és után. A kolozsvári magyar egyetem háromszori felszámolása. Lapok az „Észak-erdélyi Köztársaság” történetéből. Önfeladás Marosvásárhelyt 1945-ben. Pusztulásra ítélt erdélyi falvak. Ítélt a történelem. Nyílt levél Petre Roman miniszterelnök úrhoz. Pusztító fana-

tizmusok. Balkáni tánc az egyetem körül. Intézményi és magánvagyonok kifosztása erdélyben. Hogyan lett frontváros Marosvásárhely? Marosvásárhely eleste. Erdélyi sorsok: Apáthy István, Jancsó Benedek, Kelemen Lajos, Márton Áron, Venczel József, Demeter Béla, Szabédi László, Csendes Zoltán, Szilágyi Domokos. Találkozások: Dr. Boga Alajos, Zsögön Zoltán, Móríc Zsigmond, báró Atzél Ede, Zsögödi Nagy Imre, Gy. Szabó Béla, Bözödi György.

Helyesbítés

Az Erdélyi Magyarország 2000. okt.-nov.-dec. számában A lillafüredi diákkonferencia 1943. májusában hazánk jövőjéről c. cikkben korrektori mulasztás történt. Mivel ez az írás a magyar történelem számára dokumentum, ezért az alábbi két helyesbítést tesszük közzé:

A 46. oldal első hasábjában „Zajtor Árpád” helyesen Lajtos Árpádot...

A harmadik hasábjában „(csak emigrált pilóták orosz bombákkal támadtak!) helyesen (cseh emigrált pilóták orosz bombákkal támadtak!)

A kassai bombázást, amely hadbalépésünket elindította, a mai napig se tudták történészeink helyesen megfejteni, pedig logikus és egyszerű. A megfejtéshez persze felvidékiek kell lenni! Csehszlovákia, mint a Kisantant vezető állama, Kárpát-alján keresztül Romániával stratégiai okból telefonkábel vonalat épített ki Prága-Pozsony-Kassa-Szatmárnémeti-Bukarest nyomvonalon. Amikor Hitler hadserege megszállta Csehszlovákiát, ez a Kisantant katonai és politikai kábelvonal sértetlenül került a hatalmába. a cseh pilóták egy része (1939-ben) a Szovjetunióba emigrált. Ők tisztában voltak Kassa stratégiai jelentőségével. Nem vaktában dobálták le bombáikat, hanem e fontos kábelvonal kassai központi postaépületére célzottan. Valóban titelalát volt, s nagy pusztítást okozott a távközlési központban. Szovjet pilóták nem is ismerték volna ki magukat Kassa helyi viszonyában, azt csakis Kassát és a katonai kábelvonal központját jó ismerő, tehát csehszlovák pilóták támadták. Szlovákia akkor már hadban állt a Szovjetunióval, a kábelvonal északi elágazása Eperjesen át a németek kezén lévő lengyel Galiciába csatlakozott. Talán ezt a vonalat a szovjet hadseregnek fontos volt rombolni. A felségjelzés nélküli légitámadás a hadviselő feleknél elég gyakori eset volt, ha céljaik ennek megfeleltek. Az angolszász szövetségeseknél is volt ilyen eset! Az akkori magyar katonai vezetésnek eszébe se jutott ez a lehetőség. Persze nem ezért lépünk be a háborúba, hanem a villámháborús győzelemben hittek és féltek, hogy Románia komoly katonai érdekeket szerez, s visszakapja Észak-Kelet-Erdélyt...!!! Nagyobb előrelátó bölcsességgel akkor elke-

rülhettük volna a hadbalépést. Hogy később is e, az már kétséges!!! Lásd Bulgária helyzetét! Ők sose harcoltak az orosz-szovjet testvér ellen és 1944 őszén mégis hadüzenetet kaptak Sztálintól! és a szovjetek mégis kiirtották az államvezetését.

Hábel György

Tisztelt Szerkesztőség!

Lapjukban minden cikk, minden oldal nagyon értékes, de mégis kiemelném a legutóbbi számban megjelent „Bennszülöttek a Duna mentén” címűt. A szerző helyesen mutat rá a magyar külpolitika gyenge (gyáva) működésére. Remélem, hogy a közel jövőben ez eredményesebb lesz mind a Kárpát-medencei, mint az összmagyarság részére. Kérem, hogy hasonló hangnemű írásaikkal ezt szorgalmazzák.

Tisztelettel:

Simó Lajos, Brighton, Kanada

Mi ne legyünk prostituáltak!

(Válaszfele egy RMDSZ azon felhívására, hogy az erdélyi magyarok Iliescu államelnök jelöltre szavazzanak)

Én is részt vettem az RMDSZ létrehozásában; a 10. évfordulón még oklevelet is adott egy örökös és tiszteletbeli szenátor, akit valamikor mi (én is) löktünk be a parlamentbe. De amit most az RMDSZ politizál, az megszégyenítő. Ismerem az RMDSZ csúcsot is. Egy évben és hónapban születtem a tiszteletbeli elnökkel. Egy megyéből vagyok Takács Csabával. Mint dél-erdélyi születésű, saját bőrömön tapasztaltam meg az elmagyartalanítást. Déva búldozere-

„...Amit erő vagy hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják. De amiről a nemzet félve a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges...”

(Deák Ferenc)

lését Ceausescu által. A magyar oktatás megszüntetését stb.

Tehát nem vagyok hajlandó ostobán elfogadni, amit a romániai hatalom végigcsinált velünk. Nekem is, másnak is van véleményem, véleményünk a mindenáron Iliescu elvtársra való szavazásról. Nemcsak azért, mert „rmdsz-esek” tudatosan el akartak pusztítani, hanem, mert magyar reformátusságom nem tehet mást, mint az Evangélium és nemzetem ügyét szolgálni. Íme a cikk, amelyet nem közöltem sehol, mert nem lehetett. Ha lehetséges (akár a bevezetővel együtt; felelősségünk van Trianonért) kérem a leközlését a Te lapodban.

Megható jelenet volt, amikor a Párizsba bevonuló amerikai katonákat a II. Világháború végén a francia nők (főleg a prostituáltak) sokasága, a katonák nyakába borulva, tüzetesen csókolta. Csakhogy ugyanazok a nők nemrég még a német katonáknak engedelmeskedtek a békés megélhetés kedvéért. Ezt semmiféle történelmi szükséglet le nem moshatja. Kivétel volt a francia ellenállás (Rezistance) és De Gaulle tábornok bátor magatartása. Ezek a franciák ugyanis nem „kurvázkodtak”. És megérte kitartásuk.

Az erdélyi magyarság nem szavazhat olyasvalakire, akitől ezelőtt hat évvel semmi jót nem várhatott és, ha arra az államelnök-jelöltre szavaz, akitől pont az RMDSZ óvott, eddig, mindig, akkor szembeköpi a történelmi és nemzetközi megbecsülést. Az erdélyi magyarság ne „kurvázkodjék”, még akkor se, ha erre biztatják a fizetésüket féltő politikusaik. Akár az egyik, akár a másik államfő-jelölt: az erdélyi magyarság sorsán egyik sem akar változtatni. Forduljunk az anyaország felé, mert onnan lettünk elszakítva földjeinkkel, nemzetünkkel együtt. Ne szavazzunk senkire, hogy felemelt fejvel tudjuk azt mondani: nem vagyunk megvásárolhatók. Ne vegyünk részt politikai kurvázkodásban. Ne legyünk Júdások, akiről semmiféle magyarzkodás a tettét le nem moshatja. Az elveszített becsületünket soha többé nem szerezhetjük vissza.

Úgy, ahogyan az angol nép a II. világháborúban elszigetelt volt, úgy nézett ki, hogy a pusztulás szélén áll, amikor Európa a németek lábai előtt hevert, úgy ne adjuk meg mi se magunkat. Anglia nemhogy nem egyezkedett, de szóba sem állt semmiféle kompromisszumért. Bebizonyoso-

dott, hogy a történelem neki adott igazat. Ne felejtjük, hogy nemzet-rész vagyunk, ne adjunk igazat olyanoknak, akiktől semmi jót nem várhatunk. Ha mi Ilieszkura szavazunk, olyan, mintha Horn Gyulára, Kádár Jánosra, Nicolae Ceausescu és elvtársaira szavaznánk. Csúfot üznénk az 1956-os magyar forradalomból, amelyre mint magyarok büszkék lehetünk ország-világ előtt. Ne kurválkodjunk, mert arra és azokra szavaznánk, akik Wittner Máriát (még él), Tóth Ilonát, Nagy Imrét, Maléter Pált és még sok 56-ost a halálba küldték. A románok helyett a magyar vagy félig magyar kommunis-ták tették meg. Az 1956-os forradalom dicső emlékét szennyezni be az erdélyi magyarság. Inkább legyünk olyanok, mint Anglia volt a II. világháborúban: nem alkuszunk. Nem idecsöppent etnikai kisebbség vagyunk, hanem egy nemzet-rész. Pontosabban egy ország-rész. Nem etnikai probléma vagyunk Európában, hanem „ország-probléma”. Végre a magyar állam is vállalt minket, mint saját történelmileg elszakított test-részét. Ne adjunk igazat azoknak, akik a kommunizmusban a „békés beolvadás” és a „békés megsemmisítésünket” akarták.

A parlamenterek és a szenátorok megkapják a fizetésüket akkor is, ha az erdélyi magyarság, amelyet a koalíciós kormány is éheztetett, a románokkal együtt, nem vesz részt a behódolásban.

Sem egyetemet (amelyet akár melyik holland királynő boldogan adományoz „alattvalóinak”), sem autonómiát nem kaphatunk, egyik államelnök jelölttől sem. De vállalnunk kell hovatarozásunk a helyhez és az országhoz, amelyet hihetetlen erőfeszítéssel küzdi magát előre az egész nemzet érdekében.

*Dr. Patkó Ferenc
Székelyudvarhely*

Tisztelt Szerkesztőség!

Köszöntöm a Szerkesztőséget az új évezred kezdetén: „Szébb jövőt!”

Mindig várom, és nagy érdeklődéssel olvasom az Erdélyi Magyarságot. Hisz nekünk – is –, rólunk szól. Aggódom az anyagi bizonytalanság miatt, no meg imádkozom is érte, de segíteni nem tudtam, nem tudok. Ennek ellenére szeretném továbbra

**ERDÉLYI
MAGYARSÁG**

H - 1116 Budapest
Sopron út 64. I. em.

is kapni. Mivel az „Isten fizesse” csak bizonyos körökben használt fizető eszköz, szeretnék valami ráadást is mellékelni. (Utalás a levélhez mellékelt versekre, amiket ezúton is külön köszönünk – a Szerk.). Ha használhatok velem, örülök, ha nem, maradjon a vatikáni „kemény valuta” továbbra is. Isten áldja egy-séges magyarságunkat, magyarságtudatunkat erősítő munkájukat. Testvéri szeretettel:

*Baricz Lajos plébános
Marosszentgyörgy*

Tájékoztatluk olvasóinkat, hogy takarékosági okból rövidesen meg kell szüntetnünk külön fax vonalunkat. Ezentúl a telefonszámunk – ami továbbra is változatlan – nemcsak üzenetrögzítőként, hanem faxként is működik.

Baricz Lajos Bucsin Tetőn

Bucsin Tetőn áll a Kereszt fenyőből ácsolva azt gondolja, aki látja: Bucsin Tető tornya.

Egyik arca keletre néz, látja Borzont népét, mint bajában Urát áldja, s látja sok-sok vétkét.

Másik arca nyugatra néz, bekémlel Parajdra... Sóvidéknek sóhajtasát fájó szívvel hallja.

Áll a Kereszt Bucsin Tetőn emlékeztetőül; dacoljon csak az Idővel ezer év jelül.

És a vándor, aki itt jár, nézzen a Keresztre, s a hegycsúcsról vágyjon fennebb: föl, föl, fel az Égbe.

(Elhangzott 2000.szept.19-én, a millenniumi emlékkereszt megáldásakor.)

Átalvető

AZ ÁTALVETŐ MÁRCIUSI SZÁMÁNAK TARTALMÁBÓL:

- Beke György: Arad, örök gyász szép arája
- Az MVSZ kivégzésének okáról
- Gazda József: Palackból a szellem...
- Maros Tibor: Visszaemlékezések a háborús Kolozsvárra
- Cselényi László: Tavasz mámor...
- Veress Dániel: báró Wesselényi Miklós

Fizessen elő a lapra, s barátait, ismerőseit is erre bíztassa!

Egy példány ára belföldre és a szomszédos országokba 200,- Ft

Az előfizetéseket egyszerű postai utalványon kérjük feladni a következő címre: EMTE 7101 Szekszárd I., Postafiók: 480

E-mail: ekosz@matavnet.hu

UTAZZON MAGYARORSZÁGRA VONATTAL!

Vegye igénybe a nemzetközi menettérti kedvezményt, mely bármely romániai kiinduló ill. bármely magyarországi érkező állomásra igénybe vehető. A kedvezmény mértéke a romániai vonalakra 70%, a magyar vasúthálózatra 55%. A korhatáron belüli gyerekek már a felnőttek által fizetett díj feléért utazhatnak. A nemzetközi menettérti menetjegy érvénytartalma 2 hónap.

MAGYARORSZÁGON SZERETNE UTAZNI, KIRÁNDULNI?

A 14 év alatti gyerekek alanyi jogon 67,5%-os kedvezményre jogosultak a MÁV vonalain.

A Magyar Államvasutak az életkorhoz kötött kedvezmény alapján az 55. életévüket betöltött nők, illetve a 60. életévüket betöltött férfiak részére 20%-os kedvezményt biztosít.

A kedvezményre való jogosultsághoz az életkort és a személyazonosságot igazoló igazolványt kell bemutatni.

Bármely szerv által szervezett csoportos utazás esetén a vasúti jegypénztárakban 10-19 főig 33%-os, 20 főtől pedig 50%-os kedvezménnyel válhatnak jegyeket.

A MÁV Rt. Magyarországon egész évben 50%-os alkalmi menettérti kedvezményt ad az Ópusztaszeri Emlékpark, a Közlekedési Múzeum, az Aggteleki Nemzeti Park és a Fővárosi Állat- és Növénykert látogatásához.

A kedvezmény odautazásra legkorábban a rendezvény nyitását megelőző nap 0.00 órától vehető igénybe.

A visszautazást a rendezvény zárását követő nap 24.00 órájáig be kell fejezni.

A feltételekről érdeklődjön a személypénztárakban!

ÚTICÉLUL VÁLASSZA A BALATON-PARTOT!

Váltson balatoni napijegyet kedvezményes áron!

1.osztályon 2.082,-Ft

2.osztályon 1.388,-Ft

A napijeggyel a jegyen feltüntetett nap 0.00 órát követően 36 órán belül korlátozás nélkül utazhat a Balaton körül.

A részletekről érdeklődjön (+36) 1 461-5400-as telefonszámon.

Világ proletárainak egyesüljétek!

Örös Zászló

AZ RKP MAROS MEGYEI BIZOTTSÁGA ÉS A MEGYEI NÉPTANÁCS NAPILAPJA

XXXIV. évfolyam 300 (9567) szám

1982. december 21. kedd

Ára 50 bent

HAJDU GYŐZŐ elvtárs felszólalása az Országos Pártkonferencián

Igen tisztelt Nicolae Ceausescu elvtárs!
Igen tisztelt Elena Ceausescu elvtársnő!
Tisztelt elvtársak és elvtársnők!

Boldogok lehetünk, mi, közös hazánk, Románia írói – az országé, mely Eminescunak oly drága volt –, románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek, amiért felemelt fejvel és nyugodt lelkiismerettel azt mondhatjuk: a mai Romániában a szocialista hazájunknak és a kommunista pártunknak szívvel és lélekkel elkötelezett millió és millió ember olvassa könyveinket. Hazánkban eddigéle még soha nem volt az igaz és szép, a humanista és forradalmi szónak olyan társadalmi visszhangja, mint ma; soha az irodalomnak nem volt akkora tekintélye, mint ma.

Ugyancsak tiszta lelkiismerettel és hazafias büszkeséggel hozzátehetjük a következő megfellebbezhetetlen igazságot: soha még nem örvendett a magyar nemzetiségű író Romániában, ki hűséges a szocializmus ügyéhez, akkora tiszteletnek, megbecsülésnek és szeretetnek, mint ma.

Soha nem jelent meg Romániában annyi magas színvonalú, annyi olvasóval rendelkező, itthon és külföldön egyaránt megbecsült irodalmi és művelődési folyóirat, mint ma: – a napilapok és a hetilapok mellett – a Korunk, Utunk, Napsugár, Dolgozó Nő, Kolozsvár-Napocán, az Igaz Szó és Új Élet Marosvásárhelyen, a Hét és a Művelődés Bukarestben.

Mindezt egyetlen forradalmi erőnknek, erős pártunknak, a Román Kommunista Pártnak, de mindenképpel bator, forradalmi vezetőnknek, Nicolae Ceausescu elvtársnak köszönhetjük, aki az igazság, a demokrácia, a szabadság, a nemzeti függetlenség, az egyenjogúság, a baráti testvériség fogalmainak új, eredeti tartalmakat adott, annak a nagy politikai személyiségnek, aki a haza felhőtlen ege alatt felszabadult, méltó létet teremtett az ország minden fiának.

Engedje meg, igen tisztelt Nicolae Ceausescu elvtárs, hogy a konferencia

tribünjéről megköszönjem Önnek, az egész romániai magyarság nevében, azt az őszinte emberséget, igaz román hazafiságot és következetes internacionalizmust, amellyel fáradhatatlanul öröködik a román nép és a romániai együttélő nemzetiségek teljes egyenjogúságon épülő megbonthatatlan testvériségén és egységén, úgy védelmezvén e testvériséget és egységet, mint a legrágább kincset. Szívükből megköszönjük Önnek, hogy mint kommunista harcos, sohasem fárad el küzdelmet vívni – több mint 50 esztendeje, kommunista ifjúságától kezdve – az aljasság, az emberiség veszélyes rákfenéje, a nacionalizmus, sovinizmus, rasszizmus sötét és embertelen erői, a fasiszta jellegű előítéletek ellen.

Köszönjük Önnek, hogy mint nagy román hazafi, szívünkbe és lelkünkbe véste azt a világos gondolatot, amelyet így fogalmazott meg: „Árva az a nép, mely nem ismeri és nem tiszteli történelmét”. Ön volt az, aki megszabadított bennünket az árvaság kiüttalan sötéttségéből, a nemzeti nihilizmus, a dogmatizmus és a szektásság sötét örvényeiből, és fényes horizontok alatt, egy történelmileg rövid időszakon belül elvezetett odáig, hogy a hazánkban élő nemzetiségek, a román néppel együtt, erős testvériségben és egységben saját haladásukért munkálkodhassanak.

Áldja meg Önt a sors keze mind ezért, és még sok elévülhetetlen tettért. Mert az Ön forradalmi felfogásának köszönhetően, az Ön kommunista hitétől lelkesedést nyerve, elmondhatjuk, hogy nincs szentebb és nemesebb kötelessége egy kommunista hazafias írónak, mint szolgálnia a pártot, a népet és a szocializmus ügyét, és nem létezhet ennél igazabb, drágább, felemelőbb cél egyetlen romániai magyar kommunista, egyetlen hazai magyar író számára sem.

Mély megindulással és megalapozott hazafias büszkeséggel hallgatva pártunk főtítkárának nagyszerű jelen-

tését a konferencián, amellyel teljes mértékben egyetérték, eszembe jutottak egy nagy kommunista írónk szavai: „A párt és a kormány minden lehető megadott nekünk, és csak egyetlen jogunkat vette el – azt, hogy rosszul írjunk.” Szó, ami szó, ezek ugyancsak igaz szavak. Valóban így van: pártunk és személyesen Nicolae Ceausescu elvtárs elvette tőlünk, bármilyen nemzetiségű írótól, azt a „jogot”, hogy rosszul írjunk. Lám, miben áll hazánk íróinak, románoknak, magyaroknak, németeknek, más nemzetiségűeknek a jogfosztottsága!

Egyes nyugati imperialista körök és rádióállomások rágalmazván és tudatosan eltorzítván a hazai valóságot, azt állítják rólunk, romániai írókról, hogy nem szabadon, hanem a párt felszólítására alkotunk. Válaszként engedjék meg, hogy kijelentsem: mi, romániai írók – románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek – valóban pártunk és Nicolae Ceausescu elvtárs korparancsait követjük, csak hogy – erről feledkeznek meg ellenségeink – szívünk a pártért dobog. Utolsó dobbanásáig dicsőséges pártunkért, a népért, a hazáért, szeretett vezetőnkért, Nicolae Ceausescu elvtársért.

Mint gyermek az anyaiólben, úgy emeljük mi is – a közös haza különböző nyelvű fiai – tekintetünket a hazára, arra a hazára, amelyben a testvéri román néppel együtt, egyetlen akaratlan sorakozunk fel a szabadság, a függetlenség, a békevágyunk vitéz zászlóvivője, Nicolae Ceausescu elvtárs körül.

Ó, szerelmetes édesanyánk, ó szeretett hazánk; ó, boldogság, béke: érted élünk, érted írunk és dolgozunk, neked kívánjuk, Eminescu szavaival, áldott haza, „édes Románia”, hogy „fiaid testvériségben éljenek”, és azért, hogy ama „nagy múlthoz méltó nagy jövő” beteljesedjék, hadd kívánjunk alkotó erőt, egészséget és sok-sok szüntelen győzelmekben bővelkedő esztendőt annak az államférfinak és nagy forradalmárnak, aki soraink élén állva, a történelemben eddig nem ismert mértékben oly tiszta utat teremtett lélektől lélekig, embertől emberig, románból magyarig és magyartól románig. Eljen mindnyájunk boldogsága a mai Románia kommunista hőse, Nicolae Ceausescu elvtárs.